

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HADİSLERDE SELÂM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Hazırlayan

PROF. DR. SAFFET SANCAKLI

Abdulselam Yiğit

MALATYA 2019

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİSLERDE SELÂM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Abdulselam YİĞİT

Danışman
PROF. DR. SAFFET SANCAKLI

MALATYA-2019

KABUL VE ONAY

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HADİSLERDE SELÂM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

PROF. DR SAFFET SANCAKLI

ABDULSELAM YİĞİT

Jürimiz 23.05.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans/doktora (~~ay~~ birliği/oy çokluğu) ile başarılı bulunarak Genel İslam Bilm. Anabilim, Hadis..... Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Ad Soyadı

imzası

1. Prof. Dr. Saffet Sancaklı
2.
3. Dr. Öğr. Üyesi Serkan Demir
4. Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tozlu
5.

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
tarih ve Sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Unvan Ad Soyad

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Saffet Sancaklı danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım HADÎSLERDE SELÂM adlı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün eserleri hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Abdulselam YİĞİT

ÖNSÖZ

“Hadîslerde Selâm” adını taşıyan bu çalışmamızda, Hz. Peygamber’in (a.s) müminler arasında selâmı yaygınlaştırma metodu ve bu uygulamanın İslâm’ı tercih edenlerden ne şekilde istendiği araştırılmıştır. Selâmlaşmanın Hz. Peygamber’in (a.s) sünnetindeki yeri ve önemine, ahlâki ve mânevi bir davranış yönüyle ibâdet anlayışı olarak kavranması gerektiğine dikkat çekilmek sûretiyle ilgili rivâyetler incelenmiştir. Araştırmada Müslümanlar özelinde selâmın nasıl uygulanması gerektiği ve gayri müslim bireylere karşı kullanımına değinilmiştir. Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi ve araştırma esnâsında istifâde edilen bazı kaynaklara yer verilmektedir.

Tezin birinci bölümünde, selâm kavramının ifâde ettiği mânâlara ve İslâm dışı inanışlardaki oluşum yapısına ve kullanımına değinilerek, târihi süreçte selâmın geçirdiği evreler araştırılmak sûretiyle selâm hakkında bir ön bilgi takdîm edilmiştir. Selâmın mâhiyeti aktarıldıktan sonra ise insanlar arasında iyi ilişkilerin gelişmesinde, emniyet ve güven duygularının pekiştirilmesinde temel faktör olması sebebiyle önemine değinilmiştir.

İkinci bölümde, Kur’ân-ı Kerîm’de selâm ve selâmlaşma içerikli âyetler ele alınmıştır. Âyetler incelenirken göreceli olarak bir kategorilendirme yapılmıştır. İlk olarak beşeri münasebetleri konu alan selâm içerikli âyetler tefsirlerden beslenerek incelenmiştir. Ardından kullanılan âyetlerde her zaman “selâm” kelimesi –tezde kast edilen selâmlaşma anlamında- kullanılmadığı, “Tahiyye, selâmet (kurtuluş, huzur, esenlik), Allah’ın ismi ve barış anlamlarında, “darû’s-selâm” ifâdesi ile cennet ve dua anlamlarında da kullanımları âyetlerden örneklerle aktarılmıştır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de bazı peygamberlerle gerçekleşen selâmlaşmalara değinilmiştir. Son olarak ise Hz. Peygamber’in müminlere selâm vermesi konusu âyetler bağlamında ele alınarak bu bölüm tamamlanmıştır.

Üçüncü bölümde, tezimizin asıl konusu olan hadisler bağlamında selâmlaşma incelenmiştir. İlk olarak hadislere göre selâmlaşmanın ortaya çıkışı, Medine döneminde sosyal hayâtla ilişkin olarak yayılması ve toplum üzerinde meydana getirdiği olumlu etkileri üzerinde durulmuştur. Ardından selâmlaşmanın usûlleri, dikkat edilmesi gereken âdâb ve yasakları aktarılmıştır. Bölümün ve tezin son başlığı olan “Selâmlaşmaya Dair Bazı Güncel Tespitler” konusunda ise selâmın inançla bütünleştirilip günlük hayâtın bir parçası haline getirilmesi, günlük hayâtta sıklıkla karşılaşılan selâm gönderilmesi, günümüzde kullanılan bir takım iyi dileklerin selâm dairesinde değerlendirilmesi, Hz. Peygamber’in (a.s.) geleceğin inşâsında temel rol üstlenen çocuklarla selâmlaşması ve musâfaha kapsamında selâmlaşma konuları incelenmiştir. Tüm bu konular ele alınırken gözümüzden kaçan bilgiler muhakkak olmuştur. Bunu göz önünde bulundurarak ilmî gelişimimiz doğrultusunda eleştirilerini esirgemeyen kıymetli hocalarıma teşekkür ediyorum.

Çalışmamızın nihâyete ulaştırılmasında ve tahsîl ettiğimiz ilmî birikimde emek harcayan tüm hocalarımıza teşekkürü bir borç biliyorum. Özellikle araştırmamın her safhasında kıymetli desteklerini ve değerli görüşlerini esirgemeyen, sürekli bıkmadan usanmadan çalışmam yönünde tavsiye ve nasihatlarını benle paylaşan ve daha nice ilmî çalışmalarında rehberliğinden büyük mutluluk duyacağım danışman hocam sayın Prof. Dr. Saffet SANCAKLI’ya özellikle teşekkür ederim. Ders dönemi boyunca kendisinin değerli ilminden ve ilmî ahlâkından istifâde etme imkanı elde ettiğimiz kıymetli hocam Doç. Dr. Veysel Özdemir ve bizimle daima bilgilerini paylaşarak yapıcı eleştirilerde ve teşviklerde bulunan sayın Dr. İbrahim Tozlu, Dr. Mehmet Hatipoğlu ve Dr. Mehmet Ayhan hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bugünlere kadar her türlü fedâkarlığı ve desteklerini esirgemeyen anne, babamı, eşimi ve ailemi hayır duâlar ile yâd edip teşekkür ediyorum.

Abdulselâm YİĞİT

AFYONKARAHİSAR, 2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Abduselâm YİĞİT

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Hadîs Bilim Dalı Malatya-2019

Selâm, Müslümanlığın en önemli alâmetlerinden birisidir. Hz. Peygamber'in (a.s) birçok uygulaması (sünnet) içinde ayrı bir öneme sahiptir. Medine'ye hicrette ilk günlerde müminler arasından yayılması tavsiye edilmiştir. Hicret; bilindiği üzere dîni daha iyi yaşamak için yapılmış olup vahiyle irtibâtlı görülür. Hz. Peygamber'in (a.s), Medine'de İslâm toplumunu kurmaya başladığı ve gayri Müslimlerle arasındaki farkı ortaya koyan bir uygulamadır selâmlaşma. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in (a.s) müminler arasında selâmı nasıl yaygınlaştırdığı ve bu uygulamanın İslâm'ı tercih edenlerden ne şekilde istendiği araştırılmıştır. Selâmlaşmanın Hz. Peygamber'in (a.s) sünnetindeki önemine dikkat çekilerek ilgili rivâyetler incelenmiştir. Selâmın, dînî ve örfî yönüne işâret edilmiş selâmlaşma şekilleri araştırılmıştır. Lafızdan ziyâde selâmın/selâmlaşmanın muhteva yönü üzerinde durulmuş ve Hz. Peygamber'in (a.s) sünnetinden, güvenilir hadîs kaynaklarından elde edilen rivâyetlerle konu irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selâm, Selâmlaşma, Tahiyye, Hadîs

ABSTRACT

Master Thesis

Abdulselâm YİĞİT

Inonu University of Social Sciences Institute Basic İslâmic Sciences

Department of Hadith Science Branch Malatya-2019.

Salute is one of the most important signs of İslâm. It has a special importance among the behavior(sunnah) of the Prophet Muhammad. It was recommended to spread to the Medina among the believers in the early days of emigration. Emigration; as is known, religion has been made to live better and is connected with revelation. Salutation, when the Prophet Muhammad started to establish an İslâmic society in Madinah, it was a behavior that revealed the difference between non-Muslims. In this thesis, it was investigated how the Prophet spread the greetings among the believers and how this behavior is desired from those who prefer İslâm. The hadiths were examined by drawing attention to the importance of greeting in the sunnah of the Prophet Muhammad. The place of salutation in religion and tradition, forms of salutation was investigated. Not only the meaning of the word salute, but also the content of the word salute are examined and Prophet 's sunnah, reliable hadith sources derived from the hadiths are examined.

Key words: Hadith, Salute, Salutation, Greeting-Takhiyya

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, KAYNAKLARI VE METODU.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE METODU	4
III. KONUYLA İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELÂM KAVRAMI, TÂRİHÎ SÜREÇTE VE DİĞER DİNLERDE SELÂMLAŞMA.....	8
1.1. Kavram Olarak “Selâm”	8
1.2. Tarihi Süreçte Selâmlaşma.....	9
1.3. Selâmlaşmanın Önemi	12
1.4. Diğer Dinlerde Selâmlaşma	14

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR’ÂN-I KERÎMDE SELÂM VE SELÂMLAŞMA.....	15
2.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Beşerî Münasebetlerde Selâm İçerikli Âyetler.....	15
2.2. Kur’ân-ı Kerîm’de Selâm Kavramı.....	19
2.2.1. Allah Teâlâ’ya Ait Vasıf Mânâsında “Selâm”	20
2.2.2. “Selâm”ın Hayır Mânâsında Kullanımı	22
2.2.3. Güzel Sena, Övgü Mânâsında “Selâm” Kullanımı.....	24
2.2.4. Kötülüklerden Emin Selâmette Olmak Anlamında “Selâm”	25
2.2.5. Selâmlaşma Mânâsında “Selâm” Kelimesi	28

2.2.6. “Selâm”ın Cennet Mânâsında Kullanılması	29
2.2.7. “Selâm”ın Dua Anlamında Kullanılması	30
2.3. Kur’ân-ı Kerim’de Peygamberlerle Selâmlaşma	33
2.3.1. Hz. İbrâhim’e (a.s) Verilen Selâm.....	33
2.3.2. Hz. Mûsâ ve Hârûn’un (a.s) Selâmlaşması.....	34
2.3.3. Hz. Îsâ’nın (a.s) Selâmı.....	34
2.4. Kur’ân’ı Kerîm’de Müminlere Verilen Selâm/Selâmlaşma.....	35
2.5. Kur’ân-I Kerim’de Hz. Peygamber’in Müminlere Selâm Vermesi	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HADİSLERDE SELÂM VE SELÂMLAŞMA.....	38
3.1. Hadislere Göre Selâmlaşmanın Ortaya Çıkışı, Yayılması ve Etkileri	39
3.1.1. Selâmlaşmanın Ortaya Çıkışı	40
3.1.2. Selâmın Yaygınlaştırılması	43
3.1.3. Selâmlaşmanın Etkileri	49
3.2. Hadislere Göre Selâmlaşma Usûlleri, Âdâbı Ve Yasakları	51
3.2.1. Selâmlaşma Usûlleri	51
3.2.1.1. Selâmlaşmada Öncelik Hakkı.....	51
3.2.1.2. Kadın - Erkek Arası Selâmlaşma	53
3.2.1.3. Selâm-Salât ve Zikir İlişkisi.....	57
3.2.1.4. Farklı İnanç Gruplarıyla Selâmlaşma	62
3.2.1.5. Selâmlaşma ve Ahiret İnancı	66
3.2.2. Selâmlaşma Âdâbı Ve Yasakları	68
3.2.2.2. Ta’zim Sınırları Bağlamında Selâmlaşma	70
3.2.2.3. İzin Alma/İzin Verme Bağlamında Selâmlaşma	71
3.2.2.4. Farklı Lafızlarla Selâmlaşma: Merhaba	75
3.2.2.5. Hadîslerde “Merhaba” İfadesinin Kullanımı	76
3.2.2.6. Günlük Konuşmalar Bağlamında Selâmlaşma.....	77
3.3. Selâmlaşmaya Dair Güncel Bazı Tespitler	79
3.3.1. Selâmı İnançla Bütünleştirip Hayâtın Bir Parçası Kılmak	80
3.3.2. Gönderilen Selâmın İletilmesi ve Mukabelesi.....	81
3.3.3. Günümüzde Kullanılan İyi Dilekler/Temenniler.....	82
3.3.4. Hz. Peygamber’in (a.s) Çocuklarla Selâmlaşması	84

3.3.5. Musâfaha Kapsamında Selâmlaşma	86
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
c.c.	: Celle celâlühû
ter.	: Tercüme Eden
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
Kırş.	: Karşılaştırınız
a.g.md.	: Adı geçen madde
ö.	:Ölüm/Vefat Tarihi
s.	:Sayfa
c.	:Cilt
r.a.	:radıyallahu anhu/anha
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	:Tahkik eden
ts.	:Tarihsiz
vb.	:Ve Benzerleri
yy	:Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, KAYNAKLARI VE METODU

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

İnsan sosyal bir varlıktır. Hem cinsleriyle bir arada olmak ister. Bu, yaratılışının bir gereğidir. Bu bakımdan iletişim halinde olmak onun kaçınılmaz bir özelliğidir. İnsanoğlu bu yeteneği sayesinde medeniyet inşa etmiştir. “İnsanoğlu insanlık yeteneğini geliştirip ilerlettikçe yücelmiş ve bir o kadar da yükselmiştir.”¹ Hiç kuşkusuz insanoğlunun “insanlık” merdiveninde çıktığı her basamak, onun sosyal hayâtıyla irtibatlı ise de aynı zamanda bu bir inanç meselesidir.

Din olarak İslâm’ı benimseyen bir kimse gerek dünya gerekse ahirete îmânıyla bu insanlık mertebesinin bir ferdidir. Müminin hayât ilkesinde terakki/ilerleme sadece îmân meselesi değildir. Aynı zamanda sosyal hayâtta gözle görünür bir ahlâk olgunluğudur. Mümin, hayâtında son derece önem arz eden gerek diğer inanç mensupları gerekse aynı ortamı paylaştığı insanlarla her yeni güne güzel bir başlangıç yapmayı hedefler.

Bu araştırma, müminin sosyal yönüyle alakalı olup onun bu özelliğinin en önemli göstergesi “selâmlaşma” ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma, mümin hayâtında en temel ilke Kur’ân ve Sünnet bağlamında ele alınmakta ve İslâm’da Sünnetin merkezinde yer alan Hz. Peygamber’in (a.s) sözleri ve uygulamaları ile selâmlaşmanın nasıl olduğu ve önemi daha ziyâde öne çıkartılacaktır.

İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (a.s), getirmiş olduğu yeni din ile Arabistan’nın önce Mekke ardından Medine şehrinde sosyal hayâtı tümüyle yeniden inşa etmiş ve tüm yeryüzünde insanın sosyal hayâtını şekillendirmiştir. Ona inananlar (müminler), ilkin kendi aralarında daha sonra iletişim ve etkileşim içinde oldukları diğer din mensupları ile muazzam bir sosyalleşme sürecini başlatmışlardır. Bu sürecin özellikle Medine döneminde selâmlaşma ile yaygınlaştırılması bizzat Hz.

¹ Cerci, Sedat, *İletişim Kurmak İnsan Olmaktır*, Metropol Yayınları, İstanbul, Mart 2002, s. 7.

Peygamber'in (a.s) uygulaması ile başlatılmıştır. Bu dönem yani Medine devri, tanrı tanımaz (pagan) kültürün yaygın olduğu Mekke toplum yapısının esasen bir dönüşümüdür. Deyim yerindeyse müminin, toplum hayatına selâmlaşma ile girmesidir. Zira Hz. Peygamber (a.s) Medine'ye vardığında Hristiyanlar, Yahûdiler başta olmak üzere ziraat ile uğraşan yerel halk ve toplumda dini aracı yaparak yer edinmek isteyen, İslâm dini literatürüyle ifâde edersek münafık kişiler egemendi. Bu toplum yapısı gerek tevhîd anlayışına sahip (Hanif) olsun gerekse Hristiyanlık ve Yahûdilik gibi öteden beri bu coğrafyada temelleri atılan din olgusu olsun inançlarıyla öne çıkan bir yapıya sahipti. Dolayısıyla selâmlaşma, toplumun sosyal yapısına dokunacak en önemli mesaj olmuştur. İşte Hz. Peygamber (a.s), getirmiş olduğu yeni dîne îmân eden halkına;

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَلَا أَدْلِكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا

فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفَشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ

*“Nefsim (kudret) elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizler îmân etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de îmân etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız!”*² buyurmakla bu sosyal değişimi başlatmıştır. Hiç kuşkusuz selâmlaşmanın Mekke’den ziyâde Medine’de –daha etkin- eyleme dönüştürülmesi çok anlamlıdır. Zira İslâm’ın insanlara öğrettiği ve tavsiye ettiği –bu araştırma kapsamında selâmlaşma örneğinde olduğu gibi- her uygulama, Allah Teâlâ’nın emrettiği ve peygamberinin uygulamasıyla tüm insanlık adına büyük önem arz edecek ve topluma tümüyle huzur ve sükûnet yansıtacaktır.

Selâmla başlayan iletişim çoğu zaman güzel neticeler meydana getirir. Her insanın, diğer insanlara anlatabileceği duygu ve düşünceleri vardır. Çünkü insan, en sakin halinde bile düşünen ve hisseden bir varlıktır. Nasıl ki kalbimizin çalışması veya durması elimizde olmadığı gibi, insanın düşünce ile ilişkisi de böyledir. İnsan istese de istemese de zihni sürekli bir şeylerle meşgul olur ve düşünür. Bu bağlamda Kur’ân’da bir konuyu konuşup anlamak (tezekkür)³, bunu anlayıp sonucunu idrak etmek

² Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu'l-Müslim*, (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), 2.baskı, Müessesetü'r-risâle, Beyrût, 1437/2016, îmân, 93; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, el-Câmi'u's-sahîh, (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), 1.baskı, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1438/2017, Et'ime, 45; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), 1.baskı, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1438/2017, Mukaddime, 9.

³ Bk. Bakara, 2/221; En'âm, 5/80, A'râf, 7/3.

(tefekür)⁴, planlayıp tedbirini almak (tedebbür)⁵ vb. tavsiyelere özellikle dikkat çekilmiştir.

Selâmlaşma, duygu ve düşünceleri başka kişilere aktarmak için insanı/mümini iletişim kurmaya sevk eder. Kurulan iletişimde ilk basamağı, güzel ve nezâketli davranıştır. Hz. Peygamber (a.s), yukarıda geçen hadisinde selâmlaşmayı, dünya hayâtında ötesinde cennete kavuşmakla, îmân etmekle, birbirlerini sevmiş olmakla vasıflandırmış hatta "...Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız!"⁶ buyurmuştur. Bu yönüyle Hz. Peygamber (a.s) selâmlaşmanın sosyal yönü yanı sıra hayır/dua içeren bir cümle olmasına ve bunun kalıcılığına dikkat çekmiştir.

Bu araştırmamızda, temelde İslâmî kaynakları referans almak suretiyle selâmlaşmayı ele aldık. Zira günümüzde –Müslümanlar özelinde- bunun sıradan bir sosyalleşme değil, içinde dini hassasiyetlerin de yer aldığı bir ahlâk olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü selâm aynı zamanda karşı tarafa güven vermektir. Bu anlamda mümin kavramı konumuzla ilgilidir. Diğer taraftan selâm barış/güven anlamında Müslüman olmakla ilişkilendirilebilir. Bu sebeple, Hz. Peygamber'in (a.s) tavsiye ettiği selâmlaşmanın –geçmiş zamanlarda olduğu gibi- günümüze de mutlak yansımaları olmalıdır. Bir mümin, bu hassâsiyeti ihmâl etmemeli ve iletişim halinde bulunduğu toplumun değer yargılarıyla bütünlük kurabilmelidir.

Demek istiyoruz ki selâmlaşma sıradan bir alışkanlık/eylem olmamalıdır. İslâm, müntesiplerine Hz. Peygamber'i (a.s) en güzel örnek olmakla (üsve-i hasene) tavsif ettiğine göre, bu konunun, Hz. Peygamber'in (a.s) hayâtında (Hadîs ve sünnetinde) günümüze vereceği mesajlarıyla ele alınması ve üzerinde durulması önem arz etmektedir. Bu araştırmada "selâmlaşma" konusunu özellikle hadîslerle incelemeyi, konuyla ilgili rivâyetleri tahlil etmeyi hedefledik.

Hiç kuşkusuz bu araştırmayla İslâmî usûllere göre selâmlaşmanın tamamen kaybedildiğini ifâde etmek istemiyoruz. Vurgulamak istediğimiz temel nokta, Hz. Peygamber'in (a.s) sünnetindeki uygulama şekli ve buna dayanak (mesned) oluşturan hadîslerin incelenmesidir. Selâmlaşmayı en doğru şekliyle kavramak, kime nerde selâm

⁴ Bk. En'am, 5/50; A'raf, 7/176.

⁵ Bk. Nisa, 4/82; Muhammed 47/24.

⁶ Müslim, "İmân", 93; Tirmizî, "Et'ime", 45; İbn Mâce, "Mukaddime", 9.

verileceği, kimlere selâm verilmemesi gerektiği, selâm verirken dikkat edilmesi icap eden hususlardaki ayrıntıların önemi tezimin ana omurgasını oluşturacaktır. Bu sebeple hadîsler ışığında selâmlaşma konusu araştırılırken, elbette yer yer Kur’ân-ı Kerîm’den âyetlere başvuru yapılacaktır. Alakalı görülen –örneğin hapşırma, bir meclise, eve vb. girerken izin almak gibi- konulara değinilecektir.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE METODU

Araştırmanın temel kaynakları öncelikle hadîs alanıyla alakalıdır. İlk bölümde selâmı bir kavram olarak incelerken temel kaynaklara (lûgat) ve ıstılâh olarak kullanımına değindik. Delâlet ettiği mânâlara dikkat çektik. Ardından tarihî süreç içinde selâmın kullanımına, medeniyetlere göre farklı selâmlaşma şekillerine ve dinlerdeki önemine işâret ettik.

İlk bölümü incelerken selâmın epistemolojik yönüne dikkat çektik. Zira bir kavramı incelerken en önemli unsur onun disiplinler arası ilişkisi anlamına gelen epistemoloji, iddia edilen konunun –bu araştırmada selâmlaşma- ilke ve kavranmasını temellendirmektir. Bu sebeple selâmlaşma, aynı zamanda bir bilgidir. Bu bilginin kaynağı son dinin elçisi Hz. Peygamber’dir (a.s). Onun uygulamaları, karşı tarafın aklına ve sosyal hayâtına dokunmakta ve bir etkileşim oluşturmaktadır. Deyim yerindeyse Müslüman hayâtında selâmlaşma eyleme yöneliktir. Bu eylem ahlâk, iyilik, güzellik, barış, hayır, dua gibi karşılık bulacaktır. Bu sebeple Hz. Peygamber’in (a.s) hayâtından örneklerle doğru bir selâmlaşmanın nasıl olması gerektiğine dikkat çektik. Bu bilgileri naklederken klasik ve güncel çalışmalara ulaşmaya gayret ettik. Tez, makâle, bildiri, kitap ve risâlelerden detaylı bir şekilde istifâde etmeye çalıştık. Ayrıca bu bölümde diğerk dinlerde selâmlaşmanın nasıl olduğuna, târihi süreçteki yerine ve selâmlaşmanın önemine konu bütünlüğü oluşturmak maksadıyla işâret ettik.

İkinci bölümde, Kur’ân-ı Kerîm’de selâmlaşmanın nasıl ve ne şekilde yer aldığını inceledik. Bazı tefsir kaynaklarına müracaat ettik. Âyet-i kerîmelerin mânâlarını verirken Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı mealleri, bazı yerlerde ise daha açıklayıcı bulduğumuz farklı mealleri esas aldık.

Üçüncü bölümde selâmlaşmada hadîsleri asıl kaynak aldık. Özellikle hadîs edebiyatının temelini teşkil eden kütüb-ü sitte ve kütüb-ü tis’adan aldığımız hadîslerle düşüncelerimizi desteklemeye çalıştık. Görüşlere dayanak yaptığımız bu hadîslerin sıhhatine dikkat ettik. Eğer rivâyetlerde herhangi bir zayıflık varsa onlara dipnotta işâret ettik. Ayrıca hadîsleri esas alırken ulaşabildiğimiz bazı hadîs şerhlerine müracaat ettik. Bunlar, *el-Münteka Şerhu Muvatta-i Malik*, *Umdetü’l-kârî*, *Fethu’l-bârî*, *Şerhu sahihi’l-müslim* (Minhâc), *Fethu’l-mün’im*, *Fethu’l-mülhim*, *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâb-ı Müslim*, *Meâlimü’s-Sünen Şerhu Sünen-i Ebû Dâvûd*, *Avnu’l-M’abûd*, *Tuhfetu’l-ahvezî bi Şerhi Câmiu’t-Tirmizî*, *Mirkâtu’l-Mefâtih Şerhu Mişkâtu’l-Mesâbih*, *Şerhu’s-Sünne*, *et-Tergîb ve’t-Terhîb min Hadîsi Şerif*, *Delîlü’l-Fâlihîn li Turuki Riyâzü’s-Sâlihîn*, *Feyzü’l-Kadîr Şerhü’l-Câmi’ü’s-Sağîr*. Söz konusu hadîsten Hz Peygamber’in (a.s) maksâdını – âlimlerin görüşlerine bakarak- anlamaya ve günümüze nasıl aktarılabileceğine -ikinci ve üçüncü bölümün tezimizin ana omurgasını oluşturduğunu düşünerek- itina gösterdik.

Araştırmamızda konunun dışına çıkmamaya azami derece dikkat etmeye, sade ve anlaşılır bir üslup kullanmaya özen gösterdik. Bununla beraber konuyla ilgili olması hasebiyle tefsir alanında *Eşbah ve’-nezâir fi Kur’âni’l-Kerim*, *Câmiu’l-beyân fi te’vîli’l-Kur’ân Müfredât-ı Elfâzı’l-Kur’ân*, *Mefâtih’ul-Gayb*, *Envâru’t-Tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, *Bahru’l-medîd*, *Ruhu’l-meâni fi tefsîri’l-Kurâni’l-azîm*, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, *Hulâsatu’l-beyân*, *Kuranı Kerim Meali Âlisi ve Tefsiri*, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, fıkıh alanında Hanefî mezhebinin mu’temed kaynaklarından sayılan *Reddü’l-muhtâr* ve iletişim bilgisi alanında ise Sedat Cereci’ye âit *İletişim Kurmak İnsan Olmaktır* isimli eserden mâlumatlar alarak çalışmamıza daha faydalı bir görünüm kazandırmak istedik. Yeri geldikçe karşılaştığımız bazı konuların güncel değerine temâs ettik. Mezkûr eserlerden tercih ettiğimiz bazı görüşleri kaydettik. Nihâyet, araştırmamız sonunda elde ettiğimiz tespitleri ve bulguları “Sonuç” bölümünde zikrettik.

Aşağıda konumuzla ilgili gördüğümüz ve tespit edebildiğimiz kadarıyla mevcut klasik ve güncel çalışmaları zikredip birinci bölüme geçmek istiyoruz.

III. KONUYLA İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Hadîsler bağlamında konu edindiğimiz “selâmlaşma” hakkında klasik zamanlarda Semhûdî (ö. 911/1506) “*Tîbü’l-kelâm (tayyibü’l-kelam) bi-fevâ’idi’s-selâm*”, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi (ö. 1202/1788) “*es-Selâm kable’l-kelâm*”, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Mekkî (?!?) “*Risâle fî sırri’s-selâm*”, Osmancıklı Mustafa b. Abdullah (?!?) “*Tîbü’l-kelâm fî haqqi’s-selâm*” adıyla birer risâle yazıldığı, günümüzde Riyad’da Süleyman b. İbrâhim el-Lâhim tarafından, İslâm’da selâmın yeri ve önemini ele alan bir çalışma yapıldığı ifade edilmektedir.⁷

Klasik dönemde yapılan diğer çalışmalar İvad b. Abdullah Alaiyevi, *Er- Risale es- Selâmiyye*, y.y, yazma, t.y, 134-139 vr. Süleymaniye Kütüphanesi, İbnü’s- Saiğ, Seriyüddin Muhammed b. İbrahim ed-Daruri, İbnü’l- İmad, Abdurrahman, *Risale fî Babi’ s- Selâmi minel Fıkh*, y.y, yazma, t.y, 177-200 vr. Süleymaniye Kütüphanesi, Şihâbuddîn Ahmed b. Huseyn b. Hasen er- Remlî el-Makdisi, (ö. 804/1441 ?), *Risale fî Reddi’s-Selâm*, y.y, yazma, 11a-12b vr. Beyazıd Kütüphanesi), isimli çalışmalarda bulunmaktadır.

Günümüzde yapılan bazı çalışmalara örnek temsil edecek çalışmalar şöyledir:

Ahmet Özdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’de Slm ve Slh Köklerinin Semantik İncelemesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Muhammet Bilal Tolan, *Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim dalı, Elazığ 2006.

Abdurrahman Kasapoğlu, “*İslâm’ da Selâm ve Selâmlaşma Olgusu*”, Hikmet Yurdu, 2010, cilt:3, sayı: 6, 2010, s. 49-88.

Mahir İz, “*Amel-i Salih: Selâm*”, İslâm Düşüncesi, 1967, cilt: I, sayı:3, s. 131-135.

⁷ Efendioğlu, Mehmet, “Selâm”, *DİA*, İstanbul 2009, c. XXXVI, s.342-343.

Zekiye Sönmez, “*Kur’ân, Tefsirler ve Hadîsler Açısından Mekânın Mahremiyeti ve Selâmla İlişkisi*”, (Din, Gelenek ve Ahlâk Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu). 27/29 Mart 2015, Ordu.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla “*Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*”⁸ adıyla tefsir alanında yapılan çalışmayı gördük ve istifâde ettik. Ancak ülkemizde “Selâmlaşma” ile alakalı hadîs alanında daha önce Yüksek Lisans tezi olarak müstakil bir çalışma yapıldığını tespit edemedik. Bu yönüyle tezimiz kendi alanında müstakil, bilimsel ve orijinal bir çalışma olma vasfı taşımaktadır.

Selâm konusu hakkında bilgi edinilmek istenildiğinde çoğunlukla fıkıh kitaplarının kerâhiye, hazr ve ibâha, hadîs kitaplarının ise selâm, edep (âdap) ve isti'zan bölümlerinden detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir.

⁸ Tolan, Muhammet Bilal, *Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Elazığ 2006.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELÂM KAVRAMI, TÂRİHÎ SÜREÇTE VE DİĞER DİNLERDE SELÂMLAŞMA

Bu bölümde ilk olarak selâm kavramını tanımaya yönelik kavram hakkında anlam bilgisi, târihî süreçte seyri ve ardından diğer dinlerde selâmlaşmanın varlığı ve ne şekilde uygulandığı araştırılarak bir ön bilgi aktarımının akabinde, Kur’ân-ı Kerim’de ve hadislerde selâm kavramı incelenecektir.

1.1. Kavram Olarak “Selâm”

Selâm, akla gelen her türlü kaza, bela, musîbet, âfet ve kötülüklerden koruyan bir kalkana benzetilebilir. Yüce Yaratıcı tarafından koruma altına alınma dileğiyle yapılan bir nevi karşılıklı bir dua ve güzel temenni talebidir. Sözlükte ayıplardan berâat (aklanma),⁹ âfiyet, görünen ve görünmeyen tüm âfetlerden güvende olma¹⁰, kusursuz olmak, kurtulmak, rahatlamak¹¹ gibi çeşitli mânâlara geldiği ifâde edilmektedir.

Ayrıca “s-l-m” maddesi kök itibârî ile silm (sulh-barış)¹², selem (fıkıh literatüründe sipariş akdi)¹³, süllem (yükselme aracı, merdiven)¹⁴ gibi farklı mânâlarda ifâde etmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de selâm, lügatlerde zikredildiği gibi emân, kurtuluş, esenlik, barış mânâlarına gelmekle birlikte¹⁵, ‘tahiyye’ kelimesi ve türevleri ile de ifâde edilmiştir.¹⁶ Buradaki kullanım karşılaştıran iki kişiden birinin diğerine “selâmun aleykum” (selâm sizin üzerinize olsun, Allah Teâla sizi her türlü kaza ve beladan korusun) demesi anlamındadır.¹⁷ Nitekim bu yorum

⁹ Zebîdî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l Kâmûs*, 2.baskı, I-XLII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1413/2012, c. XXXII, s. 193.

¹⁰ İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, *Müfredât Elfâzi’l-Kur’ân*, Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, 1436/2015, s. 256; Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *Es-Sihâh Tâcü’l-lüga ve’s-sihâhü’l-arabiyye*, Dâru’l-hadîs, Kâhire, 1340/2009, s. 555.

¹¹ Efendioğlu, Mehmet, a.g.mad., *DİA*, c. XXXVI, s. 342.

¹² Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l Kâmûs*, c. XXXII, s. 189; İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed, *Lisânu’l-Arab*, I-IX, Dâru’l-hadîs, Kâhire, 1434/2013, c. IV, s. 662.

¹³ İsfahânî, *Müfredât Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 257.

¹⁴ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l Kâmûs*, c. XXXII, s. 197.

¹⁵ Bk. Enbiyâ, 21/69; Tâhâ, 20/47; Nisâ, 4/94.

¹⁶ Bk. Nisa, 4/86; Nur, 24/ 61; Furkan, 25/75; Yunus, 10/10; İbrâhim, 14/23; Ahzâb, 33/44.

¹⁷ Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtih’ul-Gayb*, 3.baskı, I-XXXII, Daru İhyâu’t-Turâsu’l-Arabî, Beyrut 1420, c. X, s. 163.

günümüzde de “aleykum selâm” diye hayır duada bulunmak¹⁸ şeklinde kabul edilmektedir. Verilen kişiye göre selâm, “Allah senin yâr ve yardımcın olsun” demenin yanında, “Size Allah’tan iyilik, sıhhat ve âfiyet diliyorum; sevgi, saygı, iyi niyet ve dileklerimi sunuyorum; ben Müslümanım, benden sana zarar gelmeyeceğinden emin olmanı istiyorum, Allah sizi her türlü kaza ve beladan korusun” anlamlarında bir dua cümlesi olarak kullanılır.¹⁹

Selâm إِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا “Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin.”²⁰, şeklinde Kur’ân’da zikredilen bir emir iken bu emrin nasıl yapılacağını “*aranızda selâmu yayın*”²¹ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ buyurmak suretiyle açıklayan ise Hz. Peygamber (a.s.)dir.

Dolayısıyla İslâm’da es-Selâmu Aleyküm ifâdesi sağlık, huzur, selâmet senin üzerine olsun anlamına gelmekte aynı zamanda sıkıntılardan kurtulmak, selâmet üzere yaşamak, Allah seni selâmete erdiresin gibi dua içermektedir. Selâm verilen kişi “aleyküm selâm” dediğinde ise benzer dua ve temennileri muhâtabına iletmiş olmaktadır.

1.2. Tarihi Süreçte Selâmlaşma

“Selâm” kelimesinin kullanımına dair İslâm öncesi toplumlarda örneğin İbrânî ve Ârâmî dilinde selâma karşılık gelen ve Ahd-i Atık’ta ibareler olduğu bilinmektedir. Ayrıca çok sayıda Nabâtî²² kitâbelerinde, kuzeybatı arapları arasında ve Sînâ yarımadasında “ş-l-m” kelime kökünün dua ve takdis anlamında kullanıldığı söylenmektedir.²³

¹⁸ Efendioğlu, Mehmet, a.g.mad., *DİA*, c. XXXVI, s. 342.

¹⁹ Kayaalp, İsa, *İslâm’da İletişim Kültürü*, Hayat Akademi, İstanbul 2013, s. 220.

²⁰ Nisa, 4/86.

²¹ Müslim, “İman”, 93; Tirmizî, “Et’ime”, 45; İbn Mâce, “Mukaddime”, 9.

²² Nabatîler, Milâttan önce IV. yüzyılın sonlarından itibaren varlığı bilinen Nabatî Krallığı’na mensup bir topluluktur. Nabatîlerin aslında Arap oldukları; fakat yabancılarla (acem) birlikte oturmaları sebebiyle nesepleri karışmış ve dilleri bozulmuş olduğu nakledilir. Kesin kuruluş tarihi belli değildir. Çadırlarda yaşayan, hayvancılıkla geçinen ve içki içmeyen, çölün sert şartlarına alışık göçebe bir toplum olarak da tanıtılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Ağırakça, Ahmet, “*Nabatîler*”, *DİA*, İstanbul 2006, c. XXXII, s. 257-258.

²³ Kasapoğlu, Abdurrahman, “İslâm’da Selâm ve Selâmlaşma Olgusu”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, sayı: 6, Temmuz-Aralık 2010, c. 6, s. 58; Ayrıca bkz. Arendonk, “Selâm” mad., *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B., c. X, s. 330.

Arap toplumunda İslâm öncesi Araplar birbirleri ile karşılaştıklarında “hayyâkellah” حَيَّاكَ اللهُ ifâdesi ile birbirlerini selâmlardı.²⁴ Bu selâmlaşma şeklini “Allah sana uzun ömürler versin, çok yaşa,²⁵ Allah seni mal mülk sahibi kılsın, mülkünde daim kılsın, Allah ömürler versin,²⁶ Allah seni uzun ömürlü kılsın²⁷” şeklinde yorumlayanlar vardır. “Hayyâkellah” ifâdesi her ne kadar dua anlamına gelse de selâm gibi kapsamlı dua değildir. Zira mânâsı biraz düşünüldüğünde dar kapsamlı bir dua cümlesi olduğu görülebilir. Nitekim bazı araştırmacılara göre “Allah uzun ömürler versin, denildiği zaman karşıdaki kişi bundan hoşnut olsa dahi bu yanılgı olabilir. Bunu söyleyen kişi kasıtlı olarak veya hiç düşünmeden söylemiş bulunabilir.”²⁸ Çünkü ömür denilince hayât ve mülk, selâmet ile saâdeti ihtiva etmemektedir. Zira ömür denilen insan yaşamı, felaket ve musibetleri de içerebilir. Bu nedenle “Kişi ömrü boyunca huzurlu bir yaşamın özlemine çeke çeke hayâta veda edebilir ve insan hayâtında bunun çeşitli örnekleri görülmüştür.”²⁹

Bununla beraber dünya ile alakalı temenniler gerçekleşse dahi belli bir vakit ile sınırlandırılmış bir kazanç olacağından “Hayyâkellah” ifâdesi – İslâm din anlayışına göre- eksik dua olarak kabul edilebilir. Bu yüzden yapılan bir duanın çok daha kapsamlı hayır ve bereketi içeren bir dua olması istenebilir. Bu bağlamda günümüzde yaygın olarak kullanılan selâmlaşma ifâdelerine bakıldığında “günaydın”, “tünaydın”, “sabâh-ı şerifleriz hayrolsun”, “akşam-ı şerifleriz hayrolsun”, “hayırlı akşamlar”, “iyi günler”, “iyi geceler” gibi iltifatların karşıdakinin hoşuna gideceği bir gerçektir. Bu kullanımların özlü ve devamlı bir dua olduğunu söyleyebilmek mümkün görülebilirse de Hz. Peygamber’in (a.s) hadîsinde kast edilen “selâmu yayınız” ifâdesiyle birebir örtüştüğünü söylemek düşündürücüdür. Zira

²⁴ Râzî, *Mefâtih’ul-Gayb*, c. X, s. 161; Kâsımî, Muhammed Cemâleddîn b. Muhammed Sâid b. Kâsım, *Mehâsinu’t-Te’vîl*, thk. Muhammed Bâsil, 1.baskı, I-IX, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1418, c. III, s. 243; Neseî, Ebû’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl (Tefsîru’n-Neseî)*, 1.baskı, I-III, Dâru Kelâmu Tîb, Beyrut, 1419/1998, c. I, s. 86.

²⁵ Tolan, *Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, s. 9.

²⁶ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I-XX, Azim Yayınları, İstanbul, 1992, c. III, s. 40.

²⁷ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî Âlîsi ve Tefsîri*, I-VIII, İpek Yayınları, İstanbul, ts., c. II, s. 99.

²⁸ Tolan, *Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, s. 10.

²⁹ Güvenç, Abdullah, *Kapı Vurma – Selâm Verme Âdâbı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, sayı: 11, yy., Kasım 1996, c. VI, s. 307.

“selâm” ifâdesi ile eş anlamda kullanılan “tahiyye” kelimesinde bile derin anlamlar bulunmaktadır.³⁰ Kimi araştırmacılara göre İslâm’da gerek selâm gerekse tahiyye ile “İstenilen özellikleri içinde bulunduran ve Allah Teâlâ’nın isimlerinden birisi olan “selâm” kelimesi ile dua ve iltifata dikkat çekildiği”³¹ ifâde edilmiştir.

Hiz. Peygamber’i İslâm selâmı ile ilk selâmlayan Ebû Zer el-Gıfârî’dir. Mekke’de Hiz. Peygamber (a.s.) beyti tavaf edip namaz kıldıktan sonra es-selâmu aleyke şeklinde Hiz. Peygamber’i (a.s.) selâmladığını bildirmiştir.³² Müslümanlar arasında yaygın olarak bilinen “es-Selâmu Aleyküm” şekliyle selâmlaşma ise hicretten sonra başlamıştır.³³ Hicretle başlayan süreçte insanlar arasında selâmlaşmanın mevcut olduğunu gösteren ve bize selâmlaşmanın şekli hakkında bilgi veren en önemli delillerden biri Hiz. Âişe’nin (r.a) Hiz. Peygamber’den (a.s) merfu olarak aktardığı *“Yahûdiler, sizi, selâmınız ve âmin deyişiniz sebebiyle kıskandıkları kadar bir başka şey için kıskanmamışlardır”*³⁴ hadîsidir. Öte yandan Hiz. Peygamberi (a.s) öldürmek maksadıyla Mekke’den Medine’ye gelen ve niyeti anlaşılınca Hiz. Ömer tarafından tutuklanan Umeyr b. Vehb el-Kureşî’nin Rasulullah’ı o dönemin âdetine göre, ‘sabahınız hoş olsun’ diyerek selâmladığı bilinmektedir. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (a.s) ona *“Allah bize lütufta bulunarak senin selâmından daha hayırlı olan ve cennet ehli tarafından da kullanılan (es-selâm) sözü ile selâmlaşmayı öğretti”*³⁵ buyurmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere selâmlaşma “Hicretten sonraki yıllarda Müslümanlar arasında bilinen es-Selâmu Aleyküm şekliyle başlamıştır.

³⁰ Tahiyye ve selâm kelimeleri karşılaştırıldığında, tahiyyenin selâmdan daha umûmi (kapsamlı) olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu konuda Müberred (ö. 286/900) Allah sana hayat versin, hayırla karşılaş, sana müjde olsun (لَقِيتَ الْخَيْرَ وَ لَكَ بُشْرَى وَ حَيَاكُ اللَّهُ) şeklinde ifâdelerin tahiyyenin kapsamına dâhil olduğunu söylemiştir. Ebu Hilal selâm lafzının sadece السلام عليك ifâdesi ile gerçekleştiği yönünde fikir beyan etmiştir. Aktarılan veriler değerlendirildiğinde tahiyye-selâm arasında umum-husus ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Her selâmın tahiyye kapsamına gireceği lakin her tahiyyenin selâmı ifâde etmediği sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir. Geniş bilgi için bk. Askerî, Ebû Hilâl Hasen b. Abdillâh b. Sehl, *Furûku’l-luğaviyye*, Daru’l-ilm ve’s-sekafeti li’n-neşri ve’t-tevzi, c. I, s. 59.

³¹ Güvenç, *Kapı Vurma – Selâm Verme Âdâbı*, s. 307.

³² Müslim, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 28.

³³ Efendioğlu, Mehmet, a.g.mad., *DîA*, c. XXXVI, s. 342.

³⁴ İbn Mâce, *“İkâmetu’s-Salâh”*, 14.

³⁵ İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb, *Sîretü’n-nebeviyye*, 7.baskı, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2014, s. 274.

Bu uygulamalardan yola çıkarsak selâmlaşmanın tarihi süreçte “es-selâmu aleykum” şeklinde yaygınlaşmasının önemi ve üstünlüğü üzerinde durmak elzem görülecektir. Zira Cahiliye devrinde Mekkelilerin kendi hayât ilkelerine göre selâmlaşma geleneği Hz. Peygamber (a.s) tarafından kabul görmemiştir. Bunun o dönemdeki toplumun pagan yapısına, ilgi alanlarına ve sosyal yapısına göre değerlendirilmesi gerekebilir. Çünkü o günkü Mekkelilerin mala aşırı düşkünlüğü göz ardı edilmemelidir. Bu bakımdan kendilerini “Allah seni mülk sahibi kılsın ve mülkünde daim kılsın” sözleri ile yaşam biçimlerine dikkat çekmeleri hatta “Allah sana uzun ömürler versin” ifâdesiyle ölüm korkusu ve dünya hayâtına olan düşkünlüklerini simgelemiş olmaları mümkün görülebilir.³⁶

1.3. Selâmlaşmanın Önemi

Günümüzde selâmlaşma giderek yozlaşmakta ve fertler arası sevgi ve barışı unutturma eğilimi göstermektedir. Yolda yürürken, trafikte, sokakta, iş yerimizde hatta evimizde selâmlaşma giderek azalmaktadır. Hatta bazı yer ve zamanlarda verilen selâmın “ayıp olmasın” diye alındığı bile söylenebilir. Bu sebeple “*aranızda selâmu yayınız*”³⁷ buyuran bir Peygamberin ümmetinin, tarihselcilerin iddia ettiği gibi sadece sahabe devrine ait olmadığını bu bağlamda zikretmek isâbetli olacaktır. Hz. Peygamber’in (a.s) ümmeti asırlarca bu uygulamayı yapagelmıştır. Bu uygulama gerçekleştirilirken de ibâdet anlayışı ile beraberlik yaptığı konusunda şüphe yoktur. Çünkü ibâdet bilincinden yoksun olarak selâmlaşma gerçekleştirildiğinde bir takım söz ve hareketlerden öteye geçme imkânın düşünülmesi pek tutarlı değildir. Allah-u Teâla’nın Kur’ân-ı Kerîm’de emrettiği ve Hz. Peygamber’in hayâtında sıklıkla karşılaşılan selâmlaşmanın özü ve hakikati düşünülerek uygulandığında hem ahlâki-toplumsal bir davranış hem de bir ibâdet meydana gelmiş olmaktadır.

Selâmlaşma, insanlar arasında iyi ilişkilerin gelişmesinde, emniyet ve güven duygularının pekiştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Müslümanlar arasında her ne kadar sevgi ve saygının sözle ifâde edilmesi ise

³⁶ Tolan, *Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, s. 10.

³⁷ Müslim, *Îmân*, 93; Tirmizî, *Et’ime*, 45; İbn Mâce, *Mukaddime*, 9.

de bu uygulama müminde îmânı olgunlaştıran ve onu cennete çeken bir özelliğe sahiptir. “Toplumsal birlik ve beraberliklerde, ferdi kaynaşmalarda tanışmanın ve huzurun kapısını açan bir anahtar görevi görmektedir.”³⁸ Bahsi geçen kazanımları göz önünde bulundurulduğunda selâm verecek bireyin, verilen selâmın kibirden veya ihmalden dolayı alınmayacağı endişesine kapılarak bu davranıştan vazgeçmesi pek doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir.³⁹

“Selâm” Allah Teâlâ’ya ait en güzel isimlerden (esmâu’l-hüsna) biridir. Selâm, İslâm’ın sevgi ve rahmet kapılarının anahtarıdır. Müminlerin gönüllerinde bulunan sevgi ve rahmet hazinelerine o anahtarla girilir. Allah Teâlâ’nın rahmet ve merhamet deryalarına o anahtarlarla ulaşılır. Selâm, müminlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı haklarından biridir.⁴⁰ Bu bakımdan selâmlaşma, İslâm ahlâkının olmazsa olmazıdır. Müslümanın hayâtında çok önemli bir yere sahiptir. Medeni olmanın göze çarpan en mühim göstergesidir. Selâm, medeni insanların birbirlerine saygılarını ve hürmetlerini gösterir.⁴¹

Hayâtın, ilk insan Hz Âdem (a.s) ile biçimlenmeye başlaması; insanın kendisiyle, eşi ve yaratıcısıyla hatta yaratılanlarla iletişiminin başlangıcını oluşturur. Hayât şartlarının gerekçeleri çerçevesinde devam eder. Müminin hayât tarzı Hz. Peygamberle (a.s) farklı bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda sünnetteki haliyle selâmlaşma şekli hayâta “yeni bir başlangıç ve yeni bir hayât” mânâsına gelir.⁴²

Allah Teâlâ, Hz Âdem’i (a.s) yarattığında ilk selâmlaşmayı orada bulunan meleklerle gerçekleştirmesini emir buyurmuştur.⁴³ Bu selâmlaşma sonraki dönemlerde aynı şekilde insanlar arasında varlığını devam ettirmiştir. İslâmiyet’ten önce, Câhiliyye devrinde birbirleriyle karşılaşan insanlar hayâtlarının güzel geçmesi ve devamı için

³⁸ Sevinç, *Kimlere Selâm Verilmez Niçin?*, s. 7.

³⁹ Aynî, Bedreddîn b. Ahmed, *Umdetü’l-kârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, 2.baskı, I-XXV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, c. XXII, s. 369.

⁴⁰ Öztöp, Ömer, *Süleymaniye’den Hitap Büyük Hutbe Kitabı*, Huzur Yayınları, İstanbul, 2003, s. 153.

⁴¹ Kayaalp, *İslâm’da İletişim Kültürü*, s. 219-220.

⁴² Kayaalp, İsa, *İslâm’da İletişim Kültürü*, s. 27.

⁴³ Bk. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim, *el-Câmiu’l-Müsnedü’s-Sâhihu’l-Muhtasar min Ümûri Resulullah min Sünenihi ve Eyyâmihî*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır), 1.baskı, I-IX, Daru Tûgu’n-Necât, yy., 1422, Enbiyâ, 1; İsti’zân, 1; Müslim, Cennet, 11.

kendi âdetlerine göre bu yüzden “Hayyâke’llâh” derlerdi.⁴⁴ İslâm’ın zuhuruna kadar insanlar birbirleri ile öteden beri gelen–her ne kadar değişik uygulamaları var ise de– bu selâmlaşmayı devam ettirmekteydiler. İslâmiyet’in doğuşu ile her alanda bir yenileme ve inşâ faaliyeti olduğu için Hz Âdem’den (a.s) bu yana unutulmuş olan “es-Selâmu Aleykum” kelimesiyle selâmlaşma bir kez daha hatırlatılmış oldu.

1.4. Diğer Dinlerde Selâmlaşma

İslâm dîni dışındaki dinlerde selâmlaşma, daha çok geleneklerden etkilenip fiili ve sözlü bir şekilde topluma mal edilmiştir. Örneğin Budist geleneğinde daha çok eğilerek selâm verme, Yahûdilikte “şalom” kelimesi ile Hristiyanlıkta belli bir sözlü selâmlaşma bulunmaması dikkat çekmektedir. Aynı şekilde “şlama” veya “şlomo” kelimeleriyle selâmlaşma, sadece özel ayinlerde din adamları arasında olduğu bilinmektedir. Hindu geleneğinde selâmlaşma, iki avuç göğüs hizasında birleştirilerek başın hafifçe öne eğilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde küreselleşme ve sekülerleşmenin etkisi ile geleneksel dini selâmların yerini bu içerikten arındırılmış selâmlar almıştır. Ancak bu durum her zaman ve her yerde geçerli olmamaktadır. Nitekim bazen selâmlaşma şekli, bir kültürden veya dini inançtan başka bir kültüre etki ettiği görülür. Her ne kadar dîni içerik kaybolursa dahi bazı ulûhiyyet kelimeleri bu selâmlaşma türleri içinde yer almaktadır. Bunun en açık örneği “good-bye/tanrı seninle olsun”, “adios/tanrıyla beraber git” şeklindeki selâmlaşmalarda görülebilmektedir.⁴⁵

Bundan sonraki bölümde Kur’ân’ı Kerim ve hadîslerde zikredilen selâmlaşmanın nasıl ve ne şekilde olduğunu inceleyeceğiz.

⁴⁴ Güvenç, Abdullah, *Kapı Vurma – Selâm Verme Âdâbı*, s. 307; ayrıca bk. Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî Âlîsî ve Tefsîri*, c.II, s. 99; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. II, s. 40.

⁴⁵ Geniş bilgi için bk. Albayrak, Kadir, “Selâm” (diğer dinlerde), *DİA*, İstanbul, 2009, c. 36, s.343-344.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'ÂN-I KERÎMDE SELÂM VE SELÂMLAŞMA

Araştırmamızın bu bölümüne Kur'ân-ı Kerîm'de selâmlaşmanın rolü ve önemini konu edinmek suretiyle özellikle beşerî münasebetleri öne çıkartan âyetlere öncelik vermek istiyoruz. Zira Tahiyye (selâmlaşma), selâmet, huzur, esenlik, cennet ve dua mânâlarına gelen selâm kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette insanî ilişkiler bağlamında kullanıldığı görülür. Bu âyetlerde sadece Müslümanların dünya hayâtında kendi aralarındaki selâmlaşmaları konu edilmemiştir. Cennet ehlinin cennette selâmlaşmaları, insan suretindeki meleklerin peygamberlerle selâmlaşmalarına da örnek gösterilmiştir. “Selâm” kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de kırk kadar âyette farklı anlamlarda kullanılmıştır.⁴⁶

2.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Beşerî Münasebetlerde Selâm İçerikli Âyetler

Selâmlaşma Müslümanlar arasında güven, huzur ve sağlıklı iletişimin ilk adımıdır. *“Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.”*⁴⁷ âyetini dikkat alan İslâm alimleri selâm vermenin sünnet, almanın ise farz olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁸ Mezkûr âyet, selâmın alınmasının gerekliliği hakkında en belirgin âyet olma vasfına sahiptir. Tefsir âlimlerine göre burada “tahiyye” kelimesi “selâm” anlamına gelmektedir. “Tahiyye” kelimesi ise lugatta, övmek, dua, mülk, hayât gibi anlamlar ihtiva etmektedir.⁴⁹ Diğer taraftan “tahiyye” kelimesi Arapça olarak ele alındığında, tahyiye “تَحِيَّة” şeklinde geldiği ve sülâsî mezîdin “تَفْعِيل” babından türetilen bir masdar olduğu dikkat çekmektedir. Bu yönüyle orijinali dikkate alındığında kelimenin, hayât “حَيَاة” kökünden

⁴⁶ Efendioğlu, Mehmet, a.g.mad., *DİA*, c. XXXVI, s. 342.

⁴⁷ Nisâ 4/86.

⁴⁸ Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsâtü'l-beyan*, c. III, s. 999; Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, c. II, s. 99.

⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. III, s. 39; Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, c. II, s. 99.

geldiği dikkat çeker. Dolayısıyla “tahiyye” kelimesinin “hayât” ifâdesiyle irtibatlı olduğunu söylemek mümkün görülebilir.

Her ne kadar “tahiyye” kelimesi bir yönüyle dünya hayâtına işâret etse de yapılan iyi dilekler bir dua olsa dahi selâm kelimesi kadar kapsamlı değildir ve Ömer Nasuhi Bilmen’e (ö. 1391/1971) göre tam bir dua yerine geçmez. Bu yüzden o, “Allah seni uzun ömürlü kılsın, çok yaşa, Allah seni mülkünde dâim kılsın” şeklindeki duaları kabul etmekte ve “Bir kimse çok yaşadığı halde veya çok mala sahip olduğu halde hayâtından bir zevk almayabilir ve sağlıklı bir ömre sahip olmayabilir”⁵⁰ demektedir. *Hak Dini Kur’ân Dili* adlı tefsiriyle tanınan son devrin din âlimlerinden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942) ise hayâtın kişiye uzun olmasını dilemenin kelimenin tam mânâsı ile yapılan bir hayır dua olmaktan çıktığı kanaatindedir. Ona göre bu dua, beddua formatına dönüşebilir. Bu sebeple “İslâm dini noksan tahiyyeleri selâma çevirmiş dünya ve ahiret selâmeti ile barışı yayan (السلام عليكم) dua ve iltifatını hayâtımıza yerleştirmiştir.”⁵¹ Selâm kelimesiyle gerçekleştirilecek selâmlaşmanın günümüzde tercih edildiği görülür. Nitekim mezkûr âyette “tahiyye” kelimesi “selâm” kelimesi ile açıklanmakta ve selâm verip alan müminlerin birbirlerine Allah Teâlâ’dan “iyilik, esenlik, rahmet, bereket” dilemiş olduklarına vurgu yapılmaktadır.⁵²

Klasik dönemin önde gelen tefsir âlimi İbn Kesir’e (ö. 774/1373) göre âyette dikkat çeken bir diğer önemli nokta ziyâde ile selâma mukabele etmenin mendub, verilen selâmın aynı ile mukabele etmenin ise farz olduğu hususudur. Ona göre sadece (السلام عليكم) lafzı kullanılırsa bundan daha güzeli, selâm ile yapılan duaya rahmet duasını ekleyip (السلام عليكم ورحمة الله) demek icap eder. Eğer kişi, rahmet duasını verilen selâma ekleme yaparsa o zaman bereket duasını ekleyip (السلام عليكم ورحمة الله وبركاته) demek daha

⁵⁰ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsiri*, c. II, s. 99.

⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c.III, s. 40.

⁵² Karaman, Hayreddin, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, DİB Yayınları, Ankara, 2006, c. II, s. 108.

isâbetli olacaktır. Eğer selâmı veren kişi bereket duasını ekleyerek selâm verirse aynı ile mukabele etmek kâfîdir.⁵³

Elmalılı'ya (ö. 1361/1942) göre “Bu âyetten çıkarılan husus, kim tarafından olursa olsun verilen bir selâm en azından aynısı ile de olsa alınmalıdır. Selâm verene hiçbir zarar verilmemesi gerekir. Buradan selâm vermeyen bir mümine zarar verileceği mânâsı çıkarılamaz. Barış barışla, ikram ikramla karşılanır. Herhangi bir iyilik mümkün olduğu kadar karşılıksız bırakılmamalıdır. Çünkü âyetin sonunda Allah Teâlâ, her şeyin hesabını hakkı ile gördüğünde şüphe olmaması gerektiğini beyân buyurmaktadır.⁵⁴

Beşeri münasebetlere dair bu bölümde ilgili gördüğümüz bir diğer âyette evlere girdiğimiz zaman “tahiyye” olarak selâm vermemiz gerektiğine işâret etmesidir. Âyet şöyledir:

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin. İşte Allah, düşünesiniz diye âyetleri size böyle açıklar.”⁵⁵

Bu âyet müminlerin kendi evlerine girdiklerinde aile fertlerine selâm vermeleri gerektiğine açıkça işâret etmektedir. Bu bakımdan âyette selâmın, insanın başkalarına hem dünya hem ahirette sâadeti dilemesi olduğu açıktır. Bu açıdan bakıldığı zaman âyette, kişinin aile efradına selâm vermesinin başka bireylere selâm vermesinden daha fazla önem taşıdığı gibi bir anlam olduğu söylenebilir. Hatta günümüz bazı hadîs hocaları bu âyetin evde kimse olmadığı zaman, evine giren kişinin selâm vermesi gerektiğine delil getirmiştir. Bu durumda selâmın السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين “es-selâmu aleynâ ve âlâ ibâdillâhi’s-sâlihîn/Allah’ın selâmı üzerimize ve salih kulların

⁵³ İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ’ İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, (trc. Bekir Karlıağa, Bedreddin Çetiner) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, c. IV, s. 1775.

⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. III, s. 41.

⁵⁵ Nûr, 24/61.

da üzerine olsun” şeklinde olması gerektiğini söylemişlerdir.⁵⁶ Aynı âyetin tefsirinde Kâdı Beyzâvî (ö. 685/1286) de “birbirinize” kelimesinden maksadın “kişinin yakınları ve din kardeşleri olduğunu”⁵⁷ söylemiştir. Dolayısıyla maksadın sadece tanınan şahıslara selâm vermek olduğu anlaşılmamaktadır. Çünkü Müslüman olduğu bilinen her bireye selâm vermek gerekir.

İnsan ilişkilerinde dikkat çekmek istediğimiz bir diğer âyeti kerime şöyledir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ “Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.”⁵⁸

Bu âyette de kişinin, kendi evi dışında bir başka eve gittiği zaman, habersiz bir şekilde girmemesi gerektiği, ev sahibine haber verip geldiğini hissettirmesi gerektiği açıkça zikredilmektedir. Nitekim akabinde gelen âyette “Eğer evde kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, “Geri dönün” denirse hemen dönün. Çünkü bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.”⁵⁹ Buyrulmaktadır.

Bu âyetler bize başkalarının evine girme ve misafir olma gibi önemli bir konuda nasıl davranılacağına edebini öğretmektedir. Çünkü başkalarının mülküne izinsiz girmek, İslâm hukukunda haram, medenî hukukta da suç olarak belirlenmiştir. İnsanın kendi mülküne dinen ve hukuken girmeye hakkı bulunan ev içerisinde dahi başkalarının odalarına habersiz ve selâmsız girilmesi, din/ahlâk açısından ve terbiye yönüyle hoş görülmemiştir. Bu, insanın bir eve geldiğini fark ettirmesi ve ev halkından içeriye girmek üzere izin istemesi anlamında önemli bir özelliktir. Burada izin almaktan maksat,

⁵⁶ Kandemir, M. Yaşar, vd., *Riyâzu’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I-VIII, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014, I, s. 407.

⁵⁷ Beyzâvî, Nâsüreddîn Abdullah b. Muhammed eş-Şîrâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, 5.baskı, II, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2011, c. II, s. 232.

⁵⁸ Nûr, 24/27.

⁵⁹ Nûr, 24/28.

evin girmeye müsait olup olmadığını öğrenmektir. Bu yüzden herhangi bir eve veya odaya baskın yapar gibi girmek uygun görülmemiştir. Zira böyle bir davranış kişiler arasında güvensizlik şüphesinin doğmasına sebep olabilecektir. Nitekim en son zikredilen âyette *حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا* "... geldiğinizi hissettirip izin almak..." şeklinde tercüme edilmiş ve Hz. Peygamber'in (a.s) öksürerek, teşbih (selâmı niteler tarzında yaklaşımlarıyla), tekbir vb. şekilde ev halkını haberdar etmek olarak yorumlanmıştır. Bu açıklamaya göre "Âyetteki *تُسَلِّمُوا* "selâm veriniz" ifâdesi "es-Selâmu Aleykum" anlamındadır. Böyle girilmediği takdirde, ev sahibinin, girmek isteyen kişiye karşı her türlü müdafa hakkı doğar. Çünkü meskenler her türlü tecavüzden ve edepsizlikten korunmalıdır."⁶⁰

Buraya kadar ele aldığımız âyetler, bir bütün olarak ele alındığında Allah Teâlâ'nın, selâmın gerekliliği ve önemini bildirdiği açıkça görülür. Mezkûr âyetlerde tahiyye-selâmlaşma mânâsında kullanılmıştır. Ancak Kura'n'ı Kerimde zikredilen bir âyeti tahsis etmek yerine umuma teşmil edildiğine işâret etmek çok daha isâbetli olacağından aşağıda tahiyye-selâmlaşmanın diğer kullanımları ele alınacaktır.

2.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Selâm Kavramı

Yukarıda Kur'ân-ı Kerîm'de "selâm" kelimesinin kırk farklı kullanımı olduğuna işâret etmiştik. Bu âyetlerde her zaman "selâm" kelimesi –tezde kast ettiğimiz selâmlaşma anlamında- kullanılmamıştır. "Tahiyye, selâmet (kurtuluş, huzur, esenlik), Allah'ın ismi ve barış anlamlarında, "darû's-selâm" ifâdesi ile cennet ve dua anlamında kullanılmıştır. Ayrıca "es-selâm" sekiz temel başlıkta açıklanmıştır. Bunlar Allah Teâlâ'nın ismi olarak (vasıf mânâsında), hayır, güzel söz ve övgü, şerden kurtulmak (selâmet ve esenlikte olmak), selâmlaşma, Cennet, barış ve sulh, duadır.⁶¹

⁶⁰ Kandemir, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 406.

⁶¹ Geniş bilgi için bk. Mukâtil b. Süleymân, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm*, (ter. M.Beşir Eryarsoy) thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, 1.baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2004, s. 407-409; Tolan, *Kur'ân'da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, s. 28-61.

Sözlükte selâm “bedeni ve ruhî hastalık, eksiklik ve kusurlardan uzak olma” anlamında kullanılır.⁶⁷ Allah Teâlâ’ya nisbet edildiğinde selâm ifâdesi “her türlü eksiklik, acizlik ve kusurdan, yaratılmışlara özgü değişikliklerden, yok oluştan münezzehtir olmak⁶⁸, selâmetin kaynağı olup esenlik veren”⁶⁹ şeklinde açıklanmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de “es-Selâm” ifâdesi şu şekilde geçmektedir:

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

يُشْرِكُونَ

“O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah’tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah’tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.”⁷⁰

Dikkat edileceği üzere selâm kelimesi âyette Allah Teâlâ’nın her türlü kusur, noksanlık, değişme ve yok olmaktan uzak olduğunu ifâde eden bir ismi olarak kullanılmıştır. Elmalılı’nın (ö. 1361/1942) ifâdesiyle selâm “Zâtı, ayıptan, kusurdan, eksiklikten, yokluktan her türlü tehlikeden korunmuş olduğu gibi, her selâmetin kaynağıdır. Yüce Yaratıcı, kendisinden selâmet talep edilen olduğu gibi aynı zamanda selâmet arayanları selâmete eristirecektir.”⁷¹ Mehmed Vehbi Efendi’ye (ö. 1368/1949) göre de selâm “Noksanlık gerektiren şeylerin hepsinden münezzehtir (uzak), her türlü kemal vasıflara sahip ve akla gelen gelmeyen bütün afet ve ayıplardan uzak demektir.”⁷² Âyetin devamında Allah Teâlâ, yarattıklarından hiçbirisine benzemediğini ve müşriklerin hayal etmek istedikleri şirk unsurlarından uzak olduğunu daha açık bir şekilde anlatmak için, “Allah onların koştukları

⁶⁷ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, c. XXXII, s. 193-194; Cevherî, *Sihâh Tâcü’l-lüga ve’s-sihâhü’l-arabiyye*, s. 555; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, c. IV, s. 660-661.

⁶⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 257.

⁶⁹ Topaloğlu, Bekir, a.g.mad., *DİA*, c. XXXVI, s. 341-342.

⁷⁰ Haşr, 59/23.

⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. VII, s. 524.

⁷² Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsâtü’l-beyan*, c. XIV, s. 5866.

şirkten münezzehtir; o şirk (ortak) koşulan varlıklar Allah'tan çok uzaktır, O'nun yüceliği ve büyüklüğü onlarınkine benzemez.” buyurmaktadır.⁷³

Selâm lafzının Esmâu'l-Hüsna'dan biri olarak kullanımı hadîste de zikredilmiştir: (إن الله هو السلام) “Muhakkak ki Allah, Selâm'dır.”⁷⁴ Hadîs âlimi Ebû Muhammed Şerefüddîn et-Tîbî (ö. 743/1343) bu ismi açıklarken “Her türlü afet ve noksanlıktan uzak olma mânâsında bir mastar olduğunu” söylemektedir.⁷⁵

Diğer taraftan namazların sonunda Hz. Peygamber'in (a.s) yapmış olduğu “Allahümme ente's-selâmu ve minke's-selâm / Allah'ım sen selâmsın ve selâmet de sendendir.”⁷⁶ Dua ise “selâm”, Allah'ın ismi olarak zikredilmektedir. Selâm; Allah Teâlâ'nın ayıptan, kusurdan, eksiklikten münezzehe oluşu anlamındadır. Kul kurtulmak, huzurlu olmak, selâmete ulaştırılmak talebiyle bu duayı yapmaktadır.

2.2.2. “Selâm”ın Hayır Mânâsında Kullanımı

Kur'ân-ı Kerîm'de selâm, hayrı dileme mânâsında kullanılmıştır. Bu bağlamda şu âyetler zikredilebilir:

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ “Şimdilik sen onları hoş gör ve "size selâm olsun"

de. Yakında bilecekler.”⁷⁷ İbn Kesîr'e (ö. 774/1373) göre bu âyet-i kerimede selâm lafzı “hayır mânâsında kullanılmakta ve kalpleri ısıdırma, söz ve fiille bağışlama ifâde etmektedir.”⁷⁸ Bir başka âyet şu şekildedir:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, "selâm!" der (geçer)ler.”⁷⁹ Bu âyette müminlerin kendilerine sözlü sataşmalarda bulunanlara, “selâm” diyerek, yani esenlik dileğiyle karşılık verdikleri bildirilmekte;

⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. VII, s. 526-527.

⁷⁴ Buhârî, “İst'izan”, 3; Müslim, “Salât”, 897.

⁷⁵ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, c. XXII, s. 363.

⁷⁶ Müslim, *Mesâcid*, 135; Ebû Dâvûd, *Vitir*, 25; Tirmizî, *Salât*, 108.

⁷⁷ Zuhurf, 43/89.

⁷⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. XIII, s. 7172.

⁷⁹ Furkan, 25/63.

bu suretle bir bakıma putperest Araplar'ın ortak zihniyetini ifâde eden “Câhiliyye” ile müminlerin ortak zihniyetini ifâde eden “İslâm”ın karşıt kavramlar olduğu îma edilmektedir. “Buna göre sözlü sataşmalarda sergilenen alaycı ve küçümseyici tavırlar, Câhiliye zihniyetinin kendini beğenmişlik, küstahlık, hoyratlık, saldırganlık gibi tutumlardan oluşan barbarlık ahlâkını; Müslümanların bu sataşmalara selâmla karşılık vermeleri ise onların barışçı ilkelere dayalı uygarlık ahlâkını açık bir sûrette göstermektedir.”⁸⁰

Bu mânâyı destekleyen bir diğer âyet şu şekildedir: **وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنْ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ** “Boş sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size (bizden size zarar gelmez). Biz cahilleri istemeyiz” derler.”⁸¹ Burada zikredilen selâm, hayır dileme selâmı değildir; bilakis bir önceki âyeti kerimede geçen selâm lafzına benzer bir veda selâmıdır. Yani kavga etmeyelim, Allah’a ismarladık, anlamındadır.⁸²

Ayrıca Hz. İbrahim’in (a.s) babasına hayır dilemesi de Kur’ân’da selâm ifâdesi ile anlatılmıştır. Âyet şöyledir: **قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا** “Esen kal! Senin için Rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır.”⁸³

Hz. İbrahim (a.s) âyeti kerimede babasının şiddetli mukabelesine karşı nezaket göstermiş hayır dilemekten ayrılmamıştır. Hatta “sana selâm olsun”, “endişe etme, ben selâmetine duâ etmekteyim” diyerek karşılık vermiştir.⁸⁴ Bu bağlamda selâm lafzının kullanımı yine Hz. İbrahim (a.s) örnekliğinde bir başka âyette şöyle zikredilir: **إِذْ دَخَلُوا** “Hani misafirler İbrahim'in yanına girmiş ve “Selâm” demişlerdi. O da, “Gerçekten biz sizden korkuyoruz” demişti.”⁸⁵

⁸⁰ Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. IV, s. 137.

⁸¹ Kasas, 28/55.

⁸² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. VI, s. 196.

⁸³ Meryem, 19/ 47.

⁸⁴ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî Âlisi ve Tefsîri*, c. IV, s. 328.

⁸⁵ Hicr, 15/52.

Burada selâm lafzı, melekler tarafından karşı tarafa “hayırla geldik” mânâsında kullanılmıştır. Selâmlaşma mânâsında kullanımına örnek olarak getirilme ihtimali de mevcuttur. Sûrenin devamında bir çocuk sahibi olmakla müjdelendirildiklerinden bahsedilir.

Zikredilen bu âyetlerde selâm lafzı genel itibârî ile hayrı dilemek mânâsında kullanılmıştır.

2.2.3.Güzel Sena, Övgü Mânâsında “Selâm” Kullanımı

Kur’ânı Kerim’de selâm, güzel senâ ve övgü mânâsında kullanılmıştır: Örneğin bazı âyetler şu şekildedir:

سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ “Âlemler içinde Nûh’a selâm olsun!”⁸⁶ Burada selâm “Enbiya ve havas-ı ümmet (ümmetin seçkinleri) tarafından güzel senâlar, övgüler, ta’zim dünyada ve ahirette Nuh üzerine olsun” mânâsındadır. Selâmın, Nuh’a (a.s) insanlardan olduğu gibi Allah Teâlâ tarafından ve meleklerden olma ihtimali de bulunmaktadır. Zira “Nuh’a (a.s) selâm olsun” derken tüm insanlar ve cinden, meleklerden ve Allah Teâlâ’dan selâm var demektir. Bu selâmla onun dua ve senâya muhatap görülmesi, Allah Teâlâ’ya ibâdetle ve usûlüne göre muamelede ihsan üzere bulunmasından kaynaklanıyor olmalıdır.”⁸⁷ Aynı şekilde;

سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ “Mûsâ’ya ve Hârûn’a selâm olsun.”⁸⁸ âyetinde selâm kelimesinin övgü mânâsında kullanılması söz konusudur. Nitekim Allah Teâlâ önceki âyeti kerimede Hz. Musa ve Harun’a verdiği nimetleri zikretmektedir. Onlara peygamberlik bahşetmesinden ve kendilerine îmân edenleri Firavun ve kavminin zulmünden kurtardığından haber vermektedir.⁸⁹ Dolayısıyla bu âyeti kerimede selâm lafzının övgü mânâsında kullanıldığı görülmektedir.

سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ “İbrahim’e selâm olsun.”⁹⁰ âyetinde Hz. İbrahim’in (a.s) sonraki kuşaklar arasında selâm ve saygıyla anılmasının sağlandığına dikkat çekilmekte ve isminin ebedileştirildiği bildirilmektedir. Nitekim günümüzde diğer peygamberler

⁸⁶ Sâffât, 37/79.

⁸⁷ Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsâtü’l-beyan*, c. XII, s. 4721-4722.

⁸⁸ Sâffât, 37/120.

⁸⁹ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. XII, s. 6823.

⁹⁰ Sâffât, 37/109.

gibi Hz. İbrahim de (a.s) kitap ehline göre saygın bir yere sahiptir. İslâm dini bütün peygamberleri derin bir saygıyla tazîm etmektedir. Hz İbrahim’e (a.s) de özellikle sallı ve bârik dualarında Peygamber Efendimiz (a.s) ile birlikte dua edilir.⁹¹ Adı geçen dualarda ve âyet-i kerimede selâm lafzı sena ve övgü mânâsında kullanılmıştır.

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ⁹² “Peygamberlere selâm olsun.” âyetinde ise selâm lafzı,

yine güzel sena mânâsında kullanılmıştır. Çünkü bütün peygamberler dünya ve ahiret saadeti olarak isimlendirilen iki cihan saadetine ulaşmak hususunda tâbi olunacak yegâne kimseler olarak anılmıştır. En güzel övgü ve senâları hak eden peygamberlerdir.⁹³

2.2.4.Kötülüklerden Emin Selâmette Olmak Anlamında “Selâm”

Her insanın başına bir takım üzücü ve kötü olaylar gelebilir. Bu, Allah Teâlâ’nın takdiridir. Yüce Yaratıcı, kullarını belirlediği kader ölçüsünde kötü ve şerli olaylardan korur. Hz İbrahim (a.s) hakkında zikredilen âyetle Yüce Allah’ın onu ateşten koruması anlatılarak şöyle buyrulur: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ “Biz de: ‘Ey ateş; İbrahim için serin ve selâmet ol!’ dedik”⁹⁴

Hz. İbrahim (a.s), kavminin putlarını yerle bir edince devrin hükümdarı Nemrut ve hükümet erkânı bu olayı kabullenemedi ve Hz İbrâhim’in (a.s) canına kast etmeye kalkıştılar.⁹⁵ Nihâyet muazzam bir ateş yakılarak, mancınık yardımıyla İbrahim (a.s) ateşe atılır.⁹⁶ O sırada Allah Teâlâ ateşe serin olmasını emreder. Bazı tefsir âlimleri, bu durumu, o anda yeryüzünde hiç ateş kalmadığı ve hepsinin söndüğü şeklinde yorumlamışlardır. “O gün hiç kimse ateşten istifâde edememiş; ateş, bağları dışında Hz. İbrahim’in (a.s) hiçbir yerini yakmamıştır”⁹⁷ yorumu bu yaklaşımın bir sonucudur. Hiç kuşkusuz bu yorumlardan ziyâde bizim dikkat

⁹¹ Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. IV, s. 546.

⁹² Sâffât, 37/181.

⁹³ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsiri*, c. VI, s. 293.

⁹⁴ Enbiyâ, 21/69.

⁹⁵ Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsâtü’l-beyan*, c. IX, s. 3450.

⁹⁶ Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 687.

⁹⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. X, s. 5349.

çekmek istediğimiz husus, âyet-i kerimede açıkça yer alan “selâm” lafzının, Hz. İbrahim (a.s) hakkında şerden selâmette kalması mânâsına gelmesidir.

Konuyla ilgili bir diğer âyet Kadir gecesiyle ilgili olup şöyledir:

سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ “O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.”⁹⁸

Burada “selâm” lafzı her türlü şer ve kötülükten Allah Teâlânın korumasıdır. Zira bir önceki âyette “Melekler ve ruh, onda (o gecede) Rab’lerinin izniyle her bir emir için inerler.” buyrulmuştur. Her bir emrin, hayır ve şerri kapsamı ihtimaline karşı, âyeti kerimede “Kadr”e mazhar olacaklar hakkında şer ihtimalini defetmek için “selâm” lafzı getirilmiş ve bunun “sırf selâmet/esenlik” olduğu kastedilmiştir.⁹⁹ Dolayısıyla fecr doğana kadar her türlü şerden emin olmak, kötülüklerden esen kalmak anlamındadır. Bu mânâyı delalet eden bir diğer âyet şu şekildedir:

ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ “Oraya esenlikle girin. İşte bu, ebedilik günüdür.”¹⁰⁰

Bu âyet, ahiret gününde cennete girecek müminlere ikram için meleklerin söylediği sözdür. Esenlikten irade edilen mânâ azaptan, üzüntü ve kederden uzak, yok olmaktan emin olmak demektir.¹⁰¹ Aynı şekilde;

Hz. Nuh’un (a.s) gemisi Cûdî dağında karaya oturduğu zaman yeryüzü inkârcılardan temizlenmiş; sular çekilmeye başladığı için artık gemidekilerin yeryüzüne inme zamanı gelmiş bulunuyordu. Nûh (a.s) ve yanındakiler Allah’ın emrine uyarak bereketli topraklara inip orayı yurt edindiler. “Âyetin zahirinden anlaşıldığına göre; Hz. Nuh’a (a.s) kendi soylarından, Yüce Allah’ın lütuf ve ihsanlarına mazhar olacak dindar milletler geleceği gibi, dünya nimetlerinden “bir süre” faydalandırılıp arkasından inançsızlık ve kötülüklerinin cezasını görecektir olan inkârcı toplulukların geleceği bildirilmiş bulunuyordu.¹⁰²

Buna göre âyeti kerimede geçen selâm lafzının esenlik mânâsında kullanıldığı dikkat çekmekte ve âyette şöyle buyrulmaktadır: قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ

⁹⁸ Kadr, 97/5.

⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. IX, s. 346.

¹⁰⁰ Kâf, 50/34.

¹⁰¹ BilmeN, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, c. VII, s. 320.

¹⁰² Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, 174.

أُمِّ مَّيْمَنٍ مَّعَكَ وَأُمِّ سَمْتَعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ “Ona denildi ki: “Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracağız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak.”¹⁰³

Kur’ân-ı Kerîm, “amel defteri sağ taraflarından verilenler, cennetlikler anlamında” bir gruptan bahsederken şu âyete yer vermektedir:

وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ “Eğer Ahiret mutluluğuna ermiş kişilerden ise, kendisine, "Selâm sana Ahiret mutluluğuna ermişlerden!" denir.”¹⁰⁴

“Vâkıa sûresinde, insanların “ashâbü’l-meymene” (ashâbü’l-yemîn), “ashâbü’l-meş’eme” (ashâbü’ş-şimâl) ve “sâbikun” veya “mukarrebûn” şeklinde üç zümreye ayrıldığına işâret edilir. İlgili âyetlerde ashâbü’l-yemîn, cennet ehlinde gösterilmiştir.”¹⁰⁵ Mehmed Vehbi Efendi’ye (ö. 1368/1949) göre bu âyette ashab-ı yeminden olan kimsenin, her türlü şerden selâmette kaldığına işâret edilmektedir. Ona göre taraf-ı İlâhi’den bir müjde olmak üzere “Ey ashab-ı yeminden olan zât! Senin için emsalin olan ashab-ı yemin taraflarından sana selâmlar vardır.” denilmektedir. Yahut âyette hitap Hz. Peygamber (a.s) hakkındadır. Çünkü ashab-ı yemîn Cennet’e girmek suretiyle artık rahata kavuşmuştur. Rasulullah (a.s) için endişe yoktur. Bu bağlamda âyetin mânâsı, eğer vefat eden kişi ashab-ı yeminden olursa Hz. Peygambere (a.s) hitaben “Ya Ekrem er-Rusûl! Ashab-ı yemîn taraflarından senin için selâmet vardır (onlar ateşten olan şerden kurtulmuştur).¹⁰⁶ anlamı bulunmaktadır. Buna göre âyette şerden selâmette kalma mânâsı söz konusu edilebilir.

أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ “Onlara, "Girin oraya esenlikle, güven içinde" denilir.”¹⁰⁷

âyeti bu bağlamda zikredilebilir. Mezkûr âyette Allah Teâlâ cehennem ehlinin

¹⁰³ Hûd, 11/48.

¹⁰⁴ Vâkıa, 56/90-91.

¹⁰⁵ Aytekin, Arif, “Ashâbü’l-yemîn”, DİA, İstanbul, 1992, c. III, s. 472.

¹⁰⁶ Mehmet Vehbi Efendi, Hülâsâtü’l-beyan, c. XIV, s. 5751.

¹⁰⁷ Hicr, 15/46.

durumunu zikrettikten sonra peşinden cennet ehlini zikretmekte ve onların cennetlerde, pınarlarda olacaklarını haber vermektedir. İbn Kesir’e (ö. 774/1373) göre bu âyette “Afetlerden kurtulmuş ve size selâm verilir halde, her türlü korkudan emin olarak girin oraya. Oradan çıkarılmaktan, kesintiye uğramasından ve son bulmasından korkmayın” anlamı verilebilir.¹⁰⁸ Zira korkudan emin olmak, bir nevi selâmet ve esenlik türüdür. Burada selâm lafzından irade edilen mânâ “kötülüklerden emin olan/olmak” şeklinde ele alınabilir. Nitekim Mâide sûresinde bu bağlamda: “Allah, onunla rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir.”¹⁰⁹ buyrulmuştur.

Burada “Selâmet Yolları” ile kast edilen mânâyı, şer ve kötülükten arınmış mânâsında ele alırsak, benzeri bir kullanımın, Yûnus sûresinde “Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.”¹¹⁰ şekliyle geçmesi ile örtüştüğü söylenebilir. Bu bakımdan “Esenlik Yurdu” ifâdesi ile beraber düşünüldüğünde selâm, cennet mânâsını ifâde eder. Münferid olarak incelendiğinde selâm, yurt kelimesinin vasfıdır. O yurdun kötülük, şer ve belalardan arınmış olduğunu haber vermektedir. Dolayısıyla bu âyetlerde selâm kelimesi, kullanıldığı âyetin delaletine göre “kötülüklerden emin olmak, selâmette kalmak” mânâlarında kullanılmıştır.

2.2.5. Selâmlaşma Mânâsında “Selâm” Kelimesi

Kur’ân-ı Kerîm’de Müslümanların karşılaştıkları zaman birbirlerine hayırlı ve güzel dileklerini aktarırken kullandıkları ve “selâm” mânâsını içeren âyetler bulunmaktadır. İlgili âyetlerde selâmlaşma sadece dünya ehli için geçerli değildir. Cennet ehli hakkında da selâmlaşma vurgusu yapıldığı görülür. Âyetlerden bazılarında selâm lafzı, münferid olarak bulunurken bazılarında tahiyye ile beraber geçmektedir.¹¹¹

İbrâhim sûresinde dünya hayâtında mü’minlerin birbirlerine selâm verdikleri şekliyle cennet ehlinin selâmlaşması haber verilir. “İnanan ve salih ameller işleyenler, Rablerinin izniyle, ebedî kalacakları ve içlerinden

¹⁰⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. IX, s. 4396.

¹⁰⁹ Mâide, 4/16.

¹¹⁰ Yûnus, 10/25.

¹¹¹ Bk. Yûnus, 10/10; Ahzâb, 33/34; Furkan, 25/75.

ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Oradaki esenlik dilekleri “selâm”dır.”¹¹² mealindeki âyet bunu anlatır.

Ayrıca daha önce zikrettiğimiz için burada sadece atıf yapmakla iktifâ edeceğimiz “Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor”¹¹³ meâlindeki âyeti hatırlamak gerekir. Bu gerek mahremiyet anlamında gerekse eve girip çıkarken özel hayâta saygı mânâsında üzerinde durulan bir konudur ve Müslümanların birbirlerine verdikleri selâm mânâsında kullanılmıştır. Aynı şekilde “Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin.”¹¹⁴ mealindeki âyette “selâm” mânâsı açıktır.

2.2.6. “Selâm”ın Cennet Mânâsında Kullanılması

Yüce Allah’ın, müminlere, dünya hayâtı boyunca yaptığı sâlih amel ve iyiliklere karşılık olarak ahirette mesken olarak armağan edeceği cennetin bir diğer adı “Dâru’s-Selâm”dır. “Maddî ve mânevî âfetlerden korunmuş esenlik yurdu anlamına gelen ve Kur’ân-ı Kerîm’de cennetin isimlerinden biri olarak geçen tabir”¹¹⁵ olarak kullanılmıştır. Bu terkipte bulunan selâm lafzıyla Allah Teâlâ’nın isminin kastedilmesi bir nevi takdirdir. Bu yönüyle, Kâbe’yi kastederek Beytullah (Allah Teâlâ’nın Evi) tabiri kullanıldığı gibi cennet mânâsında daru’s-selâm ifâdesi kullanılmış olur. Fahreddin Râzî’ye (ö. 606/1210) göre bu kullanım şekli “Selâmın kötü ve şer işlerden uzak olma mânâsıyla alakalıdır. Nitekim “selâm” kelimesi her türlü selâmeti içerisinde barındıran mânâda olup sıfattır. Bu şekliyle “Dâru’s-selâm” cennet mânâsını ifâde etmektedir.”¹¹⁶

“Selâm”ın cennet mânâsında kullanıldığına işâret eden bir başka âyet şöyledir:

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ “Rableri katında selâm yurdu (cennet)

¹¹² İbrâhim, 14/23.

¹¹³ Nûr, 24/27.

¹¹⁴ Nûr, 24/61.

¹¹⁵ Topaloğlu, Bekir, “Cennet”, DİA, İstanbul, 1993, c. VII, s. 377. Ayrıca bk. İsfahânî, “slm” maddesi.

¹¹⁶ Râzî, Mefâtih’ul-Gayb, c. XIII, s. 146.

onlarıdır. Allah, yapmakta oldukları şeylerden dolayı onların dostudur.”¹¹⁷ İbn Manzûr’a (ö. 711/1311) göre Arap dilinde “Dârü’s-Selâm” şeklinde isimlendirme, kesintisiz ve sonu gelmeyen bir kurtuluş yeri anlamındadır ve orada insana hastalığın ve ölümün ulaşacağı söz konusu olmaz.¹¹⁸ Yüce Allah işte bu ebedi yurda müminleri davet etmekte ve bir diğer âyette şöyle buyurmaktadır: وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ “Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.”¹¹⁹

Dolayısıyla “Selâm”, Yüce Allah’ın isimlerinden olup aynı zamanda Cennette yarattığı bir mülküdür. Bu bakımdan Mehmed Vehbi Efendi’ye (ö. 1368/1949) göre dâr lafzı Allah’ın ismi olan “Selâm”a izafe edilmiş ve “Daru’s-selâm” şeklinde terkip edilmiştir, cennet mânâsında kullanılmıştır.¹²⁰

Cennette, sabrın mükâfatı olarak melekler, müminlerle selâmlaşmaktadır. İlgili âyette bu husus anlatılırken şu şekilde zikredilir: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ “Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!”¹²¹ Burada “Selâm”ı veren meleklerdir. Melekler, müminleri cennete girmeleri sebebiyle tebrik etmek için yanlarına gelmiştir. İbn Kesir’in (ö. 774/1373) yorumuna göre müminler cennete girdikleri sırada melekler gruplar halinde onları selâmlayacaktır.¹²² Buna göre selâmın, cennet mânâsında kullanıldığı ve cennet ehlinin selâmlaşmasının kast edildiği söylenebilir.

2.2.7. “Selâm”ın Dua Anlamında Kullanılması

Dua Arapça’da “Seslenmek, çağırmak, Allah Teâlâ’ya yalvarmak ve dilekte bulunmak mânâsına gelir.”¹²³ Yüce Allah, duânın önemini ve ne şekilde dua edileceğini isimlerin en güzeline kendisine ait olduğunu ve kendisine bu isimlerle dua edilmesi gerektiğini haber vermiştir.¹²⁴ Bu bakımdan “Selâm” da Allah’ın isimlerinden birisidir. Bu ilâhi buyruk gereği, bir Müslümanın Müslümânâ selâm vermesi bu bağlamda

¹¹⁷ Enam, 6/127.

¹¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. IV, s. 661.

¹¹⁹ Yunus, 10/25.

¹²⁰ Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsâtü’l-beyan*, c. VI, s. 2191.

¹²¹ Ra’d, 13/24.

¹²² İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri* c. VIII, s. 4236.

¹²³ Şimşek, M.Sait, “Dua”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, c. II, s. 135.

¹²⁴ A’râf, 7/180.

duadır. Selâm veren bir mümin, din kardeşine esenlik, sağlık, sıhhat ve âfiyet gibi güzel ve hayırlı dileklerde bulunmuş olur. Kur’ân-ı Kerîm’de bu anlama işâret eden âyetlerin ilki şöyledir: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey îmân edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”¹²⁵

Burada “Salât” iki mânâyâ gelmektedir. Genel mânâda dua, özelde ise namaz ibâdeti kast edilir. Mezkûr âyette genel dua mânâsı kastedilmiştir.¹²⁶ Âyetin bağlamına uygun olarak ise peşi sıra gelen selâm lafzı da صَلُّوا عَلَيْهِ şeklinde kendisi gibi dua mânâsında kullanılmıştır.

Aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s), ilgili âyeti kerimede selâm lafzından hemen sonra babası adına af dileyeceğinden bahsetmektedir. Selâm lafzından sonra hayır dua getirilmesinden anlaşılan, selâm lafzı esen kal mânâsında hayır dua içermesidir. Âyet şöyledir: *“İbrahim şöyle dedi: قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا* “Esen kal! Senin için Rabbinden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır.”¹²⁷

“Selâm”ın dua anlamında kullanıldığına işâret eden bir başka âyet şöyledir:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Âyetlerimize îmân edenler sana geldikleri zaman de ki: “Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹²⁸

İbn Kesir’e (ö. 774/1373) göre “Selâm olsun size” ifâdesiyle “Onların selâmlarına, karşılık vermekle onlara ikramda bulun. Allah’ın onlara geniş ve

¹²⁵ Ahzâb, 33/56.

¹²⁶ Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. IV, s. 397-398.

¹²⁷ Meryem, 19/47.

¹²⁸ En’âm, 6/54.

umumi rahmetini müjdele” anlamı murad edilmiş olabilir.¹²⁹ Zira rahmete erişmek kul için hayırlı bir sonuçtur. Buradaki “selâm olsun size” sözü de hayırlı bir dua ifâdesidir. Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmuştur:

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى ۚ أَلَا لِلَّهِ خَيْرٌ مِمَّا يُشْرِكُونَ (Ey Muhammed!)

De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına." Allah mı daha hayırlıdır yoksa onların ortak koştukları mı?"¹³⁰

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a göre (ö. 1361/1942) “Hz. Peygambere (a.s) “Selâm olsun onun seçtiği kullarına” şeklinde bir selâm hediye etmesi emrolunmuştur. Bununla giriş yapılmıştır. Burada Hz. Peygamber’in (a.s) selâm hediye etmekle emrolunmasından, geçen selâm lafzının hayır dua mânâsında olduğu anlaşılır. Çünkü selâmetle duâ etmek bir kişiye verilebilecek en büyük hediyelerdendir.”¹³¹ Ömer Nasuhi Bilmen’e (ö. 1391/1971) göre;

سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ “Âlemler içinde Nûh’a selâm olsun!”¹³²

âyetinde “Selâm” ile kastedilen mânâ, iki cihan selâmeti, ebedi saadettir. “Âlemler içinde” sözü ise gerek melekler, insanlar ve cinler arasında mânâsında kullanılmıştır.¹³³

Dolayısıyla burada gerek selâm lafzına verilen mânâ gerekse “âlemler içinde” sözünün ifâde ettiği anlam, âyette geçen selâm lafzının hayır mânâsında “dua için” kullanıldığına delalet etmektedir. Âlemler arasında (yani insanlar – cin ve melek topluluğunda) denilirken her türlü musibetten korunma mânâsı ifâde edilmiş olmalıdır. “Bir mümin ‘Selâmun Aleyküm’ diyerek selâm verince selâm verdiği Müslüman kardeşine ‘Ben Müslümanım, benden sana zarar gelmez. Barış, huzur ve esenliğin üzerine olmasını Allah Teâlâ’dan niyaz ederim’ demiş olur. Bu yönüyle selâm, Müslümanların birbirlerine yaptığı bir dua hükmündedir.”¹³⁴

¹²⁹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. VI, s. 2638.

¹³⁰ Neml, 27/59.

¹³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. VI, s. 150.

¹³² Sâffât, 37/79.

¹³³ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, c. VI, s. 267.

¹³⁴ Kalender, Fatih, vd., *Helaller ve Haramlar*, I-II, Fatih Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 2015, c. I, s. 334.

2.3. Kur’ân-ı Kerim’de Peygamberlerle Selâmlaşma

Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’de birçok yerde peygamberleri anlatırken “selâm” kelimesiyle çeşitli müjdelerde bulunmuştur. Daha önce zikrettiğimiz için burada atıf yapmakla yetineceğimiz “Âlemler içinde Nûh’a selâm olsun!”¹³⁵ âyeti bunlardan biridir. Bu âyetin tefsirine selâmın dua mânâsında kullanımında yer vermiştik. Mezkûr âyette Hz. Nuh’a (a.s) rabbi katından selâm verildiği açıkça anlaşılmaktadır.

Bu başlık altında da konuyu fazla dağıtmaksızın sırasıyla Hz. İbrâhim, Hz. Mûsa ve Hârûn, Hz. İsmâ’nın selâmlaşmaları ele alınacaktır.

2.3.1. Hz. İbrâhim’e (a.s) Verilen Selâm

Hız. İbrâhim ve eşine bir evlat müjdesi ile gelen melekler ile aralarında geçen selâmlaşmayı konu edinen âyet şöyledir:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun ki peygamberlerimiz İbrâhim’e müjde getirdiler ve “Selâm” dediler. O da, “Selâm” dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.”¹³⁶ âyetiyle akabinde gelen kısımda Hz. İbrahim’e (a.s) meleklerin müjde ile geldiği ve birbirlerine selâm vermiş olduklarından bahsedilmektedir. Ömer Nasuhi Bilmen’e (ö. 1391/1971) göre âyette “İnsan suretinde bu gelenleri misafir zannederek kendilerine yemek hazırlayan ancak yemeğe el uzatmadıklarını görünce Hz. İbrahim’in (a.s), kendilerinden endişelendiği haber verilmektedir.”¹³⁷

سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ “İbrâhîm’e (a.s) selâm olsun.”¹³⁸ âyetinde selâmın güzel sena, övgü mânâsında kullanıldığını ele alırken yer vermiş ve bu âyeti kerimede Hz. İbrahim’in (a.s) sonraki bütün kuşaklar arasında selâm ve saygıyla anılmasının sağlandığına, isminin ebedileştirildiğine işâret etmiştik. Aynı şekilde selâm lafzının hayır ve dua mânâsında kullanımına değinirken

¹³⁵ Sâffât, 37/79.

¹³⁶ Hûd, 11/69.

¹³⁷ Bilmen, Kur’ân-ı Kerim Meâli Âlisi ve Tefsîri, c. III, s. 323.

¹³⁸ Sâffât, 37/109.

Hız. İbrahim'e (a.s) rabbi katından selâm verildiği gibi kendisinin de babasına da selâm verdiğinden “İbrahim Selâm sana (esen kal) dedi, Rabbimden senin için mağfired dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütufkârdır.”¹³⁹ âyetiyle bahsetmiştik. Bu başlık altında bir kez daha hatırlamayı uygun gördük.

2.3.2. Hız. Mûsâ ve Hârûn'un (a.s) Selâmlaşması

Hız. Mûsâ, tebliğ yolunda en büyük destekçisi, kardeşi Hız. Hârûn ile beraber ilâhlık iddiasında bulunan Firâvun'u îmâna davet edip, İsrâiloğullarını da onun zulmünden kurtarmak için gittiklerinde verdikleri selâmı konu edinen ayet şu şekildedir:

فَاتِّبَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنِ

اتَّبَعَ الْهُدَى “Ona gidin ve şöyle deyin: ‘Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını (serbest bırak ve) bizimle gönder. Onlara işkence etme. Sana Rabbinin katından bir mucize getirdik. Selâm, doğru yola uyanlara olsun.’”¹⁴⁰

Hız. Mûsâ ve Hârûn'un (a.s) selâmlaşmasıyla ilgili âyetin son kısmındaki “Selâm, doğru yola uyanlara olsun” cümlesi, Hız. Peygamber (a.s) tarafından Rûm kralı Hirakl'e mektup yazılırken de مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى “Allah'ın elçisi Muhammed'den Rûm'un büyüğü Hirakl'e doğru yoldan gidenlere selâm olsun”¹⁴¹ şeklinde yer almıştır.¹⁴² Gayrı Müslimlere selâm verme konusunda yer alan selâmlaşma ifadesi ile aynı kalıpta olduğu görölmektedir.

2.3.3. Hız. İsâ'nın (a.s) Selâmı

Yüce Allah, Hristiyanların gelecekte Hız. İsâ'ya (a.s) ilâhlık yakıştıracaklarını ezeli ilmiyle bildiği için, her şeyden önce kendisine Allah'ın kulu olduğunu söyletmiştir. Böylece Hız. İsâ (a.s) kendisinin bir ilâh

¹³⁹ Meryem, 19/47.

¹⁴⁰ Tâhâ, 20/47.

¹⁴¹ Buhâri, “Bed'ül-vahy”, 6; Müslim, “Cihâd”, 4607; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 119.

¹⁴² İbn Kesîr, Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri, c. X, s. 5242.

değil, bir kul ve peygamber olduğunu, ilâhî varlığın üç ögesinden biri olmadığını ilan etmiştir. Kendisinin namaz, oruç ve benzeri kulluk görevlerini yerine getirmekle yükümlü kılındığını, diğer insanlar gibi doğduğunu, yaşayacağını, öleceğini ve kıyamet vakti gelince tekrar dirilteceğini ifade etmiştir.¹⁴³ Hz. İsa'nın selâmlaşmasını anlatan ilgili âyet şu şekildedir:

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا “Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selâm (esenlik verilmiştir).”¹⁴⁴ Âyette Hz. İsa'nında selâm lafzını kullandığı görülmektedir.

2.4. Kur'ân'ı Kerîm'de Müminlere Verilen Selâm/Selâmlaşma

Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerin selâmlaşmasıyla alakalı سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ “Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) “Selâm” (vardır).”¹⁴⁵ âyeti Mehmed Vehbi Efendi'ye (ö. 1368/1949) göre “Arada vasıta olmaksızın Allah Teâlâ tarafından cennet ehline söylenmiştir. Bu hitabın melekler vasıtasıyla söylenmesi elbette mümkündür. Aynı zamanda cennet ehlinin her türlü çirkin işlerden (mekrûhat) sâlim olacakları anlamına gelir. Bu, kendilerine bir ikram ve tazîm ifâdesidir.”¹⁴⁶ Bu mânâyı destekleyen bir diğer âyet ise şu şekildedir:

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: “Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.”¹⁴⁷ Bu âyette Ömer Nasuhi Bilmen'e (ö. 1391/1971) göre “Cennet ehli, Cennete vardıklarında kapıları açılmış ve cennet muhafızları denilen melekler onlara “Selâmun Aleykum”

¹⁴³ Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 598.

¹⁴⁴ Meryem, 19/33

¹⁴⁵ Yâsin, 36/58.

¹⁴⁶ Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsâtü'l-beyân*, c. XII, s. 4665.

¹⁴⁷ Zümer, 39/73.

demişlerdir. Bu cümle bütün elemelerden hoş olmayan şeylerden selâmette bulunacaksınız anlamındadır. Artık bundan sonra size huzurunuzu bozacak bir şey meydana gelmeyecek demektir.”¹⁴⁸ Nitekim لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا

إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا “Orada ne boş bir söz, ne de günaha sokan bir şey işitirler.

Sadece “selâm!”, “selâm!” sözünü işitirler.”¹⁴⁹ âyeti de bu mânâyı teyit etmektedir. İbn Kesîr’e göre (ö. 774/1373) “Bu âyette zikredilen cennet ehli cennette anlamsız boş söz duymayacaktır. Hatta güçsüz kalıp aşağılık anlama gelen sözler işitmeyeceklerdir. Birbirlerine gönül hoşnutluğuyla selâm vereceklerdir.”¹⁵⁰ Zira “Adn cennetlerine alınacak müminler orada korku ve endişeye kapılacak bir söz işitmeyecektir. Hep mutluluk ve esenlik içinde olacaklardır. Daima mutlulukların müjdesi olarak “selâm” sözünü işiteceklerdir.”¹⁵¹ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا “Orada boş söz işitmezler. Yalnızca (meleklerin) “selâm!” (deyişini) işitirler. Orada sabah akşam rızıkları da vardır.”¹⁵² âyeti bunu tasdik etmektedir.

Aynı şekilde أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا “İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin yüksek makamlarıyla mükâfatlandırılacaklar ve orada esenlik dileği ve selâmla karşılanacaklardır.”¹⁵³ âyeti müminlerin selâmlaşmasına delalet etmektedir. İbn Kesîr (ö. 774/1373) bu âyeti yorumlarken şu sonucu çıkartır: “Onlar kendilerine emrolunanı yerine getirirken sabrettiklerinden dolayı cennetin en yüksek dereceleriyle mükâfatlandırılmışlardır. Bu nedenle orada sağlık ve selâm ile karşılanmışlardır. Orada melekler kendilerine selâm ve ikramla koşturup durmuşlar, kendilerini tazim ve hürmetle karşılamışlardır. Artık selâm üzerine selâm onların üzerine olmaktadır.”¹⁵⁴

¹⁴⁸ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, c. VI, s. 374.

¹⁴⁹ Vâkıa, 56/25-26.

¹⁵⁰ İbn Kesîr, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. XIV, s. 7684.

¹⁵¹ Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 609.

¹⁵² Meryem, 19/62.

¹⁵³ Furkan, 25/75.

¹⁵⁴ İbn Kesîr, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, c. XI, s. 6050.

2.5. Kur’ân-I Kerim’de Hz. Peygamber’in Müminlere Selâm Vermesi

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Peygamber’in (a.s) îmân edenlere selâm vermesini istemektedir. İlgili âyet şöyledir:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ

عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ “Âyetlerimize

îmân edenler sana geldikleri zaman de ki: “Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁵⁵ Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî’ye göre (ö. 1270/1854) bu âyette “Allah Teâlâ, Hz. Peygambere (a.s) kulları içinde âyetlerine îmân edenlere selâm vermesini emir buyurmuştur. Çünkü onun vereceği selâm sayesinde mümin kullar zulümlerden, afetlerden ve korkulardan selâmette kalacaktır. Bu bir nevi müjdedir.”¹⁵⁶

Buraya kadar Kurân-ı Kerîm’de zikredilen ve selâm/selâmlaşma ifâde eden âyetleri ele alıp bazı tefsir sahiplerine göre değerlendirdik. Bunu yapmakla selâm ve selâmlaşmanın nasıl ne şekilde olduğunu, Allah Teâlâ’nın ilahi kitapta nasıl örneklendirdiğini tespit etmeye gayret ettik. Araştırmamızın bundan sonraki kısmında selâmın, Hz. Peygamber’in (a.s) sünnetindeki yerine, hadîslerle bize intikal eden sahih rivâyetlere değineceğiz.

¹⁵⁵ En’am, 6/54.

¹⁵⁶ Alûsî, es-Seyyid Şihâbeddîn Mahmûd, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, (thk. Alî Abdulbâri Atiyye), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I-XI, 3.baskı, Beyrut, 2009, c. III, s. 159.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HADİSLERDE SELÂM VE SELÂMLAŞMA

Selâm ve selâmlaşma İslâm'ın şîârı Ezan-ı Muhammedî gibi Müslümanlığın ortak paydalarından biridir. Bir kişinin dili ne olursa olsun Müslüman olduğunu gösteren önemli bir özelliktir. Bu sebeple selâm, Allah Teâlâ'nın, peygamberlerin, meleklerin, îmân edenlerin ortak dilidir. Dün olduğu gibi bugün de tüm yeryüzünde müminlerin selâmlama şekli yaygın olarak “Selâmün Aleyküm” şeklindedir.

Yaygın oluşu itibariyle selâm, Hz. Peygamber'in (a.s) öteden beri uygulanagelen mütevatir sünnetidir. Bilindiği üzere manevî mütevatir, Hz. Peygambere (a.s) isnad edilen bir haberin aynı anlama gelen hadîs metninin farklı lafızlarla nakledilmesidir. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîmin yedi ayrı kıraat şekli, mucizelerin büyük bir çoğunluğu tevatür yoluyla sabittir. Bu rivâyetlerin her biri, ahad düzeyinde olsa bile ifâde ettikleri mânâ bakımından mütevatir hükmünde kabul edilmiştir.¹⁵⁷

Tüm yeryüzünde bu yaygınlığını güncel ifâdeyle dile getirirsek müminlerin selâmlaşma şekli evrenseldir. Bu bakımdan selâmın tüm zamanlara ve coğrafyalara hitap etmesini, İslâm'ın evrensel (cihanşümul) olmasıyla bağdaştırmak mümkündür. “Selâm” sayesinde dünyanın neresinde ve hangi topluluk içerisinde olursa mümin, –tanışma öncesinde- dini kimliğini ortaya koyar. Böylelikle muhâtabına karşı hem şahsiyetini hem de inancını tanıtmış olur.

Hz. Peygamber (a.s) gönderilmeden önce Arap toplumu, birçok tevhide dair (namaz, tavaf, evlilik vb.) uygulamada olduğu gibi atalarının din anlayışını tahrif etmişlerdi. Selâmlaşma ile ilgili uygulamaları -bir önceki bölümde incelediğimiz Kur'ân-ı Kerîmin vermiş olduğu bilgilere dayanarak- biliyor olmaları beklenirdi. Hâlbuki onlar, selâmlaşma kavramının içini

¹⁵⁷ Geniş bilgi için bk. Apaydın, Yunus, “Mütevâtir”, *DİA*, İstanbul, 2006, c. XXXII, s. 208-209.

boşaltmışlardı. Hiç kuşkusuz bu ifâdelerimizle genelleme yapmayı kast etmiyoruz. O gün toplum içindeki selâm lafızlarının bağlamından koparılan ifâdeler olarak örfe yerleşmiş olabileceğini düşünüyoruz. Zira Hz. Peygamber'in (a.s) hicretin ilk günlerinde selâmı yaygın kılmak istemesinin aklen bir izahı olmalıdır. Çünkü ilgili hadîste selâmı yaymanın gerekçesini Hz. Peygamber (a.s), birbirini sevmek ve inananlar arasında ülfet olarak zikretmektedir.¹⁵⁸ Bir de bu hadîsi “*Yahûdiler, sizi, selâmınız ve âmin deyişiniz sebebiyle kıskandıkları kadar bir başka şey için kıskanmamışlardır*”¹⁵⁹ hadîsiyle birlikte ele alırsak, -her ne kadar tek sebep değilse de- selâmın, henüz İslâm'ın ilk yıllarda bile müminleri birleştirici bir özelliği olduğunu söylememiz daha anlamlı olacaktır. Dolayısıyla İslâm öncesi Arap toplumunda örfte farklı karşılıkları olsa bile Hz. Peygamber'in (a.s) tercih ettiği selâmlaşma “sünnet” olarak bize tavsiye edilmiştir. Anlık temenni ve arzu değildir. “Hz. Peygamber'in (a.s) öğrettiği şekliyle “selâmlaşma” üstün bir medeniyet olan İslâm'ın öğretileri ile noksan medeniyetlerin âdetlerini bir mukayesesi olamaz ve aynı kefeye konulamaz.”¹⁶⁰ Bir Müslümânâ yakışan ve yapması gereken anlık temenniler yerine İslâm'ın şîârı olan selâmı hayât tarzına aktarmasıdır. Bu, İslâm'ın izzetini göstermeye yönelik nebevî bir davranıştır. Zira selâm/selâmlaşmaya dair o kadar çok hadîs vardır ki bunların her birini müstakil başlık olarak ele almak bir tez kapsamında isâbetli olmayacaktır. Mümkün olduğu kadarıyla birbirleriyle örtüşen hadîsleri aşağıda üç bölümde inceleyeceğiz.

3.1. Hadislere Göre Selâmlaşmanın Ortaya Çıkışı, Yayılması ve Etkileri

Bu başlık altında ulaşabildiğimiz hadîsler nazarında ilk selâmlaşma hâdisesinin nerde ve ne şekilde gerçekleştiği, selâmlaşmanın yaygınlaştırılmasını ifâde eden hadisleri ve selâmlaşmanın yaygın kullanımının Medine devrinde başladığı hakkında değerlendirmeler yapılmaya gayret edilmiştir. Son olarak selâmlaşma yaygınlaştırıldığında ve hayata tam olarak yerleştiğinde gözlenebilecek müsbet etkileri incelenecektir.

¹⁵⁸ İlgili hadis için bk. Müslim, İmân, 93; Tirmizî, Et'ime, 45; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

¹⁵⁹ İbn Mâce, İkâmetu's-Salâh, 14.

¹⁶⁰ Kandemir, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 406.

3.1.1. Selâmlaşmanın Ortaya Çıkışı

İslâm kaynaklarına göre ilk selâmlaşma, melekler ile Hz. Âdem (a.s) arasında meydana gelmiştir. İlk selâm veren Hz. Âdem (a.s), muhâtabı ise meleklerdir. Hâdise, Ebû Hüreyre'den (r.a) rivâyet edilen hadîste şu şekilde anlatılmaktadır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ، طُولُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، فَلَمَّا خَلَقَهُ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ، النَّفَرِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، جُلُوسٌ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيُونَكَ، فَإِنَّهَا تَحْيِيكَ وَتَحْيِيَةُ ذُرِّيَّتِكَ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَرَاذُوهُ: وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ بَعْدُ حَتَّى الْآنَ "

"Ebû Hüreyre (r. anh)'den rivâyet edildiğine göre, Nebî (a.s) şöyle buyurdu: 'Allah Teâlâ Âdem'i (a.s) kendi suretinde¹⁶¹, boyu altmış zira' olarak yarattı. Yaratınca ona 'Git şu oturmakta olan meleklerle selâm ver ve senin selâmına nasıl karşılık vereceklerini dinle. Çünkü senin ve senin çocuklarının selâmlaşma şekli böyle olacaktır' buyurdu. Âdem (a.s) meleklerle "es-Selâmu aleyküm" dedi. Melekler "es-Selâmu aleyke ve rahmetullâh" karşılığını verdiler. Onun selâmına "rahmetullâh" kelimesini ilâve ettiler. Cennete girecek her fert Hz. Âdem suretinde (en güzel şekilde) girecektir. Hz. Âdem'den bu zamânâ kadar insanların yaratılışı (boy, güzellik ve bünye bakımından) eksik kalmıştır." ¹⁶²

Meleklerin Hz. Âdem'e (a.s) secde etmesi ile ilgili "selâmlamayı"¹⁶³ ayrı tutarsak mezkûr hadîs, bize ilk selâmlaşmanın Hz. Âdem (a.s) ile melekler arasında geçtiğini –herhangi bir tevile gerek duyulmayacak şekilde- açıkça

¹⁶¹ Burada Arapça ifâdesiyle sûratuhu "صُورَتُهُ" (yani kendi suretinde) kelimesindeki zamirin, Hz. Âdem'e (a.s) râci olduğuna dair görüş daha isabetlidir. Buna göre lafzın anlamı, Allah Teâlâ Hz. Âdem'i (a.s) olduğu surette altmış zira' olarak yarattı, demek olur. Mücessime ve müşebbihe gibi ehl-i sünnet dışı bazı fırka müntesipleri, buradaki zamiri Allah Teâlâ'ya atfedilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak bu görüş, cumhur ulema tarafından kabul edilmemiştir. Konuyla alakalı klasik eserlerdeki tartışmalar için bk. İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi Şerhi Sahihu'l-Buhârî*, (thk. Abdulaziz b. Abdullah), 1.baskı, I-XV, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, c. XII, s. 263; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, s. 358.

¹⁶² Buhârî, İsti'zân, 1; Enbiyâ 1; Müslim, Cennet, 11.

¹⁶³ İlgili ayet için bk. Bakara, 2/34.

anlatmaktadır. Ancak bu hadîste anlatılan selâmlaşmanın tarihini tespit etmek hiç kuşkusuz mümkün değildir. Hadîsin zahirinden anlaşıldığına göre bu selâmlaşma Hz. Âdem (a.s) yaratıldığında onun, Allah Teâlâ'nın emriyle meleklerle selâm vermesi şeklinde meydana gelmiştir. Dolayısıyla hadîsten, hâdisenin henüz Hz. Âdem (a.s) cennette iken –yani yeryüzüne indirilmeden önce- olduğunu söylemek mümkün görülebilir. Hadîs -Sahihayn hadîsi olduğu için- selâmlaşmanın ilk eğitim öğretim yerinin cennet olduğu sonucunu çıkartmamıza engel teşkil etmez.

Selâmlaşmanın nasıl olduğunu eserlerinde tartışan klasik dönem hadîs âlimleri, bu rivâyeti delil kabul etmektedir. Nitekim bazı şârihler, buradaki selâmlaşmayı “Meleklerin selâm alma şeklinin, bize yönlendirilen selâma mukabele etme usûlü” olarak değerlendirir.¹⁶⁴

Şârih İbn Allân'a (ö. 1057/1647) göre “Hz. Âdem'in (a.s), Rabbinin “selâm ver” emri üzerine “es-Selâmu aleyküm” şeklinde selâm vereceğini bilmesinin iki ihtimali olabilir. Bunlardan birincisi, “selâm ver” emrinden bu lafız ile selâm verileceğini Hz. Âdem (a.s) anlamış olmalıdır. İkinci ihtimal ise bu şekilde selâm vermesini Allah Teâlâ, Hz. Âdem'e (a.s) ilham/vahyetmiş olabilir.¹⁶⁵

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) bu hadîsten, selâma mukabele ederken bir kimsenin selâm lafzını öne alabileceğine hatta bunun mendûb görülebileceğine dair sonuç çıkartmaktadır. Ona göre bu selâmlaşma öğretme maksadıyla olmuştur. Fakat Cumhur-u ulema “aleykum selâm” şeklinde cevap vermenin ziyâde olsun olmasın daha faziletli olduğunu savunur.¹⁶⁶

Kimi şarihler göre hadîste, meleklerin Hz. Âdem'e (a.s) tekrar selâm vermeyi istediklerinden dolayı selâm lafzı öne alınmıştır. Nitekim hadîsin lafzında meleklerin, Hz. Âdem'in (a.s) selâmına cevap verirken “ف” harfi “takibiyye” olarak gelmiştir. Burada dil kuralı dikkate alınırsa Hz. Âdem'in

¹⁶⁴ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, c. XII, s. 213; el-Aynî, *Umdetu'l-kârî*, c. XV, s. 287-288.

¹⁶⁵ Geniş bilgi için bk. Muhammed b. Allân, *Delîlü'l-Fâlihîn li Turuki Riyâzü's-Sâlihîn*, (thk. Saîd Mahmûd Ukayyil), 1.baskı, I-IX, Daru'l-Ciyl, Beyrut, 1424/2004, c. V, s. 305.

¹⁶⁶ Ali el-Kârî, Ali b. Muhammed ebu'l-Hasan Nûreddîn, *Mirkâtu'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtu'l-Mesâbih*, 1.baskı, I-IX, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1422/2002, c. VII, s. 2936.

(a.s) selâm vermesinden sonra melekler selâm vermişlerdir. Burada her iki tarafın aynı anda selâm verdiği ihtimali aklen mümkün görülmez. Zira bu durumda iki kişi karşılaştığı zaman birbirlerine aynı anda selâm vermiş olsalar bile bu selâmlaşmada cevap yerini bulmaz. Hatta her ikisinin birbirlerine verdikleri selâmı almaları gerekir ki, bu da söz konusu değildir. Hadîsin şerhinde aynı zamanda Arap dilinde bulunan bir letafete dikkat çekilmiştir. Selâma karşılık verirken aleyküm lafzının öne alınmasının temel sebebi herhangi bir konuşmada önem gösterdikleri kelimenin öne alınmasının gerekliliğine işâret eder. Bu, aynı zamanda muhatapların gereken ilgiyi birbirlerine göstermesiyle izah edilebilir.¹⁶⁷ “Çünkü söze başlarken ilk olarak o kelimada önem arz eden ifâde daha çok önem kazanır ve onunla konuşma başlatılır. Ayrıca selâmlaşma esnasında selâm lafzının önüne başka bir kelime geçirilmemiştir. Bu sebeple mezkûr hadîs verilen selâma mukabelede “و” harfinin kullanılmaması gerektiğini savunanların görüşlerini destekler niteliktedir.”¹⁶⁸

Bazı hadîs şârihleri hadîste “ve rahmetullahi” kelimesinin ilave olarak getirilmesini de tartışmıştır. Kimilerine göre bu ziyâde, selâma karşılık verilirken ekleme yapılmasının meşruiyetinde delildir. Bazılarına göre de bu ziyâdelik övgü içindir. Âlimlerin çoğunluğuna göre müstehap görülür. Selâmı veren “ve rahmetullah” kelimesini eklemişse selâmı alan kişinin “ve berekâtuhu” lafzını ilave etmesi de müstehaptır.¹⁶⁹

Her iki ziyâde ile selâm veren kişinin selâmı alınırken başka ziyâde lafızlarla verilen selâmın alınması uygun mudur şeklindeki soruya Mâlik b. Enes (ö. 179/795), İbn Abbas’a dayandırdığı hadîste “ve berekatuhu lafzıyla bu ziyâdeliğin sona ereceğini dile getirmiştir.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Osmanî, Şebbîr Ahmed ve Osmânî, Muhammed Takî, *Fethu’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm-ı Müslim*, 1.baskı, I-XII, Dar’ul Kalem, Dimeşk, 1427/2006, c. VI, s. 103.

¹⁶⁸ Mûsa Şâhin Lâşîn, *Fethu’l-Mun’im Şerhu Sahîhu’l-Müslim*, Dâru’ş-şurûk, 1.baskı, I-X, Mısır, 1423/2002, c. VIII, s. 474.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, XII, s. 265-266; ayrıca bk. İbn Allân, *Delîlu’l-Fâlihîn*, c. V, s. 305.

¹⁷⁰ Mâlik b. Enes, Muvatta, (thk. M. Fuad Abdulbaki), I-II, Daru İhyâi’t-turâsi’l-arabî, Beyrut 1985, c. II, s. 961.

Selâmlaşmanın ilk defa bu hâdise ile sabit olduğu düşünülse dahi bize göre aktarılan ve aktarılmaya devam edilecek hadîsler değerlendirildiğinde Nebevî sünnetle sabit olması daha yakın görülmektedir.

3.1.2. Selâmın Yaygınlaştırılması

Selâmın verilmesi kadar yaygınlaştırılması da birbirleriyle karşılaştıklarında Müslümanların, “din kardeşi olarak” yapması gereken bir sorumluluktur. Allah-u Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette selâmın önemine dikkat çekmiştir.¹⁷¹ Bu bakımdan selâmı yaymak Müslüman için bir görevdir. Hz. Peygamber’den (a.s) selâmı yaymaya teşvik edici hadîsler nakledilmiştir. Bazı örnekler aşağıda zikredilecektir.

Birinci Örnek:

Sorulan bir soruya karşılık olmak üzere Hz. Peygamber’e (a.s), selâmın, tanıdık olsun veya olmasın -bir tahsis/daraltma yapmaksızın- her Müslümânâ selâm verilmesi gerektiğini şu ifâdeyle tavsiye etmiştir:

وعن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما أن رجلا سأل رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ
الإسلام خَيْرٌ؟ قال « تُطْعَمُ الطَّعَامَ ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ » .

b. Amr b. el-Âs’tan nakledildiğine göre “Bir adam, Resûlullah’a (a.s) İslâm’ın hangi özelliğinin daha hayırlı olduğunu sormuştur. Resûlullah (a.s) bunun üzerine ona “*Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selâm vermandır*” buyurmuştur.¹⁷² Hadîsin farklı tariklerinde zikredilen “Hangi İslâm?” ifâdesinden, İslâm’ın hangi emri, özelliği, durumunun daha hayırlı olduğu sorulmakta, bir başkasında ise “hangi Müslüman” ifâdesi yer almaktadır.¹⁷³

Hadîste zikredilen farklı lafızlarla zikredilen soru kalıpları, Hz. Peygambere (a.s) sıklıkla yöneltilmektedir. Bunlar, Hz. Peygamber’in (a.s) bu tür sorulara, soran kişinin durumuna, sorulan vakte, meclise veya ihtiyacına göre farklı cevaplar vermesi şeklinde değerlendirilir. Diğer bir

¹⁷¹ İlgili ayetler için bk. Nûr, 24/24, 27; Nisâ, 4/86; Zâriyât, 51/24-25.

¹⁷² Buhârî, Îmân, 6,20; İsti’zân, 9; Müslim, Îmân, 63; Ebû Dâvûd, Edeb, 142; Nesâî, Îmân, 12.

¹⁷³ Bk. Nevevi, Yahya b. Şeref, *Şerhu Riyazus-Sâlihîn*, Dar-u Nuri’s-Sabah, Lübnan, 2012, s. 316.

ifâdeyle “Soruyu yöneltten Müslümanın eksik olan yönü ne ise Hz. Peygamber’in (a.s) cevabı o yönde olmaktadır. Çünkü soran kimsenin ihtiyacı ve eksik olan yönü ne ise Allah Teâlâ’nın izniyle kendisine bildirilmektedir.”¹⁷⁴

Aynî’ye (ö. 855/1451) göre selâmlaşma tanışmak içindir. Sadece tanınan kişilerle sınırlandırılmamalı tanımadığımız kişilerle selâmlaşma terkedilmemelidir¹⁷⁵, bir tanışma vesilesidir. Bir nevi Müslümanların parolası gibidir. Birbirini tanımayan insanlar birbirlerine selâm verip alınca, aralarında ilk tanışma ve kaynaşma sağlanmış olur. Çünkü selâmı alan ve veren her ikisi en büyük ortak payda olan, “din kardeşliğinde” buluşmuş demektir. Bu bakımdan selâm dostluğun, kardeşliğin, karşısındakine sevgi ve saygı duymanın, mütevazı davranmanın, insanların kalplerini kazanmanın ilk basamağıdır.¹⁷⁶

Bu hadîste selâmın tanıdık tanımadık herkese verilmesi ifâdesi dikkat alınırsa selâmın yayılmasının teşvik edildiği sonucu açıkça anlaşılır. Bu aynı zamanda gösteriştten uzak, sırf Allah rızası için yapılan bir amelin ortaya çıkması demek olur.¹⁷⁷ Bunun sonucu insanî münasebetlerde karşılıklı sevgi, saygı ve samimiyet yer bulur. Toplum içinde medeni yaşama imkânı ortaya çıkar. Bazı İslâm düşünürleri “*aranızda selâmı yayınız*”¹⁷⁸ hadîsinden yola çıkarak, karşıdaki kişinin kendisinden olduğunu bilmedikçe, Müslümanlara mahsus olan selâmı o kimseye vermenin doğru olmadığını ifâde etmiştir. Buna mukabil “selâmun aleykum” lafzını sadece cami saflarında, camiye giriş çıkışlarda karşılaşılan mümin kişilere, Mekke ve Medine’deki hacılara, Müslüman olduğu kesin bilinen kimselere verilebileceği yönünde fikir ileri sürenler de vardır. ¹⁷⁹ Hâlbuki bu yaklaşım, İslâm’ın evrenselliğine ters düşmekte ve selâmın yayılmasına set olabilecek bir potansiyel

¹⁷⁴ Aynî, *Umdetu’l-kârî*, c. I, s. 228; Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerhi’n-Nevevî*, c. II, s. 207.

¹⁷⁵ Aynî, *Umdetu’l-kârî*, c. XXII, s. 369.

¹⁷⁶ Kandemir, vd., *Riyâzu’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 409.

¹⁷⁷ Nevevî, Yahya b. Şeref, *Sahihu Müslim bi Şerhi’n-Nevevî*, (thk: Vehbe ez-Zuhayli), I-XIX (VII cilt içinde), Mektebetü’l-Asriyye, Lübnan, 1430/2009 c. II, s. 208; Osmanî, Şebbîr Ahmed ve Osmânî, Muhammed Takî, *Fethu’l-Mülhim*, c. I, s. 417.

¹⁷⁸ Müslim, İmân, 93; Tirmizî, Et’ime, 45; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

¹⁷⁹ İz, Mâhir, Amel-i Sâlih: Selâm, *İslam Düşüncesi Dergisi*, 1967, cilt: I, sayı:3, s. 133-134.

barındırmaktadır. Hadîsin metninde Müslümanlar birbirlerini tanışınlar tanımasınlar, selâmlaşmaları istenmektedir.¹⁸⁰

Selâm, dostluğun, kardeşliğin, tevâzuun, insanlarla medenî ilişki ve dostluklar inşa etmenin ilk adımıdır.¹⁸¹ Selâm, sadece Arap milletine has bir uygulama değildir. “Selâmun aleykum” lafzı, kelime-i şehâdet getirip Müslüman kimliğine bürünen her Müslümanın selâmıdır. Buraya, İslâm diyarı dışında gayri Müslimlerin yaşadığı bir ülkede, sokakta karşılaştığımız herhangi bir kişiye selâm vermenin doğru olmadığı şeklinde bir açıklama yaparsak, bu söylenilen daha tutarlı görülebilir. Çünkü karşıda bulunan kişinin verilen selâmı almayacağını bilerek selâm vermek bir tür hafife alma (istihfâf) olabilir. Dinin bize hayât tarzı edinmemizi istediği bir konuda istihfâf, hiç kuşkusuz kişiyi kötü sonuçlarla karşı karşıya bırakır. Nitekim Hz. Peygamber (a.s) bir hadîsinde *“Hristiyan ve Yahûdilerle karşılaşınca önce siz selâm vermeyin (onlar size versinler siz karşılık verin), bir yolda onlarla karşılaşınca (kenardan geçmeleri için) yolu onlara daraltın.”*¹⁸² buyurur. Ancak bir Müslüman için böyle bir söz söylemek, selâmın yaygınlaştırılması emrine aykırıdır.

Önemi bilinmediğinden dolayı alınmayan selâmın, karşılığı verilmemiş olacağı düşüncesiyle verilmemesi mazur görülebilir. Ancak bu düşüncenin yersiz olacağını doğrulayan şu hadîsin, bu hususta dikkat alınması icap eder. Abdullah b. es-Sâmit’ten (r.a) nakledildiğine göre şöyle demiştir: *“Ebû Zerr’e dedim ki, ben Abdurrahman b. el-Hakem’e rastladım ve selâm verdim. O bana hiç bir şekilde karşılık vermedi. Sonra «Ey kardeşim oğlu, bundan senin aleyhine ne olur ki senin verdiğin selâmı, ondan daha hayırlı olan (melek) aldı. O, sağındaki melektir, dedi.”*¹⁸³

Buradan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: “Bir mümin, “Acaba karşımdaki kişi, verdiğim selâmı alacak mı almayacak mı?” şeklinde bir kaygı taşırsa bu, zamanla Müslümanlar arasında selâmlaşmanın kaybolup gitmesine yol açabilecektir. Bu sebeple Hz, Peygamberin (a.s) buyurduğu

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, c. XII, s. 284.

¹⁸¹ Kandemir, vd., *Riyâzu’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 410.

¹⁸² Müslim, Selâm, 13; Ebû Dâvûd, Edeb, 138; Tirmizî, İsti’zân, 12; İbni Mâce, Edeb, 13.

¹⁸³ Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Edebu’l-müfred*, (thk. M. Fuat Abdulbaki), 3.baskı, Daru’l-beşâiri’l-islâmiyye, Beyrut, 1409/1989, s. 357.

gibi tanıdığımız ve tanımadığımız Müslümanlar ile selâmlaşıp aramızda selâmı yaymamız gerekir. Zira birçok âlime göre tanınan ve tanınmayan kişilere selâm vermek müstehap görülmüştür.¹⁸⁴

Başta zikretmiş olduğumuz hadîste selâmı yayma konusu anlatılırken, yemek yedirme üzerinde de durulmuştur. Bu vesile ile yemek yedirmeye, cömert olmaya ve Müslümanların menfaatine olan davranışlara yönelmeye bir teşvik ve ister sözlü ister fiili olsun herhangi bir eziyet vermektende bir sakındırma vardır.¹⁸⁵ Bir diğer sebep bahsedilen iki eylemin Müslümanlar arasındaki sevgiye ve karşılıklı muhabbete ulaştırması ümididir.¹⁸⁶

Dolayısıyla “Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin”¹⁸⁷ âyetinden de yola çıkarak, başka hiçbir sözün “Selâmun aleyküm” şeklindeki selâmlaşmaya tam mânâsıyla karşılık olamayacağı söylemek isteriz. Elbette buradan “Selâm, adamına göre verilir” şeklinde bir sonuç çıkartılmamalıdır.¹⁸⁸ Bunu “başka selâmlaşma lafızlarının İslâm’daki selâm ifâdesinin yerini tutamayacağı” şeklinde anlamak çok daha isâbetli olacaktır.

İkinci Örnek:

Selâmın yaygınlaştırılmasına dair burada zikredeceğimiz bir başka hadîs, Hz. Peygamber’in (a.s), Müslümanlara yapmalarını emrettiği yedi güzel tavsiyeyi içeren rivâyette selâmı yaymakla ilgili sözleridir. Hadîs şöyledir:

وعن أبي عُمارة البراء بن عازب رضي الله عنهما قال : أمرنا رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعِ :

«بِعَادَةِ الْمَرِيضِ . وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ ، وَنَصْرِ الضَّعِيفِ ، وَعَوْنِ الْمَظْلُومِ ، وَإِفْشَاءِ

السَّلَامِ ، وَإِبْرَارِ الْمَقْسَمِ» Ebû Umâre Berâ b. Âzib (r.a) şöyle

demiştir: “Resûlullah (a.s) bize şu yedi şeyi emretti: Hasta ziyaretini, cenâzeye iştirak etmeyi, aksırana hayır dilemeyi, zayıfa yardım etmeyi,

¹⁸⁴ Hın, Mustafa Saîd, vd., *Rıyâzu’s-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu’l-Muttakîn*, çev: Abdulvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, I-II, İstanbul, 2005, c. I s. 674.

¹⁸⁵ Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerhi’n-Nevevî*, c. II, s. 208.

¹⁸⁶ Hın, Mustafa Saîd, vd., *Rıyâzu’s-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu’l-Muttakîn*, c. I, s. 674.

¹⁸⁷ Nisâ, 4/86.

¹⁸⁸ İz, Mahir, *Amel-i Sâlih: Selâm*, s. 133.

mazluma yardımcı olmayı, selâmu yaygın hale getirmeyi ve yemin edenin yemininin yerine gelmesini temin etmeyi.”¹⁸⁹

Hadîste geçen “yeminin yerine gelmesini temin etmek” ifâdesinden maksat, yeminini yerine getirmesi için kişiye yardımcı olmaktır. Hadîste İslâm’ın birtakım âdâblarını yerine getirmeye teşvik vardır. Çünkü bunlar yapılırsa Müslümanlar arasında kardeşlik sağlamlaşır, ülfet ve sevgi meydana gelir, huzur ve güven sağlanmış olur.¹⁹⁰

Hadîste zikredilen “selâmu yaygın hale getirmeyi” ifâdesini bir önceki hadîste geçen “tanıdık ve tanımadık herkese” kısmıyla tek madde halinde düşünürsek, selâmu yayma görevi eda edilirken verilen selâmın alınmama ihtimalinin çok düşük kalacağını söyleyebiliriz. Hiç kuşkusuz bu durum, selâmı vermenin uygun olmadığı yerler olmasından uzak (vareste) görülmemelidir.

Üçüncü Örnek:

Ebu Hureyre’den (r.a) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (a.s) cennete giden yolun selâmlaşmadan geçtiğini bildirmektedir: Hadîs şöyledir:

وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « لا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا ، أَوَّلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمْوَهُ تَحَابَبْتُمْ ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ »

“Siz, îmân etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe îmân etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir iş göstereyim mi? Aranızda selâmı yayınız.”¹⁹¹

Cennete girebilmek için kuvvetli bir imâna sahip olmak gerekir. Bu özelliği taşıyan mümin, Müslümanların birbirlerini sevmeleri ile güç ve kuvvet bulur. Böylece müminler arasında selâmın yayılmasıyla sevgi ve muhabbet de tesis edilmiş olur.¹⁹²

Bu konuyu destekleyen bir başka rivâyette Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurur: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ ، وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ ، وَصَلُّوا وَالنَّاسَ نِيَامَ ، »

¹⁸⁹ Buhârî, Mezâlim, 5; Müslim, Libâs, 3; Tirmizî, Edeb, 45; Nesâî, Cenâiz, 53.

¹⁹⁰ Hın, Mustafa Saîd, vd., *Rıyâzu’s-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu’l-Muttakîn*, c. I, s. 675.

¹⁹¹ Müslim, Îmân, 93; Ebû Dâvûd, Edeb, 131; Tirmizî, İsti’zân, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 6, Edeb, 11.

¹⁹² Bk. Hın, Mustafa Saîd, vd., *Rıyâzu’s-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu’l-Muttakîn*, c. I, s. 675.

« تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ » “Ey insanlar! Selâmı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınızla alâkanızı ve onlara yardımınızı devam ettiriniz. İnsanlar uyurken siz namaz kılınız. Bu sayede selâmetle cennete girersiniz.”¹⁹³

Hadîsin sebebi vüruduna dair anlatılan hâdise dikkat çekicidir ve şöyledir: “Hz. Peygamber (a.s) Medine’ye gelince insanlar onu karşılamak için kendisine doğru koştular. (Ravi şöyle der:) Ben de halkın arasında ona bakmak için geldim. Sonra Hz. Peygamber’in (a.s) yüzüne iyice baktım. Yüzünün yalancı bir kişinin yüzüne benzemediğini anladım. İlk konuştuğu şey işte bu rivâyet ettiğim hadîs idi.”¹⁹⁴ Şârihin bu hâdiseden çıkartmış olduğu sonuç şöyledir: “İşte bu hasletler güzel şeylerdir. İlk kurtulanlarla beraber cennete girmeye vesiledir.”

Dördüncü Örnek:

أَنَّ الطُّفَيْلَ بْنَ أَبِي بِنِ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ , أَنَّهُ كَانَ يَأْتِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ , فَيَعْدُو مَعَهُ إِلَى السُّوقِ , قَالَ : فَإِذَا عَدَوْنَا إِلَى السُّوقِ , لَمْ يَمُرَّ عَبْدُ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ عَلَى سَقَاطٍ , وَلَا صَاحِبِ بَيْعَةٍ , وَلَا مِسْكِينٍ , وَلَا أَحَدٍ , إِلَّا سَلَّمَ عَلَيْهِ , قَالَ الطُّفَيْلُ : فَجِئْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَوْمًا , فَاسْتَبَعَنِي إِلَى السُّوقِ , فَقُلْتُ لَهُ : وَمَا تَصْنَعُ فِي السُّوقِ ؟ وَأَنْتَ لَا تَقِفُ عَلَى الْبَيْعِ , وَلَا تَسْأَلُ عَنِ السَّلْعِ , وَلَا تَسُومُ بِهَا , وَلَا تَجْلِسُ فِي مَجَالِسِ السُّوقِ ؟ قَالَ : وَأَقُولُ : اجْلِسْ بِنَا هَاهُنَا نَتَحَدَّثُ , قَالَ : فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ : يَا أَبَا بَطْنٍ , وَكَانَ الطُّفَيْلُ ذَا بَطْنٍ , إِنَّمَا نَعْدُو مِنْ أَجْلِ السَّلَامِ , نُسَلِّمُ عَلَى مَنْ لَقِينَا

Kâ'b'ın söylediğine göre Abdullah b. Ömer'e gelir ve birlikte çarşıya çıkarlardı. Tufeyl sözüne şöyle devam etti: Biz çarşıya çıktığımızda, Abdullah, eski eşya satan, değerli mal satan, yoksul veya herhangi bir kimseye uğrasa mutlaka selâm verirdi. Bir gün yine Abdullah b. Ömer'in yanına gelmiştim. Çarşıya gitmek için kendisine arkadaş olmamı istedi. Ona Çarşıda ne yapacaksın? Alış verişe vâkıf değilsin, malların fiyatlarını sormuyorsun, bir şey satın almak istemiyorsun, çarşıdaki sohbet yerlerinde de oturmuyorsun? Şurada otur da birlikte konuşalım, dedim. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer “Ey Ebû Batn! (Tufeyl, iri göbekli bir kişi olduğu için

¹⁹³ Tirmizî, Kıyâmet, 42; İbni Mâce, İkâmet, 174, Et'ime, 1.

¹⁹⁴ Hın, Mustafa Saîd, vd., Rıyâzu's-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu'l-Muttakîn, c. I, s. 676.

*böyle hitap etmiştir) Biz, sadece selâm vermek üzere çarşıya çıkıyoruz; karşılaştığımız kimselere de selâm veriyoruz, cevabını verdi.”*¹⁹⁵

Ebu'l-Velîd el-Bâcî'ye (ö. 474/1081) göre “İbn Ömer, Tufeyl'in pazara çıkma maksadını anlamaması üzerine kendisine normalde hoş olmayan bir mânâ ile “Ebû Batın” (Göbekli) diye hitap etmektedir. Bu, Tufeyl'in söz konusu künye ile tanındığına ve çağrıldığına işâret eder. Ancak onun adına hoşuna gitmeyen bir durum değildir. Burada daha önemlisi hoca-talebe ilişkisidir. Abdullah b. Ömer, Tufeyl'e selâm hakkında bir şey öğretme gayretindedir. Bu süreçte hocanın (Abdullah b. Ömer), öğrencisine (Ebû Batın şeklinde hitabı) sakıncalı görülmeyebilir. Abdullah b. Ömer'in (r.a), burada, Hz. Peygamber'in (a.s) bir sünnetine tâbi olabilme gayreti daha ziyâde öne çıkmakta ve selâmı yaymak için çarşıya çıkmayı adet edindiği görülmektedir. Bu şekilde yapmasının sebebi, çarşıda insanların çok olmasıdır. Bu sayede selâmı yayabilmesi daha mümkün görülmektedir.”¹⁹⁶

Dolayısıyla, bu hadîste dikkat edilmesi gereken husus, “Çarşıya çıkma ihtiyacı olmadığı ve yolda bir günahla karşılaşma ihtimali bulunmadığı zaman sırf selâm vermek için çarşıya çıkmak güzel bir davranış kabul edilir.”¹⁹⁷ Bu sebeple bir mümin, çarşı ve pazara çıkıp Müslümanlara selâm vermek suretiyle selâmı yaygınlaştırmalıdır.

Her ne kadar bu rivâyet sahabeye ait bir uygulama (mevkuf) ise de isnadı itibariyle sahihtir. Ancak metnin delalet edeceği mânâ ilim ehli tarafından farklı yorumlara açıktır.

3.1.3. Selâmlaşmanın Etkileri

Selâmı yaygınlaştıran mümin, bir farzın işlenmesine vesile olmuştur. Hz. Peygamber (a.s) bir hadîsinde hayra teşvik edenin o hayrı yapmış gibi sevap alacağını bildirir.¹⁹⁸ Bu yüzden selâm veren kişi sünneti yerine getirir. Bu manevi kazancın yanı sıra mümin, karşısındakine (Müslüman) selâm

¹⁹⁵ Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, c. II, s. 961.

¹⁹⁶ Bâcî, Süleyman b. Halef, *Münteka Şerh Muvatta* Malik, (thk. Muhammed Abdul Kadir Ata), 2.baskı, I-IX, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 2009, c. IX, s. 428.

¹⁹⁷ Hın, Mustafa Saîd, vd., *Rıyâzu's-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu'l-Muttakîn*, c. I, s. 677.

¹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22339; Müslim, “İmâre”, 4899; Tirmizî, “İlm”, 14.

vermesini beklemeden kendisi selâm verdiği için tevâzu ehli olur. Böylece Allah Teâlâ katında daha seçkin kimse olur.¹⁹⁹

Hız. Peygamber (a.s) selâmı önce vereni müjdelemiştir, ilgili hadîs şöyledir: *إِنَّ أَوَّلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمُ السَّلَامُ* “İnsanların, Allah Teâlâ katında en makbul (sevap ve iyilik bakımından) olanı selâmı önce verendir.”²⁰⁰ Bunu destekleyen bir diğer rivâyette Ebû Umâme (r.a) “Karşılaşan iki kişiden hangisi önce selâma başlar?” sorusuna Hız. Peygamber’in (a.s), “Allah katında daha makbul olanı”²⁰¹ şeklinde cevap verdiğini nakletmektedir.

Mezkûr hadîsi “Hayırda birbirinizle yarışınız.”²⁰² meâlindeki âyetle bir bütün olarak ele aldığımızda karşılaşan iki müminin, birbirlerine tevazu göstermek maksadıyla selâmı önce verme hususunda birbiriyle yarışması bir takım hikmetleri/faydaları olduğu görülecektir. Önce selâm veren daha çok sevaba nâil olacak ve karşısındakine daha önce dua etmiş mümin sıfatıyla hayırlı bir ameli başlatmış kabul edilecektir.²⁰³ Burada her ne kadar selâmı önce veren kişi “sünnet” işlemiş ve mukabelede bulunana karşı farzı yerine getirmiş olsa da, esasen, selâma karşılık verene kıyasla selâmı ilk defa vermekle Allah Teâlâ katından daha makbul görülecektir.²⁰⁴

Dolayısıyla selâmlaşmak ferdin maddeten ve manen iyi yetişmesine, toplumda medeniyet seviyesinin artmasına sebep olacaktır. Selâm, her insanın hemcinsine karşı ilgisini, sevgisini, saygısını, nezaketini gösterir. Bunun karşılığında kişi, en güzel duygularıyla şahsiyetini ortaya koyar. Bu durum hem müminin (daha geniş anlamda tüm insanlığın), hem de toplumun arasındaki bağları kuvvetlendirir. Hiç kuşkusuz etkileşim düzeyi, -bir mümin adına- sadece dünyevî maksatları/hedefleri içermez.

¹⁹⁹ Kalender, vd., *Helaller ve Haramlar*, c. I, s. 334-335.

²⁰⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 133. Hadisin isnâdı hasendir.

²⁰¹ Tirmizî, İsti’zân, 6. Tirmizî Hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

²⁰² Mâide, 5/48.

²⁰³ Kandemir, vd., *Riyâzu’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 429.

²⁰⁴ Hasenî, Muhammed b. Salâh, *et-Tahbîr li İdâhi Meâni’t-Teysîr*, (thk: Muhammed Subhî b. Hasan), 1.Baskı, I-VII, Mektebetu’r-Rüşd, Riyad, 1433/2012, c. VI, s. 590.

3.2. Hadislere Göre Selâmlaşma Usûlleri, Âdâbı Ve Yasakları

Hız. Peygamber'in (a.s) hadîslerinde selâmlaşmaya dair birçok örnek bulunmaktadır. Bunların tamamını tek bir başlık altında toplamak ve tahsis etmek doğru olmaz. Ancak bize Hız. Peygamber'in (a.s) hangi selâmın hangi usûllerle ve ne şekilde verilmesi gerektiğini daha iyi anlamak, uygulamaya dair fikir vermesi için –sahih olanlardan seçtiğimiz- bazı örnekler üzerinde aşağıda durmak istiyoruz.

3.2.1. Selâmlaşma Usûlleri

Hız. Peygamber'in (a.s) gerek hayâtında gerekse hadîslerinde selâma dair tek tip bir uygulama şekli yoktur. Hadîslerin geneline baktığımızda karşılaştıklarında önceliğe sahip bulunanla, herhangi bir vasıta veya araçta yer alanın, yaya olanın, oturanla ayakta kalanın, hareketsiz bulunanla bir işle uğraşanının içerik itibarıyla farklı selâmlaşma şeklerinden bahsedildiğini söylemek ve bunu genellemek doğru olmaz. Ancak usûl itibarıyla öncelik ve sonralıktan bahsedilebilir. Güncel ifâdeyle belirtmek gerekirse bu “medenî olma” göstergesidir. Aşağıda zikredeceğimiz örneklerde Hız. Peygamber'in (a.s) en uygun zaman ve zemine dikkat ederek muhâtabın konumuna göre selâmlaştığı dikkat çekmektedir.

3.2.1.1. Selâmlaşmada Öncelik Hakkı

Müslüman kimliği taşıyan her birey, diğer bir Müslümana selâm verebilir, bunda bir kısıtlama yoktur. Bununla beraber bazı yer ve zamanlarda bir takım durumları kendisinde taşıyan biretlerin selâm vermesi daha faziletli görülmüştür. İlgili hadîsi Ebû Hüreyre şu şekilde aktarmaktadır:

وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال : « يُسَلِّمُ الرَّكَّابُ عَلَى الْمَاشِي

، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ Ebû Hüreyre'den (r.a) nakledildiğine göre Resûlullah (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana selâm verir.*”²⁰⁵

²⁰⁵ Buhârî, İsti'zân, 5, 6; Müslim, Selâm, 1; Âdâb, 46; Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 134; Tirmizî, İsti'zân, 14.

Aynı hadîs Buhârî'nin (ö. 256/870) rivâyetinde “küçüğün büyüğe selâm vermesi”²⁰⁶ ziyâdesiyle nakledilmiştir.

Bu hadîsle ilgili klasik eserlerdeki yorumlar genel olarak “selâmın fazileti”ne dair yapılır. Hiç kuşkusuz hadîsin metni bir efdaliyeti/faziletli olmayı/öncelikli görülmeyi ortaya koymaktadır. Örneğin sosyal hayâtta yayanın, araçta seyredene (otomobil, motosiklet, bisiklet vb.) veya bir başkasıyla selâmlaşmayacağını ifâde etmez. Burada önemli olan öncelik hakkıdır. Bu uygulama güncel hadîs yorumlarında “müstehab olmakla”²⁰⁷ karşılık bulmaktadır.

Araçta olana yürüyenin selâm vermesi, bir vasıtaya sahip olan kişinin dünyevî makam veya mevkii olarak ele alınırsa “üstünlük” olarak algılanabilir. Hatta bu durum, kişiyi mal ve mülk sevgisinde gurur veya kibre sevk edebilir. Kişide kibir (büyüklük) ve ucba (kendini beğenmişlik) gibi kalbi hasatlıklara sebebiyet verebilir. Mezkûr hadîste yürüyen kişiye selâm verilmesini daha faziletli kılmak, yürüyen kişiyi vasıtaya binenden daha alt seviyede görmemek içindir. Bu durumda her iki kişiden beklenen, manevi üstünlük göstergesidir. Kendisine selâm verilen kişinin daha faziletli sayılması, yolda karşılaşılan iki kişiden takva bakımından üstün olana selâm verilmesinin gerekliliği ile açıklanabilir. Hatta aynı bağlamda oturan kişi için, her gelip geçene selâm vermesi zor gelebilir. Bundan dolayı yoldan geçenlerin, oturan kişiye selâm vermesi hadîste daha uygun görülmüştür. Azınlığın çoğunluğa selâm vermesine gelince, bu durum, cemaatin faziletinden kaynaklanır. Bir diğer ifâdeyle cemaatin bir kişiye selâm vermesi, o kişide büyüklük (kibir), “sen farklısın mesajı” oluşturabilir. Bu yüzden az olanın çok olana selâm vermesi daha uygun görülmüştür.²⁰⁸

Bununla beraber Hz. Peygamber'in (a.s), aralarında dargınlık bulunanların selâm vermeye öncelik vermesi gerektiğine dikkat çektiğini gösteren hadîsler bulunmaktadır. Bir müminin din kardeşiyle dargın durması sünnete aykırı bir davranıştır. Hz. Peygamber (a.s) kişiler arası kırınlığın

²⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 8162; Buhârî, “İsti'zân”, 4,7; Ebû Dâvud, “Edeb”, 145; Tirmizî, “İsti'zân”, 14.

²⁰⁷ Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XII, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1983, c. IX, s. 564; Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâid'il-Müslim*, (thk. Yahya İsmâil), 1.baskı, I-VIII, Dâru'l-vefa, Mısır, 1419 /1998, c. VII, s. 39.

²⁰⁸ Geniş bilgi için bk. Mâzerî, *el-Mu'lim bi Fevâidi Müslim*, c. III, s. 87.

olabileceğine ancak bunun düşmanlık mertebesinde olamayacağına “üç günden fazla kırgınlık olmamalı” şeklinde teşbih yaparak anlatmıştır. Aşağıdaki hadîsi bu bağlamda ele almak yerinde olacaktır.

لا يَحِلُّ لمسلم أن يَهْجُرَ أخاهُ فوقَ ثلاثةِ أيامٍ، يلتقيانِ، فيُعْرِضُ هذا ويُعْرِضُ هذا، وخيرُهما الذي يَدَّأ

بالسلام “Bir Müslümanın, din kardeşini üç gün üç geceden fazla terk edip küs durması helâl değildir. İki Müslüman karşılaşrlar biri bir tarafa öteki öbür tarafa döner. Hâlbuki o ikisinin en iyisi önce selâm verendir.”²⁰⁹

İki Müslümanın birbirlerine üç günden fazla küs durmasının haram olduğunu ifâde eden Hz. Peygamber, karşılıklarından ilk selâm verenin faziletini bu şekilde bildirmiştir.

3.2.1.2. Kadın - Erkek Arası Selâmlaşma

Gerek İslâm’da gerekse İslâm dışı toplumlarda günümüz sosyal hayâtı kadın ve erkeğin iç içe olduğu bir yapıya sahiptir. Dünyamız adeta küçük bir köy, mahalle mesâbesinde kalmış ve her fert birbirinden çok daha haberdar hale gelmiştir. Hiç kuşkusuz modern çağın gereği bunu gün geçtikçe tetiklemektedir. Aşağıdaki örneği kadın erkeğin birbiriyle irtibâtı bağlamında ele alıyor ve Hz. Peygamber’in (a.s) hayâtında vuku bulmasına dikkat çekmek istiyoruz.

Esmâ binti Yezîd’in (r.a) Hz. Peygamberden (a.s) naklettiğine göre Resûlullah (a.s) kendisinin de içinde bulunduğu hanımlara selâm vermiştir. Hadîs şöyledir:

عن ابن أبي حسين، سمعه من شهر بن حوشب يقول: أخبرته أسماء ابنة يزيد: «مر علينا النبي صلى الله عليه وسلم في نسوة فسلم علينا» “Nebî (a.s) hanımların olduğu bir toplulukta bize uğradı ve selâm verdi.”²¹⁰

Tirmizî’nin (ö. 279/892) rivâyetinde bu hadîs, Hz Peygamber’in (a.s) selâmı el işaretleriyle verdiği şeklindedir. Bu hadîsinde Esmâ binti Yezîd (r.a) şöyle nakletmektedir: “مر في المسجد يوماً وعصبة من النساء فعود فآلوى بيده بالتسليم. “Resûlullah (a.s) bir gün mescide uğradı. Kadınlardan oluşan bir cemaat orada oturmaktaydı. Onlara eliyle işâret ederek selâm verdi.”²¹¹ Tirmizî hadîsin hasen olduğuna hükmetmiştir.

²⁰⁹ Buhârî, “Edeb”, 62; Müslim, “Birr”, 7.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 148; İbn Mâce, “Edeb”, 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, c. VI, s. 458 (27561).

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, c. VI, s. 458; Tirmizî, “İsti’zân”, 9.

Her iki sahih hadîs farklı lafızlarla nakledilmiştir. Buradaki lafız farklılığında dikkat çeken husus, Hz. Peygamber'in (a.s) bizzat sözle veya işaretle hanımlarla selâmlaşmasıdır. Bu, günümüz kadın-erkek iletişimde hassâsiyet bağlamında önemsenabilir bir uygulama kabul edilebilir. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) rivâyetinde (فَسَلَّمَ عَلَيْنَا) ifadesi dikkate alındığında selâmlaşmanın meydana geldiği ancak nasıl olduğuna dair bir bilginin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (a.s) devri Medine şehir hayatında Yahûdi ve Hristiyanlar da kendilerine özgü bir hayâtı devam ettirmekteydi. Gayr-i müslimler daha ziyâde işaretle selâmlaşmaktaydılar. Hâlbuki iman edenler, söz, fiil ve tavırlarında onlardan daha farklı bir yaşamı öngörüyor ve Hz. Peygamber (a.s) böylesi bir hayâtın ikamesinde iman edenlere sünnetiyle örnek oluyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in (a.s) işaretle selâmlaşmanın Yahûdi ve Hristiyanların özelliği olduğunu bildirdiğine dair hadîsler bulunmakta, bu hadîslerde müminler uyarılmaktadır.²¹²

Hz. Peygamber'in (a.s) yaşadığı dönem çok daha asude ve yalındır. Müminler sonraki devirlerde gerek fetihler gerekse ticaret ve sosyal münasebetler yönüyle olsun farklı inanca mensup kişilerle bir araya gelmiştir. Bu sebeple hanımlarla selâmlaşmak birçok İslâm âliminin gündeminde yer almıştır. Bu tartışmalarda genelde yaşlı kadınlar, nikâh düşmeyen hanımlar (hala, teyze vb.) tartışma dışında tutulmuştur. Asıl tartışma konusu, genç ve yabancı kadınlar olmuştur. Bir diğer ifadeyle erkeğin, nikâhlanması dinen meşru olabilecek kadınlarla selâmlaşması üzerinde durulmuştur. Bu görüşlerden bir kısmını şu şekilde özetlemek isteriz:

1. Kadınlara Selâm Verilmeyeceğini Söyleyenler:

Malik b. Enes, Hz. Peygamber'in (a.s) hanımlara selâm vermesinde fitneye yol açma endişesi olmadığı gerekçesiyle kadınlara selâm verdiğini savunmaktadır. O, yabancı bayanlara selâmın sadece Hz. Peygamber'e (a.s) özgü bir uygulama olduğu kanaatinde. Bu konuda Mâlik b. Enes'in delili, Ma'mer b. Raşid'in (ö. 153/770) Yahya b. Ebubekir'den Hz. Peygamber (a.s) dışında başka bir erkeğin yabancı bir kadına selâm vermesinin mekruh olduğuna dair rivâyetidir. Mâlik b. Enes, genç hanımlara selâm vermenin mekruh, yaşlı kadınlara selâm verilmesinin fitne korkusu olmadığı takdirde caiz olabileceği düşüncesindedir. Dolayısıyla onun kadın erkek

²¹² Tirmizî, "Edeb", 7.

arasında selamlaşmada üzerinde dikkat çektiği husus fitnenin olup olmamasıdır. Ona göre fitne korkusu varsa selamlaşmak mekruhtur.²¹³

Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) bu yaklaşımında hiç kuşkusuz Hz. Peygamber'in (a.s) bayanlara selâm vermesi tartışmaya dâhil edilmemiştir. Çünkü Resûlullah (a.s), tüm günahlardan ismet vasfı ile korunmuş ve fitnelerden berî kılınmıştır.

Bu bakımdan fitneden korunabileceğine emin olan kişinin "Hükmün bulunduğu durumlara tahsis edilmesi ve bulunmadığı durumlarda bu hükmün yok sayılması gereği" anlamına gelen "Mefhûm-i muhâlefetin"²¹⁴ delâletine göre yabancı hanımlara selâm verebileceğini söylemek mümkün görülebilir. Bununla beraber bazı şârihlere göre fitne korkusu olması durumunda bir Müslüman için yine en doğru olan, erkeğin hanıma selâm vermesi yerine sükût etmeyi tercih etmesidir görüşünde olanlar da vardır.²¹⁵ Bu görüşe göre erkeğin, yabancı bayana selâm vermesi fitneye düşme zannı olmadığı takdirde öz itibariyle mümkün hatta sünnet olarak kabul edilmektedir.²¹⁶

2. Kadınlara Selâm Verileceğini Söyleyenler:

Âlimlerin çoğunluğu fitneden emin olunduğu ve kişinin kendi nefesine sahip çıkabileceği takdirde hanımlara selâm verilmesinden yanadır. Yabancı bir kadın, erkeğe selâm verecek olursa bakılır; eğer kadın yaşlı ve şehvet hissedilmeyecek bir kadınsa, onun duyabileceği bir ses tonuyla selâmı alınır. Ama kadın genç ise o zaman selâmı içten alınır. Bir adam yabancı bir kadına selâm verirse durum bunun aksinedir. Bu durumda selâm verilen kadın, yaşlı biriye işiteceği bir ses tonuyla selâmı alınır. Eğer genç bir kadın ise selâmı kısık bir sesle alınır.²¹⁷

Bu görüşe sahip olanların delili şu hadîstir:

وَعَنْ أُمِّ هَانِئٍ فَاخْتَتَتْ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَهُوَ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ فَسَلَّمْتُ
"Ümmü Hânî Fâhite Binti Ebû Tâlib (r.a)'dan nakledildiğine göre o, Mekke'nin fethi günü Hz. Peygambere (a.s) gelmiş, kendisini yıkanırken

²¹³Begavî, Ebû Muhammed b. Ferra, *Şerhu's-Sünne*, (thk. Şuayb el-Arnâvûdî), 2.baskı, I-XV, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983, c. XII, s.266.

²¹⁴Koca, Ferhat, "Mefhum", *DİA*, c. XXVIII, s. 350.

²¹⁵Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetu'l-Ahvazî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, c. XIX, s. 70; Mûsa Şâhin Lâşîn, *Fethu'l-Mun'im Şerhu Sahîhu'l-Müslim*, c. VIII, s. 471.

²¹⁶Sindî, Muhammed b Abdulhadi Nureddin, *Haşiyetu's-Sindi ala Süneni İbn Mace*, Daru'l-Ceyl, Beyrut, ts., c. II, s. 398.

²¹⁷Kalender, vd., *Helaller ve Haramlar*, c. I, s. 338.

bulmuştur. Yanında ise kızı Fâtıma (r.a) bir elbiseyle onu örtmektedir. Ümmü Hânî, selâm verince Hz. Peygamber (a.s) selâmını almıştır.”²¹⁸

Bu görüşe sahip olanlara göre yabancı bir hanımın, yanında mahremi varsa ve fitneden uzaksa, bir erkeğe selâm vermesinde sakınca bulunmamaktadır.²¹⁹ Nitekim bir rivâyette sahâbi Ebû Amr Abdillâh b. Câbir el-Becelî (ö. 51/671) Hz. Peygamber’in (r.a), hanımların yanına uğradığını ve selâm verdiğini söylemiştir.²²⁰ Aynı şekilde sahâbi Sehl b. Sa’d es-Sâidî, (r.a), Cuma günleri karınlarını doyurmak için gittikleri bir hanım sahâbiye selâm verdiklerini anlatır. Hadîs şöyledir:

كَانَتْ فِينَا امْرَأَةٌ فِي رَايَةٍ : كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أَصُولِ السَّلَقِ فَتَطْرَحُهُ فِي الْقَدْرِ وَتُكْرِمُ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ وَانْصَرَفْنَا نُسَلِّمُ عَلَيْهَا فَتَقْدُمُهُ إِلَيْنَا *“Aramızda bir kadın -bir başka rivâyette yaşlı bir kadın- vardı. Pazi köklerini alır, onları güvecin içine koyup pişirir, biraz da arpa öğütürdü. Biz cuma namazını kılıp döndüğümüz zaman ona selâm verirdik. O da hazırladığı yemeği bize ikram ederdi.*”²²¹

Bu hadîsten anlaşıldığına göre birkaç sahâbi, ihtiyaca binaen bir hanım sahâbiye ziyarete gitmekte ve selâm verdiği anlaşılmaktadır. Hadîste geçen kadın yaşlıdır. Bu görüşü savunanlara göre ortada fitne oluşturacak bir durum bulunmamaktadır. Fakihlere göre bu tür hanımlar, “acûze” diye tâbir edilen yaşlı kadınlardır.²²²

Değerlendirme:

Günümüz toplumsal hayâtı dikkate alındığında kadın ve erkek arasındaki selamlaşma şu şekilde özetlenebilir:

- Selâmın kendisine yöneltildiği veya selâmı veren hanım, yabancı (namahrem) olmadığında herhangi bir sıkıntı olmadığı aşîkârdır.
- Muhatabın yabancı olması durumunda üzerinde durulması icap eden en önemli faktör, selam verilirken kadının/erkeğin güzellik, yakışıklılık vb. gibi şehvî sebepler içermemesidir; bu, fitne olarak tanımlanmıştır. Fitne korkusu ve kişide uyanacak olan bir takım farklı/gayri ahlâkî/gayri dinî düşüncelere imkân

²¹⁸ Buhârî, “Gusûl”, 21; “Salât”, 4; Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 82; Tirmizî, “İsti'zân”, 34.

²¹⁹ İbn Allân, Muhammed Ali b. Muhammed Allân b. İbrahim, *Delîlu'l-Fâlihîn li Turuki Riyazussalihîn*, 4.baskı, I-VIII, Daru'l-Marife, Beyrut, 1425/2004, c.6, s. 343.

²²⁰ İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (thk. Muhammed Avvâme), Daru's-selefiyye el Hindiyye el-kadîme, yy., ts., c. VIII, s. 447.

²²¹ Buhârî, “İsti'zân”, 16, “Cum'a”, 40, “Hars”, 21, “Et'ime”, 17.

²²² Muhammed İlyas Bârî, *Şerhu Riyazu's-Sâlihîn min Kelâmi Seyyidi'l-mürselin*, 1. Baskı, Daru Nuru's-sabah, Lübnan, 2012, s. 414.

oluşturacaksa bu durumda erkeğin veya kadının birbirine selâm vermesi sakıncalı kabul edilmekte aksi halde problem görülmemektedir.

- Diğer taraftan klasik dönem âlimlerinin hadîsin illetine dair fikirler verirken odaklandıkları husus muhatabın yaşı olup “fitne” ile bu sebebi irtibatlandırmalarıdır. “Acûze” kadınlara selâm vermekte mahzur görmemeleri bunu ortaya koymaktadır.
- Sosyal hayâtta “fitne” kavramı görecelidir. Kişinin durumuna göre farklılık arz eder. Bu nedenle sünnet selamlaşma, kişinin maneviyatı/dine bağlılığı ve niyetinin değeri ile anlaşılır. Günümüzde esefle şahit olduğumuz hırsızlık, gasp, taciz vb. problemlere sebep oluşturabilecek selamlaşma şekilleri, hiç kuşkusuz fertlerin ahlâk sorunu olarak değerlendirilmelidir.
- Mâlik b. Enes’in (r.a) yabancı ve genç kadınlara selâm vermeyi mekruh kabul etmesini “Şer‘an sakıncalı sonuçlara götürmesi kesin veya kuvvetle muhtemel olduğunda mubah fiillerin yasaklanması”²²³ anlamında Mâlikî usulünde edille-i şer‘iyyeden biri kabul edilen seddi zerâî ilkesiyle birlikte düşünmek daha doğrudur. Bu nedenle, muhataplar arasında “fitne”ye sebep oluşturacak durumlar yoksa selâmlaşmak sünnete aykırı değildir. Muhatapların iletilen selâmı almaları da aynı şekilde değerlendirilmelidir. Örneğin, bir erkeğe yabancı bir kadının selâmının mahremi aracılığıyla iletilmesi gibi...

3.2.1.3. Selâm-Salât ve Zikir İlişkisi

Salât lügatta duâ ve tebrîk mânâsına gelmektedir. Allah-u Teâla ve Hz. Peygamber’in müminler için salâtı ise müminlerin günahlardan arınması için duâ mahiyetindedir. Melekler tarafından salât ise istiğfâr (bağışlanma) anlamında kullanılmaktadır. İstilâhî mânâsı, temelini duânın teşkil ettiği kendine özgü rükünleri olan ibâdet, namazdır. Namazın bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi içinde duâları barındırmasıdır.²²⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de salâtın namaz mânâsında kullanıldığına dâir âyetler bulunmaktadır.²²⁵ Selâmlaşmanın “salât” ile bağlantısı dua ve rahmet olarak Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmiştir. Bu yüzden selâmı, ibâdet ve duadan –

²²³ Dönmez, İbrâhim Kâfi, “Sedd-i Zerâî”, *DİA*, c. XXXVI, s. 277.

²²⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 302-303.

²²⁵ Nisâ, 4/103; Bakara, 2/162.

muhteva itibariyle- ayrı tutmak isâbetli olmaz. Nitekim ilgili âyet şöyledir: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا “Allah ve melekleri Peygamber’e salât etmektedirler. Ey îmân edenler! Sizde ona salât ve selâm edin”²²⁶ buyrulmaktadır.

Hız. Peygamber (a.s) kendisine salât okumanın, bir mümin adına vaz geçilmez olduğuna çeşitli hadîslerinde işâret etmiştir. Tezimizin asıl konusu “salât” olmadığı için bazı örnekleri burada zikretmek suretiyle devam etmek isteriz: “Asıl cimri, yanında ismim anıldığı halde bana salavât getirmeyendir.”²²⁷ “Ben yanında zikredildiğim zaman bana salât okumayan kimsesinin burnu sürtülsün!”²²⁸ Mezkûr hadîsler ortak temâ olarak Hız. Peygamber’in adı geçtiği halde sâlât getirmeyen kişinin kınanma ve hicv edilmesini destekler niteliktedir.

“Selâm” Allah Teâlâ’nın isimlerinden birisi olduğu için her selâm verildiğinde Allah Teâlâ zikredilmiş olur. Selâmla birlikte Allah Teâlâ’nın ismi anılmakta dolayısıyla Allah Teâlâ’nın rızasını kazanmaya, büyük mükâfat ve sevap elde etmeye vesile olmaktadır. Bu sayede Müslümanlar “selâm” vererek hem kendi aralarında bulunan sevgi ve ünsiyet bağlarını güçlendirmekte hem de Allah Teâlâ’yı zikretmiş olmaktadır.

Zikir, anmaktır, hatırlamaktır. Dil, kalp ve bedenle gerçekleşir. Dil ile zikir, hak ve hakikati söyleyip, O’na yalvarıp yakarmaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de “Rabbini ismini zikret ve her şeyden kendini çekerek yalnızca O’na yönel.”²²⁹ buyrulur. Haşr sûresinin son âyetlerinde²³⁰ bildirildiği gibi “selâm”, Allah-u Teâlâ’nın en güzel isimleri (el-Esmâü’l-husnâ) arasında zikredilmiştir. Her iki âyetin bir bütün olarak ele alırsak, buradan selâm vererek Allah-u Teâlâ’nın isminin zikredilmesine dair sonuç çıkartmak mümkün görülebilir. Diğer taraftan “selâm” Allah-u Teâlâ’nın akla gelebilecek her türlü olumsuz durumlara düşmekten münezze olacağını ve

²²⁶ Ahzâb, 33/6.

²²⁷ Tirmizî, “Deavât”, 113. Tirmizî hadisin hasen garib olduğunu kaydetmiştir.

²²⁸ Tirmizî, “Deavât”, 113; İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, *es-Sahîh*, (thk. M. Mustafa A’zamî), I-IV, Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, ts., c. III, s. 192.

²²⁹ Müzzemmil, 73/8.

²³⁰ Haşr, 59/23-24.

kullarını tehlikelerden ve bütün kötülüklerden (şerlerden) selâmete çıkaran yegâne varlık olduğunu, cennete giren kullarını bahtiyar kılıp onlara “selâm” eden Yüce Yaratıcı oluşunu ifâde etmektedir.

Hz. Peygamber’in (a.s) *“Ben kulumun her zaman yanındayım. Beni zikrederken de onunla beraberim. O beni gönlünden zikrederse, ben de onu nefsimde zikrederim. Beni bir cemaat içinde zikrederse; ben onu o cemaatten daha hayırlı bir cemaat içinde zikrederim”*²³¹ kudsi hadîsini bir topluluğa selâm veren kişi bağlamında değerlendirecek selâmın zikir yerine geçebileceğini söyleyebiliriz. Çünkü Allah Teâlâ, bu davranışı karşılığında selâm veren kulunu, selâm verdiği topluluktan daha hayırlısı içinde zikredeceğini vaad etmektedir. Kur’ân-ı Kerîmin beyanıyla Allah Teâlâ *“Vaadinden dönmez; fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”*²³² Kalp Allah Teâlâ’yı zikredince nasıl itmi’nâna (manevi huzur) ulaşıyorsa gönülden verilen selâm da zikir gibi karşılık görecektir. Abdullah b. Ömer’in çarşı pazara gidip selâm vermesi de bu sebeple –sünnete bağlılık ve Allah rızası için- olmalıdır.²³³

Namazda verilen selâmı da bu bağlamda ele almak mümkün görülebilir. Zira selâm, namazı bitirdikten sonra namazdan çıkmak için başın önce sağa daha sonra sola çevirirken söylenen duadır. Namazdan çıkmak için son oturuşta başın sağa ve sola çevrildiği esnada belirli kelimelerin söylenmesi selâm ve teslîm olarak adlandırılır. Birincisine “es-selâmu’l-evvel” ikincisine es-selâmu’s-sâni”, ikisine birden “et-teslîmetân” denilmiştir.²³⁴ Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ve ulemanın çoğunluğuna göre, namazdan çıkmak için selâm vermek, namazın rükunlerinden bir rükün ve farzlarından bir farz kabul edilmiştir. Selâm verilmeden bitirilen bir namaz sahih olmaz. Hanefîlere göre namazdan çıkmak için selâm vermek vaciptir. İkinci selâm ise sünnettir.²³⁵

²³¹ Buhârî, “Tevhîd”, 15; Müslim, “Zikr”, 6805.

²³² Rum, 30/6.

²³³ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, c. II, s. 961.

²³⁴ Öğüt, Salim, “Selâm”, *DİA*, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 344.

²³⁵ Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau’l-enhur şerhu Mülteka’l-ebhur*, I-II, Dâru İhyâi’t-turâsu’l-arabî, yy., ts., c. I, s. 102; Bilgen, *Selâm Risâlesi*, s.26

Diğer taraftan selâm, -zikir ve ibâdet şekli olarak- sadaka ile de irtibatlı görülebilir. Sadaka geniş anlamıyla nafîle kabilinden yapılan hayır ve iyilikleri (hasenât), insan ve hayvanlara yapılan iyi davranışları, her türlü lütuf ve ihsanı, hatta insanların gönlünü hoş eden güzel söz ve davranışları içine almaktadır.²³⁶

İslâm Dini, insanlar arasında birlik beraberlik ve kardeşliğe her zaman, tüm uygulama çeşitleriyle –bir bütün olarak- önem vermiştir. Sadaka bu uygulamalardan birisidir. Genelde bir tür maddi yardımlaşma olarak akla gelir. Hâlbuki az önce belirtildiği gibi sadece maddi imkânlar çerçevesinde yapılan bir davranış kabul edilmemelidir. İnsanların gönlünü hoş etmek amacıyla söylenen güzel söz ve yapılan güzel davranışlar bu çerçevenin kapsamına girer. Maddi durumu yerinde olan bir Müslümanın, ihtiyacı olan birine yardımcı olması ve bununla beraber güzel söz ve davranışlarda bulunması ise bu güzelliğin seviyesini, ikiye katlar. Nitekim Allah Teâlâ birçok âyette sadakanın Allah yolunda infak edilmesi gerektiğini buyurmuştur.²³⁷ Örneğin; *“Ey îmân edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir.”*²³⁸ mealindeki âyetin tefsirinde müfessirler sadaka/infaktan maksadın cihadda kullanılmak üzere yapılan harcama (sadaka)²³⁹, genel bir infak (her türlü sadaka, yardım vb.)²⁴⁰ hatta daha dar mânâda fitır sadakası²⁴¹ olduğu görüşündedir.

Dolayısıyla Hz. Peygamber’in (a.s) hadîsleri -Kur’ân-ı Kerîmle hadîs bütünlüğü yanı sıra- bir bütün olarak ele alınmalıdır. Zira Hz. Peygamber (a.s) bir hadîsinde, güler yüzle insanlara selâm vermenin sadaka olduğunu ifâde etmiş ve şöyle buyurmuştur: *“İnsanlara, güler yüzle selâm vermen*

²³⁶ Döndüren, Hamdi, “Sadaka”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Temmuz, 2000.

²³⁷ İlgili ayetler için bk. İbrahim, 14/34; Bakara, 2/195, 254, 267; Teğâbun, 64/16.

²³⁸ Bakara, 2/254.

²³⁹ Neseî, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsiru’n-Neseî*, 1.baskı, I-III, Dâru Kelâmu Tîb, Beyrut, 1419/1998, c. I, s. 204.

²⁴⁰ Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Galib Ebû Ca’fer, *Câmiu’l-Beyân fi Te’vîl’il-Kur’ân*, 1.baskı, (thk.: Ahmed Muhammed Şâkir), I-XXIV, Müessesü’r-Risâle, Beyrut 1420/2000, c. V, s. 382.

²⁴¹ Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Hüseyin, *Mefâtihu’l-Gayb*, 3.baskı, Daru İhyâu’t-Turâs, Beyrut, 1420, c. VI, s. 530.

*muḥakkak bir sadakadır.*²⁴² Bu durum, sünnetin ihya ve ikamesi şeklinde değerlendirilmelidir. Bu anlamı teyit eden bir başka hadîste Ebû Hureyre (r.a), Hz. Peygamber'den (a.s) selâm vermekle kişinin, her gün sadaka vermiş gibi olacağını aktarır. Hadîs şöyledir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ يَطِيقُ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِمَاطَتُكَ الْأَذَى , عَنْ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ وَإِرْشَادُكَ الرَّجُلَ الطَّرِيقَ صَدَقَةٌ وَعِيَادَتُكَ الْمَرِيضَ صَدَقَةٌ وَاتِّبَاعُكَ الْجَنَازَةَ صَدَقَةٌ وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَرَدُّ الْمَسْلُومِ عَلَى الْمَسْلُومِ السَّلَامُ صَدَقَةٌ “Ebu Hureyre (r.a), Hz. Peygamber'in (a.s) şöyle söylediğini nakletmiştir: Her Müslümanın, her gün bir sadaka vermesi gereklidir. Bir adam çıkıp “Ya Resulallah buna kim güc yetirebilir?” dedi. Bunun üzerine Hz Peygamber (s.a.s) yoldan insanlara eziyet veren bir şeyi kaldırman sadakadır, bir kişiye doğru yolu göstermen sadakadır, hastayı ziyaret etmen sadakadır, cenazeye katılman sadakadır, dinen uygun olanı emretmen sadakadır, dinen uygun olmayandan sakındırman sadakadır, Müslümanın Müslümânâ selâm vermesi sadakadır.”²⁴³

Bir kimsenin hadîste belirtilen günlük sadaka görevini mal ile gerçekleştirmesi zor olabilir. Hatta buna her gün imkânı olmayabilir. Hz. Peygamber (a.s) Müslümanların bu görevini yerine getirebilmesi için gerçekleştirilmesi basit ve alternatif bir uygulama olan selâm vermeyi tavsiye etmektedir. Bunu herkes yapabilir. Müslümanlar her gün selâmlaşarak hadîste geçen sadaka verme görevini gerçekleştirmiş olur. Hem –ibâdet ve zikir şuuruyla- sevap kazanır hem de insanlar içinde karşılıklı sevgi, saygı ve kardeşlik bağlarını pekiştirmiş olur.

²⁴² Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *Şuabu'l-îmân*, (thk. Ahmed Nedvi), 1.baskı, I-XIV, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1423/2003, c. X, s. 401.

²⁴³ Bezzâr, *el-Bahru'z-Zehhâr Müsnedü'l-Bezzâr*, 1.baskı, I-XX, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Medine, 1430/2009, c. XVII, s. 186, (9817); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. XXXV, s. 434 (21548).

3.2.1.4. Farklı İnanç Gruplarıyla Selâmlaşma

Hız. Peygamber (a.s) ile ashabı, gerek asrı saâdet yıllarında gerekse sonraki dönemlerde olsun farklı inanca mensup kişilerle hep birlikte olmuştur. Bu süreçte müminler dil, din ve ırk gözetmeksizin muazzam bir örneklik göstermişlerdir. Kendi aralarındaki kardeşliğin yanı sıra farklı din yapısına ve din eğilimi olmayan müşriklere bile bu ahlâkî özellikleriyle üstün gelmişlerdir. Hız. Peygamber'in (a.s) sünneti bu yönüyle her zaman ümmetine en güzel örnek olmuştur.

Hız. Peygamber (a.s) karmaşık inanç gruplarının yer aldığı –özellikle- Medine'de müminler arasında anlayışı olanların/dini konularda zayıf bulunanların olabileceği düşüncesiyle zaman zaman –birçok davranışında görüleceği üzere- selâm konusunda da tekrarlar yaptığı dikkat çeker.

Örneğin; وعن أنس رضي الله عنه أن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان إذا تكلم بكلمة أعادها ثلاثاً

Enes'ten (r.a) nakledilen Enes'ten (r.a) nakledilen

bu hadîsinde “Nebî (a.s) bir söz söylediği zaman, onunla ne kasdettiğinin iyice anlaşılması için sözünü üç defa tekrarladı. Bir topluluğun yanına geldiğinde onlara üç defa selâm verirdi.”²⁴⁴

Üsâme'den (r.a) nakledilen bir hadîste ise عن أسامة رضي الله عنه أن النبي

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى مَجْلِسٍ فِيهِ أَحْلاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبْدَةَ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ

“Nebî (a.s), Müslümanlar, müşrikler -puta

tapanlar- ve Yahûdilerden oluşan bir topluluğa rastlamış ve onlara selâm vermiştir.”²⁴⁵

Selâm, sevgi ve muhabbet ifâde eder. Müminler arasında manevi bağları kuvvetlendirir; selâmlaşmanın asıl amacı budur. Hâlbuki Müslüman ile gayri müslim arasında küfür sebebiyle böyle bir bağın varlığından bahsedilemez. Bu sebeple onlara selâm vermenin dinen –Müslümanlarda olduğu gibi- bir anlamı olmaz. Zira selâm vermek bir ikramdır. Allah Teâlâ,

²⁴⁴ Buhârî, “İlm”, 30; “İsti'zân”, 13. Ayrıca bk. Tirmizî, “İsti'zân”, 28.

²⁴⁵ Buhârî, “İsti'zân”, 20; Müslim, “Cihâd”, 116.

mümin olmayanlardan yüz çevirmeyi emretmiştir.²⁴⁶ Elbette buradaki yüz çevirmenin illeti, açıkça Allah ve Resûlü'nün inkâr edilmesidir. Bu konudaki illetleri dikkate alan bazı âlimler, onlarla selâmlaşma konusunda farklı görüşler beyan eder. Nevevî (ö. 676/1277), Şafîî âlimlerden bazılarının, gayri müslimlere selâm vermenin haram değil mekruh olduğu yönünde görüş bildirdiklerini aktarır.²⁴⁷ Ancak hadîste geçen nehyin haramlığa delalet etmesi göz önüne alındığından bu görüşü zayıf kabul edenler de vardır.²⁴⁸

Ebû Hureyre'nin (r.a) Hz. Peygamber'den (a.s) aktardığı bir hadîste, Resûlullah'ın (a.s) « لَا تَبْدَأُوا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَى بِالسَّلَامِ ، فَإِذَا لَقِيتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ » *“Yahûdi ve Hristiyanlara öncelikle siz selâm vermeyin (onlar size versinler siz karşılık verin). Yolda onlardan biriyle karşılaştığınız zaman, onlara yolu daraltmaya (kenarından yürümeye) zorlayınız.”*²⁴⁹ Buyurmasını bu bağlamda ele almak daha yerinde olur.

Selef âlimlerin çoğunluğu bu hadîste bulunan nehyin harama delalet ettiği kanaatindedir. İbn Abbas (r.a), bazı Şafîî alimler ile halef uleması gayri müslime “es-selâmu aleyke” şeklinde selâm vermenin bir sakıncası olmadığını söyler.²⁵⁰ Görüşlerine delil olarak “İnsanlara güzel söz söyleyin”²⁵¹ emrini ve selâmı yayma hakkında geçen hadîsleri sunmuşlardır. Selef âlimleri ise selâmı yayma emrinin bu konuda zikredilen hadîslerle tahsis edilmemesi fikrindedir.

Mezkûr hadîste yolu kâfirlere dar etmekten maksat, kasten onların yolunu daraltmak, onları zor durumda bırakmak değildir. Bu ifâde, yolda bulunan bir çukura düşürmek ya da duvar kenarından geçerken duvara sıkıştırmak gibi olumsuz davranışları içermez. Çünkü bu sebepsiz yere zulmetmek olur. İslâm ahlâkıyla örtüşmez. Müslümanlar böyle bir

²⁴⁶San'ânî, Muhammed b. İsmail b. Muhammed el-Hasenî, *et-Tenvîr Şerhu Câmi'us-Sağîr*, (thk. Muhammed İshak), I.Baskı, I-XI, Daru's-Selâm, Riyad, 1432/2011, c. XI, s. 80.

²⁴⁷ Günenç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, I-II, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2012, c. II, s. 286.

²⁴⁸ Ali el-Kârî, Ali b. Muhammed Ebu'l-Hasan Nûreddîn, *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih*, c. VII, s. 2939.

²⁴⁹ Müslim, “Selâm”, 13; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 138; Tirmizî, “İsti'zân”, 12; İbni Mâce, “Edeb”, 13.

²⁵⁰Emîr San'ânî, Muhammed b. İsmail, *Sübülû's-Selâm el- Muvassile ilâ bulûğ'i'l-meram*, (thk Muhammed Mîrâbî), 1.baskı, I-IV, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1434/2013, c. IV, s. 388.

²⁵¹ Bakara, 2/83.

davranıştan sakındırılmışlardır.²⁵² Bu hadîsi “Eğer Müslümanlarla gayri müslimler dar bir yolda veya bir kaldırımda karşılaşırlarsa, Müslümanlar onlara karşı hürmet ve ikramda bulunmak niyetiyle yol vermesinler!”²⁵³ şeklinde açıklayanlar vardır. Bu, Müslümanlar normal yollarına devam etsinler, bıraksınlar karşılarından gelen gayri müslimler sıkışsınlar, Müslümanın şerefi ve izzeti öne çıksın anlamında ise mümkün görülebilir. Ayrıca “yolu dar etmek” aynı zamanda küfür yolunu dar kılmak olarak da yorumlanabilir.

Bu bağlamda Enes’ten nakledilen (r.a) : إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا : « Bu bağlamda Enes’ten nakledilen (r.a) : إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا : «
« إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا : «
« Kitap ehli olanlar size selâm verdiklerinde, onlara ‘Ve Aleyküm’,
deyiniz.”²⁵⁴ hadîsi dikkate alınırsa Hz. Peygamber’in (a.s) vurgulamak istediği ana tema daha iyi anlaşılabilir. Nitekim Hz. Âişe’nin (r.a) anlattığına göre, Hz. Peygamber’in (a.s) yanında iken bir grup Yahûdi, Resûlullah’ın (a.s) yanına gelmiş ve selâm verirken “ölüm senin üzerine olsun” anlamına gelecek ifâde kullanmıştır. Hadîsin orijinal metni şu şekildedir:

عن عائشة، قالت: أتى النبي صلى الله عليه وسلم أناس من اليهود فقالوا: السام عليك يا أبا القاسم
قال: «وعليكم» قالت عائشة: قلت بل عليكم السام والذام، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا عائشة
«لا تكوني فاحشة» فقالت: ما سمعت ما قالوا؟ فقال: " أوليس قد رددت عليهم الذي قالوا، قلت: وعليكم "

“Hz. Peygamber (a.s) onlara “ve aleykum” demiş, bunun üzerine Aişe (r.a)
«es-Sâmu aleyküm ve’l-la’netü: Ölüm ve la’net sizin üzerinize olsun!» deyince
Resûlullah (a.s) dim. “Yavaş ol ey Aişe! Allah bütün işlerde rıfkla muâmele etmeyi
sever!» buyurmuştur. Aişe (r.a) “Yâ Resûlallâh! Ne dediklerini duymadınız mı?
deyince de Allah Resûlü (a.s) : «Ben de zâten ‘Ve aleyküm: Bilâkis sizin üzerinize!’
demiştim.» buyurmuştur.”²⁵⁵

²⁵² Kurtubî, Ahmed b. Ömer b. İbrâhim, *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâb-ı Müslim*, (thk. Ahmed Muhammed Seyyîd, Mahmûd İbrâhim Bezzâl), I-VII, Daru İbn Kesîr, Beyrut, 1417/1996, c. V, s. 490.

²⁵³ Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzü’l-Kadîr Şerhü’l-Câmi’ü’s-Sağîr*, I-VI, Dâru’l-Fiker, yy. ts., c. VI, s. 386.

²⁵⁴ Buhârî, “İsti’zân”, 22, “Mürteddîn”, 4; Müslim, “Selâm”, 6-9.

²⁵⁵ Müslim, “Selâm”, 11. Ayrıca bk. Buhârî, “Mürteddîn”, 4.

Bu rivâyetler göstermektedir ki mümin, selâm vermek veya vermemek suretiyle muhâtabına farkındalık oluşturmalıdır. Selâmlaşmak kâfirleri hidâyete ulaştıracak vesile yollarından birisidir. Hz. Peygamber (a.s) sebepsiz yere gayri müslimlere karşı sözlü tavır içinde olmamıştır. Selâmlaşırken bile bir usûl geliştirmiştir. Bu sebeple “Hristiyan veya Yahûdi birisi, bir Müslümana selâm verdiğinde, müslüman bu selâmı alabilir. Ancak selâm lafzını kullanmamalı, sadece “ve aleykum” demekle yetinmelidir. Bu karşı tarafın selâm verirken kast ettiği selâm içeriği ile ilgili olup “Senin de üzerine olsun” mânâsına gelir.²⁵⁶

Bu durum, kendisine güvence verilen, koruma altına alınan kişi anlamına gelen zimmîler için de geçerlidir. Bir hukuk kavramı olarak zimmî “İslâm ülkesinde vatandaş olarak Müslümanlarla beraber yaşayan başka din mensupları demektir.”²⁵⁷ Zimmîler, İslâm egemenliğini tanıyıp cizye ödemelerine karşılık devletten, dolayısıyla Müslüman toplumdan kendilerini ve haklarını koruma güvencesi (zimmeti) almışlardır.²⁵⁸ Bunlar gayri müslim tebaadır. İster Yahûdi ister Hristiyan olsun bu tebaaya (zimmî) müminlere olduğu gibi selâm verilmez. Çünkü selâm, güvende ve selâmette olma mânâlarına gelir. Bu tebaa “zimmet ehli” vasfıyla İslâm toplumunda güvence altındadır. Hâlbuki selâm, selâmetle kalın anlamında dua mânâsındadır. İslâm’a girmediği müddetçe kâfirin selâmette olması düşünülemez. Eğer kendisine küfür halinde iken “selâmette olduğu” düşünülerek dua edilirse, bu tutum, küfür halinde kalıp bununla beraber küfrünün artmasına rıza göstermek olabilir. Bu, İslâm düşüncesine ters düşer. Ancak buradaki niyet, gayri müslim tebaaya selâm vererek “müslüman” olmasını arzulamak ya da cizyesini vererek İslâm devletini güçlendirmek ise o zaman uygun görülebilir. Çünkü selâm, İslâm ve Müslümanların menfaati için bir duadır. Selâm sevgi ve muhabbeti ifâde eden bir iltifattır. Allah Teâlâ müminlerin, mümin olmayanlara sevgi ve muhabbet beslemesini yasaklamıştır.²⁵⁹ Selâm,

²⁵⁶ Kalender, vd., *Helaller ve Haramlar*, c. II, s. 71.

²⁵⁷ Fayda, Mustafa, “Zimmî”, *DİA*, c. XLIV, s. 428.

²⁵⁸ Yaman, Ahmet, “Zimmî/Fıkıh”, *DİA*, c. XLIV, s. 434.

²⁵⁹ Bkz. İlgili ayetler şöyledir: “Allah'a ve âhiret gününe îmân eden hiçbir topluluğun; babaları, çocukları, kardeşleri veya kendi aşiretleri (soyları) olsalar bile, Allah'a ve elçisine başkaldıran kimselere sevgi ve dostluk beslediğini göremezsin.” (Mücâdele, 58/22); “Ey inananlar! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğruya iletmez.” (Maide, 5/51).

karşıdakine verilen değeri ifâde eder. Kâfir, Allah ve Resûlünü inkâr ettiği sürece değere layık görülmez.²⁶⁰

Dolayısıyla Müslüman olmayan kişiyi hemen dışlamak doğru bulunmamıştır. Bunun sebebi, müminin kendisine göstereceği tutumdan etkilenecek kalbinde ve niyetinde Müslüman olmayı arzulayan bir eğilimin olup olmasına bakılır. Hidâyetine vesile olduğu sürece selâm verilebilir. Bunun sorumluluğu Müslümanın niyeti ile ilgilidir.

3.2.1.5. Selâmlaşma ve Ahiret İnancı

Hız. Peygamber'in (a.s) sünnetinde ahireti hatırlatacak söz, fiil ve davranışları bir sınıflamaya tabi tutmak çok isâbetli görülmeyebilir. Ancak genel bakışı açısıyla ölümü hatırlatacak en somut gösterge kabir ziyareti olduğu ifâde edilebilir. Zira kabir ziyareti, Hız. Peygamber'in (a.s), zaman zaman ashabına tavsiye ettiği bir uygulamadır. Hız. Peygamber'in (a.s) Müslim'de geçen *إني كنت نهيتكم عن زيارة القبور فزوروها* “Sizi kabir ziyaretinden men etmiştim; artık kabirleri ziyaret ediniz.”²⁶¹ şeklinde vârid olan ifâdelerini esas alan İslâm âlimleri, kabir ziyaretini müstehab olarak kabul etmiştir. Nasıl ki, hayâtta olan bir Müslümânâ ziyarete gidildiğinde selâm verilirse, medfun bulunan Müslümanlara da selâm verilmesi tavsiye edilmiştir. Ölülere verilen selâm “dua” olarak ele alınabilir ise de sosyal hayâtta mevcut olması hasebiyle üzerinde durulması gereken önemli bir sünnettir. Genelde insanlar, bayram günlerinde veya farklı zamanlarda kabir ziyareti yapmaktadır. Bu sebeple -tezimin kapsamında- selâmı, sadece hayâtta olan müminler kapsamında sınırlandırmayı isâbetli görmüyoruz.

Selâm, İslâm inancında çok geniş çerçeveye sahiptir. Kavram olarak incelerken selâmın, dua mânâsındaki kullanımına âyetlerden örneklerle değinmiştik. Dolayısıyla selâmı kötülüklerden, eziyet, acı, elemenden uzak olma mânâsında ele alıyor ve vefat eden müminlere dua mahiyetinde değerlendiriyoruz. Nitekim Hız. Âişe (r.a) bir gün Hız.

²⁶⁰ Nablusî, Abdulganî b. İsmâil, *el-Hadîkatün-Nediyye Şerhu't-Tarîkatî'l-Muhammediyye ves-Sîretu'l-Ahmediyye*, thk. Mahmûd Hasan Nassâr, 1.baskı, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut, 1432/2011, c. IV, s. 310-311.

²⁶¹ Müslim, “Cenâiz”, 36; Nesâî, “Eşribe”, 40.

Peygamberi (a.s) Medine'deki Bâkî Mezarlığında görmüş ve kabir ehlini selâmladığına şahit olmuştur. Hadîs şöyledir:

«السلام عليكم دار قوم مؤمنين، أنتم لنا فرط، وإنا بكم لاحقون، اللهم لا تحرمنا أجرهم، ولا تفتنا

«es-Selâmü aleyküm ey müminler kavminin yurdu. Siz önden gidicisiniz, biz de peşinizden, size kavuşacağız. Ey Allah'ım! Onların ecrinden bizi mahrum etme. Ve onlardan sonra bizi fitneye uğratma!»²⁶²

Bir başka hadîste Hz. Aişe (r.a), Hz. Peygamber'e (a.s) kabir ehline nasıl selâm vereceğini sorunca şu hadîs vârid olmuştur:

قَوْلِي السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأَخِرِينَ وَأَنَا، إِنْ

«Bu diyarın mümin ve Müslüman olan ehline selâm olsun. Allah Teâlâ bizden öncekilere ve bizden sonra yaşayacaklara rahmet etsin, şüphesiz biz de Allah Teâlâ dilerse size kavuşacağız, de!»²⁶³

Bunu destekleyen başka rivâyetler de vardır. Örneğin: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ

«Sabrettiklerinize karşılık size selâm olsun, ahiret yurdu ne güzeldir!»²⁶⁴

Sahâbi Ebû Cürey el-Hüceymî (r.a), kabir ehline verilebilecek selâmın farklı bir lafzını Hz. Peygamberden (a.s) şöyle rivâyet eder: عَنْ أَبِي جَرِيٍّ الْهَجِيمِيِّ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «لَا تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ، فَإِنَّ عَلَيْكَ السَّلَامَ تَحِيَّةَ الْمَوْتَى»

“Resûlullahın (a.s) yanına geldim ve “Aleyke's-selâm yâ Resûlallah!” dedim. Peygamber Efendimiz (a.s) “Aleyke's-selâm deme; çünkü aleyke's-selâm ölümlere verilen selâmdır” buyurdu.²⁶⁵

Aktarılan hadîslerden anlaşılan Hz. Peygamber'in sünnetinde, hayattaki Müslümanlara selâm verildiği gibi kabir ehline de selâm verildiğidir. Aralarında bir takım lafız farklılıklarına da riâyet edilmelidir.

²⁶² Müslim, “Cenâiz”, 2257; İbn Mâce, “Cenâiz”, 36; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22985.

²⁶³ Müslim, “Cenâiz”, 2256; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25855.

²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, s. VI, c. 168; Abdurrezzak, *el-Musannef*, c. III, s. 573 (6716).

²⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 27; “Tirmizî”, “İsti'zân”, 27. Tirmizî hadisin hasen olduğunu kaydetmiştir.

3.2.2. Selâmlaşma Âdâbı Ve Yasakları

Hız. Peygamber'in (a.s) sünnetinde selâmlaşmanın yeri ve önemi büyüktür. Onun içindir ki birbirine selâm vermemek, dargın ve kırgın bulunmak doğru bulunmamış aksine müminlerin her halükarda irtibatlı olmaları istenmiştir. Aşağıda bunun bazı örneklerine dikkat çekilecektir:

3.2.2.1. Saygı Bağlamında Selâmlaşma

Hız. Peygamber'in (a.s) sünnetinde selâmın küçük, büyük, yaşlı, genç, kadın erkek vb. farklı kesime verildiğini görmekteyiz. Tüm bunlar incelendiği zaman selâmın karşı tarafa saygı ifâde ettiği rahatlıkla söylenebilir. Bu sebeple şöyle bir genelleme yapılmıştır. “Selâmda sünnet olan küçük büyüğe, yürüyen oturana, az kimse çok olana, binitte olan yürüyene, arkadan gelen önden gidene önce selâm verir.”²⁶⁶ Bilakis Hız. Peygamber (a.s) müminlere şu tavsiyede bulunmuştur: وَأَنَّ النَّاسَ الَّذِي يَبْخُلُ بِالسَّلَامِ، وَإِنَّ أَبْخُلَ النَّاسِ الَّذِي يَبْخُلُ بِالسَّلَامِ، وَإِنَّ أَعْجَزَ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ بِالْأَعْيَادِ *“İnsanların en cimrisi selâm vermede cimri davranan, insanların en âcizi de dua etmekte âcizlik gösterendir.”*²⁶⁷ Bahsedilen cimrilik bir tür mânevi cimrilik olarak yorumlanabilir.

Selâm, Allah'ın güzel isimlerinden biri olduğu ve dua mahiyetinde bulunduğu için bazı hallerde verilmesi uygun görülmemiştir. İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadîste: “مَرَّ رَجُلٌ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُبُولُ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ» قَالَ: «أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَى فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ وَرَوَى عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَغَيْرِهِ، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَيَمَّمَ ثُمَّ رَدَّ عَلَى الرَّجُلِ السَّلَامَ» *“Peygamber Efendimiz bevl ederken bir adam ona uğradı ve selâm verdi, Hız. Peygamber selâmı almadı.”*²⁶⁸ Ebû Dâvud'un İbn Ömer'den naklettiği başka bir rivâyetinde ise Peygamber Efendimiz teyemmüm aldıktan sonra selâma mukâbele etmiştir.²⁶⁹ Bu da bevl ederken selâmın alınmayacağını, ihtiyâcını karşıladıktan sonra ise alınabileceğini göstermektedir.

²⁶⁶ Buhârî, “İsti'zan”, 5,6; Müslim, “Selâm”, 1; “Âdâb”, 46. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Edeb”, 134.

²⁶⁷ Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, s. 359.

²⁶⁸ Müslim, “Hayız”, 115; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 8; Tirmizî, “Tahâret”, 67; Nesâî, “Tahâret”, 33.

²⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 8.

Selâmın verilmesinin uygun görülmediği yer ve zamanları son dönem hanevî fıkıh âlimi İbn Âbidîn künyesi ile meşhur Muhammed Emîn (ö. 2151/1836) şu şekilde sıralamıştır. Hutbe esnâsında, namaz kılarken, Kur'ân kıraâtinde, hadîs tedrîsinde, fıkıh tekrarında, ezan ve kamet ânında, vakitlerini oyunlarda boş yere geçirenlere, ahlâkıyla fâsıklara benzeyenlere, şarkı ve türkü söyleyenlere, haram bir iş ile meşgûl olanlara, kâfirlere, hamamda veya başka yerlerde çıplak bulunanlara selâm verilmesinin mekruh olduğunu, klasik fıkıh kitaplarında bundan bahsedildiğini aktarmıştır. Devamında yemek yiyenlerede selam vermenin mekruh olduğu ifade edilir. Ancak burada istisnâî bir durum bulunmaktadır. Selâm veren kişi aç olup selâm verilecek kişininde kendisini yemeğe dâvet edeceği bilindiği takdirde selâm vermenin câiz olacağı ifade edilmiştir.²⁷⁰

Hutbe vereninde dinleyen kişininde selâmı alması mekruh görülmüştür. Bunun nedeni olarak hutbe anında başka bir işle meşgûl olunması gerektiği ifade edilmiştir. Namaz kılarken selâmın alınmaması ise namaz esnâsında Allah-u Teâla dışında herhangi biri ile irtibâtın uygun görülmemesi olarak belirtilmiştir. Çünkü namazda iken verilen selâmın hatayla veya unutularak alınmasının dahi namazı mutlak olarak bozacağı bildirilmiştir.²⁷¹

Bir sohbet meclisine sonradan katılan bireyin selâm vermesi hususu da hutbe bağlamında ele alınabilir. İster istemez sonradan gelen kişi meclise selâm verdiğinde tüm katılımcıların dikkat ve huşûsunun dağılması muhtemeldir. Bu bağlamda derse sonradan gelen bir öğrenci ya da bir sohbet meclise sonradan iştirâk eden katılımcı ortamın atmosferinin kaybedilmemesi için tarafımızca, selâm vermemesi daha uygun görülmektedir.

Eğer yemek yiyen kişi verilen selâmı alabilecek durumda ise (ağzında lokma olmaması halinde) selâm verilmesinde bir mahsur görülmemiştir. Tüm bu bilgilerden, şâyet selâm verilen kişi selâmı alabilecek durumda ise ve ek bir

²⁷⁰İbn-i Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *er-reddu'l-muhtâr*, (thk. Abdulmecid Halebî), 4.baskı, I-XII, Daru'l-marife, Beyrut, 1436/2015, c. II, s.351-352.

²⁷¹İbn-i Âbidîn, *er-Reddu'l-muhtâr*, c. II, s.350.

işle meşgul değilse bu kişiye selâm verilebileceğine ulaşmak mümkün görülmektedir.

Saygı konusunda örnek olarak aldığımız şu hadîs oldukça dikkat çekicidir:

وعن الْمُقَدَّادِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيلِ قَالَ : كُنَّا نَرْفَعُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصِيْبَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَجِيئُ مِنَ اللَّيْلِ فَيُسَلِّمُ تَسْلِيمًا لَا يَوْقُظُ نَائِمًا وَيُسْمِعُ الْيَقَظَانَ فَجَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ كَمَا كَانَ يُسَلِّمُ. “Mikdâd (r.a) uzun bir hadîsinde şöyle demiştir: Biz, Nebî'nin (a.s) sût hissesini ayırıp kaldırırdık. Resûl-i Ekrem (a.s) geceleyin gelir, uyuyanı uyandırmayacak ancak uyanık olanlara işittirecek şekilde selâm verirdi. Nebî (a.s) bir gece geldi, yine her zamanki gibi selâm verdi.”²⁷² Hz Peygamber'in yüksek nezâket ve ahlâkı görülmektedir. Uyuyan kişileri rahatsız etmeyerek ve selâm verme nezâketini de terk etmeyerek Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği üzere yüce bir ahlâka sâhip olduğu²⁷³ mezkûr hadîsten anlaşılmaktadır.

3.2.2.2. Ta'zim Sınırları Bağlamında Selâmlaşma

Sözlükte “riâyet edilmesi, yerine getirilmesi gereken, ihlâli yasak olan; ödev, hak” anlamındaki hürmet ve aynı kökten olup “korkmak, çekinmek”, mânasına gelen ihtirâm kelimeleri Türkçe'de daha ziyâde saygı kavramını ifâde etmek üzere kullanılmaktadır. Bu kullanım dinî ve ahlâkî metinlerde gerek kutsala gerekse yüksek şahsiyetlere ve makamlara karşı gösterilmesi gereken ta'zîm ile izah edilmiştir.²⁷⁴

Selâmlaşmada bilerek karşıdaki kişiye hürmet için ya da farkında olmadan eğilmek uygun değildir. Peygamber Efendimizden (a.s), Enes'in (r.a) rivâyet ettiği şu hadîs bu konuya örnek gösterilebilir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ مِنَّا يَلْقَى أَخَاهُ أَوْ صَدِيقَهُ أَيَنْحَنِي لَهُ؟ قَالَ: «لَا»، قَالَ: «فَيَلْتَرِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ؟ قَالَ: «لَا»، قَالَ: أَفَيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِحُهُ؟ قَالَ: «نَعَمْ» “Resulullah (a.s) birisi “Kişi kardeşine veya dostuna rastlayınca ona (hürmet ve selâm için) eğilmeli midir?” diye sordu. Hz. Peygamber (a.s) “hayır” diye cevap verdi. “Sarılıp öpmeli midir” diye

²⁷² Müslim, “Eşribe”, 174. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân, 26; Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, 23812.

²⁷³ Kalem, 68/4.

²⁷⁴ Çağrıci, Mustafa, “Ta'zim”, DîA, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 211-212.

sordu. Yine “Hayır” diye cevap verdi. “Elinden tutup musâfaha da mı yapamaz?” denince “Elbette bunu yapar!” buyurdu.²⁷⁵

Buradaki boynu eğme veya hafif öne eğilme her ne kadar tevazu ve saygı niyeti ile yapılsa da Ali el-Kârî’ye (ö. 1014/1605 göre “Bu bir nevi rûkû mânâsındadır. Bu da secdeye benzer ve sonuç olarak rûkû, secde vb. sadece Allah’a karşı yapılan ta’zim fiilleri”²⁷⁶ arasında sayılmıştır.

Dolayısıyla selâm verirken tazim niyetiyle eğilmek doğru değildir. Zira ta’zim, kutsala saygı göstermektir. Sıradan bir saygıdan/hürmetten farklıdır.

3.2.2.3. İzin Alma/İzin Verme Bağlamında Selâmlaşma

Selâmlaşma bir yönüyle izin alma/verme demektir. Örneğin bir eve veya meclise girildiği zaman verilen selâm, muhâtabın özel durumuna/mahremiyetine saygı niteliği taşır. Kişi, muhâtabın zamanını veya içinde bulunduğu mekânı paylaşma açmasını ister. Bu yüzden izin istemek demektir. “Bir kimse eve geldiğinde içeri girmek için izin isterken veya günümüzde yaygın bir âdet olan kapıların zilleri çaldıktan sonra yüzünü kapıya doğru dönmeyip, sağa veya sola geçerek, içeriyi görmeyecek şekilde durup beklemesi bir nezaket örneğidir.”²⁷⁷

Dolayısıyla bu tür durumlarda izin almaktan asıl gaye içerinin/özel hayâtın görülmemesidir. Kapı açıldığında direk karşısında durulursa içerinin görülme ihtimali yüksektir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de bu hususa işâret etmek üzere şöyle buyrulmuştur:

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ

لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ “Evlere girdiğiniz zaman, kendinize ehlinize Allah katından

bereket, esenlik ve güzellik dileyerek selâm verin.”²⁷⁸

²⁷⁵ Tirmizî, İsti’zan, 31; İbn Mâce, “Edeb”, 15; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. V, s. 162 (13044).

²⁷⁶ Ali el-Kârî, Ali b. Muhammed Ebu’l-Hasan Nureddîn, *Mirkâtü’l-Mefâtih Şerhu Mişkâtî’l-Mesâbih*, c. VII, s. 2963.

²⁷⁷ Kandemir, vd., *Riyâzu’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 406; Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, c. II, s. 288.

²⁷⁸ Nûr, 24/61.

Bu âyetin delalet ettiği anlamdan yola çıkılarak şu sonuca varılmıştır: “Başka bir kişinin evine girerken kesinlikle izin almak gerekir. İzinsiz bir şekilde bir başkasının evine girmek haramdır.”²⁷⁹

Hiz. Peygamber (a.s) devrinde ensardan bir kadının “evimde bulunduğum sırada annem ve babama dahi görünmek istemediğim bir durumda iken izin almadan birisi gelip eve giriyor. Böyle bir vaziyette benim ne yapmam gerekir?” diye sorması üzerinde şu âyet nazil olmuştur:²⁸⁰

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ

خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ “Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır.”²⁸¹ Bu âyeti tefsir eden bir hadîste Enes (r.a) şahsında Hiz. Peygamber (a.s) şöyle buyurur: يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ “Yavrucuğum! Kendi ailenin yanına girdiğinde onlara selâm ver ki, sana ve ev halkına bereket olsun!”²⁸²

Ebû Mûsa el-Eş’arî’nin naklettiği bir başka hadîs şöyledir: الاستِئْذَانُ

ثَلَاثٌ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَإِلَّا فَارْجِعْ “(Eve girerken) İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin”²⁸³ Bu hadîste eve girmek için üç defa selâm vermeyi veya izin talebinde bulunmayı dikkat alan Mâlikî âlim Mâzerî’ye (ö. 536/1141) göre “Duyulmadı zannı ile üçten fazla da selâm verilebilir. Buradaki tekrar, bildirimin gerçekleşmesi için yapılmaktadır. Karşı tarafın izin talebini duymaması halinde geçerlidir.”²⁸⁴

Yukarıda ifâde ettiğimiz gibi bu konuda asıl olan kişinin mahremiyetine saygı göstermektir. Bu yüzden izin istemek için de selâm verilmektedir. Nitekim Sehl b. Sa’d’ın naklettiği hadîse göre Hiz. Peygamber

²⁷⁹ Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, c. II, s. 287.

²⁸⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c. VI, s. 8-9.

²⁸¹ Nûr, 24/27

²⁸² Tirmizî, “İsti’zân”, 10. Tirmizî hadisin isnadına “hasen garib” hükmünü vermiştir.

²⁸³ Buhârî, “İsti’zân”, 13; Müslim, “Edeb”, 33-37; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 127, 130; Tirmizî, “İsti’zân”, 3.

²⁸⁴ Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer, *el-Mu’lim bi Fevâidi Müslim*, I-III, 3.baskı, Dâru’l-Garbu’l-İslâmî, Tunus, 2012, c. III, s. 86.

Öte yandan selâmlaşma, muhâtabın tanınması ile de yakından irtibatlıdır. Bu bir nevi, kişinin kendini takdim edip kendisinden izin alması demektir. Herhangi bir kişinin evine giden, önce, “kim o?” sorusuna muhâtab olur ve “benim” diye karşılık verir. Ancak bu, her zaman yeterli olmaz. “Benim” diyen kimse, sesinden muhâtabını tanınacağını düşünerek böyle bir cevap vermiştir. Bu takdimde/selâmlaşmada en doğru olan, ismin söylenmesidir. Nitekim Cebrâil (as.), Miraç Gecesi Hz. Peygamberi (as.) çıkardığı her katta kendisine sorulan “Kim o?” sorusuna yeryüzünde insanlar arasında meşhur olan ismi ile cevap vermiştir.

Meşhur İsrâ hadîsinde hâdiseyi Enes (r.a) şöyle aktarır:

عن أنس رضي الله عنه في حديثه المشهور في الإسراء قال : قال رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، « ثُمَّ صَعِدَ بِي جِبْرِيلُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ » فَقِيلَ : مَنْ هَذَا ؟ قَالَ : جِبْرِيلُ ، قِيلَ : وَمَنْ مَعَكَ ؟ قَالَ : مُحَمَّدٌ . ثُمَّ صَعِدَ إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَاسْتَفْتَحَ ، قِيلَ : مَنْ هَذَا ؟ قَالَ : جِبْرِيلُ ، قِيلَ : وَمَنْ مَعَكَ ؟ قَالَ : مُحَمَّدٌ .
«Resûlullah (a.s) şöyle söyledi: “Sonra Cibrîl beni en yakın semâya çıkardı. Kapının açılmasını istedi. “Kim o” denilince “Ben Cibrîl”im, dedi. Yanındaki kim denildi. “Muhammed”, dedi. Sonra ikinci kat semâya çıkardı. Kapının açılmasını istedi. “Kim o?” denildi. Ben Cibrîl’im, diye karşılık verdi. “Yanındaki kim?” denildi. “Muhammed”, dedi. Üçüncü, dördüncü ve diğer semâlara yükseldikçe, her birinin kapısında “Kim o?” deniliyordu. O da “Ben Cibrîl”im cevabını veriyordu.”²⁹⁰

Nevevî’nin (ö. 676/1277) *Riyâzü’ş-şâlihîn* kitabına şerh yapan İbn Allân (ö. 1057/1647) mezkûr hadîsi açıklarken şu sonucu çıkartmaktadır: “Cebrâil (a.s) semânın çıktığı her katında kapıya gelince “kim o?” sorusuna cevap verirken, insanlar arasında bilinen meşhur ismi ile Hz. Peygamber’i (a.s) takdim etmiştir. “Benim!” veya benzer kelimeler kullanmamıştır.”²⁹¹

Ebu Zer’in (r.a) aktarmış olduğu şu hâdis de İbn Allân’ın çıkartmış olduğu sonucu teyit etmekte ve Hz. Peygamber’in (a.s) uygulamasına dair fikir vermektedir:

²⁹⁰ Buhârî, “Bed’ü’l-halk”, 6; “Enbiyâ”, 43; “Menâkıbü’l-ensâr” 42; Müslim, “İmân”, 259-264.

²⁹¹ Bkz İbn Allân, *Delîlu’l-Fâlihîn*, c. VI, s. 353.

*“Bir gece dışarı çıkmıştım. Bir de ne göreyim, Resûlullah (a.s) tek başına yürüyor. Ben de ay ışığında yürümeye başladım. Resûlullah (a.s) başını çevirdi ve beni gördü: “Kim o?” diye seslendi. Ben “Ebû Zer”, diye cevap verdim.”*²⁹²

Burada da râvi Ebû Zer (r.a) kendi adını değil de künyesini söylemek suretiyle cevap vermektedir. “Bunun sebebi künyesinin, isminden daha çok bilinmesi ve künyesi ile meşhur olmasındandır.”²⁹³

Buradaki hadîsten ve yapılan yorumdan şöyle bir sonuca varmak mümkün görülebilir: Bir kimseyle ilk karşılaşmada farklı şekillerde/adlandırmalarla selâmlaşmak mümkündür. Halk arasında isim veya –Araplarda yaygın olan şekliyle- lakabından hangisi daha ayırt edici ise onunla kişi kendini takdim etmeli ve selâmlaşmaya bu şekilde başlamalıdır. Zira bu, muhâtabımıza güven verecektir. Bilindiği üzere selâmlaşmada da maksat karşı tarafa ilkin güven vermektir. Daha önce zikretmiş olduğumuz –Hz. Peygamber (a.s) yıkanırken evine giren- Ümmü Hânî (Fâhite Binti Ebû Tâlib) (r.a) hadîsini de bu bağlamda burada hatırlamak gerekir.²⁹⁴

Aynı şekilde Câbir (r.a), Resûlullah’ın (a.s) kapısının önüne gelip seslenince Hz. Peygamber (a.s) *“Kim o?”* diye sorar. “Benim”, diye cevap verince, Nebî (a.s) bu cevaptan memnun kalmaz ve *“Ne o? Benim, benim!”* der.²⁹⁵ İbn Allân “Bu hadîse göre içeri girmek için izin isteyen kimseye kimsin diye sorulduğunda “benim” şeklinde cevap vermesini hoş görülmemiştir.” demektedir.²⁹⁶ Mâzerî’ye göre de

“İçeri girmek için izin isteyen kimse, selâm vermekle beraber ismini de söylerse güzel olur; ancak bunlardan biri ile de yetinebilir. Burada asıl olan, takdim ve teârufun/tanışmanın meydana gelmesidir.”²⁹⁷

3.2.2.4. Farklı Lafızlarla Selâmlaşma: Merhaba

Hadîs metinlerinden, “Selâmlaşma”nın sadece “Selâmun Aleyküm” lafzıyla olduğunu ve başka herhangi bir lafzın, bunun yerine geçemeyeceğini söylemek araştırmanın genelinden anlaşılacağı üzere isâbetli bir sonuçtur. Bu kullanım şekli tercih edilen ve öncelikli bir kullanımdır. Selâmun aleyküm

²⁹² Buhârî, “Rikak”, 13; Müslim, “Zekât”, 33.

²⁹³ Bkz İbn Allân, *Defîlu’l-Fâlihîn*, c. VI, s. 353.

²⁹⁴ Buhârî, “Gusûl”, 21; “Salât”, 4; Müslim, “Hayz”, 70-71; “Müsâfirîn”, 81-82; Tirmizî, “İsti’zân”, 34.

²⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 136; Tirmizî, İsti’zan, 18. Tirmizî hadisin hasen ve sahih olduğunu kaydetmiştir.

²⁹⁶ Muhammed İlyas Bârî, *Şerhu Riyâzu’s-salihin min Kelâmi Seyyidi’l-mürselin*, s. 417.

²⁹⁷ Mâzerî, *el-Mu’lim bi Fevâidi’l-müslim*, c. III, s. 86.

şeklinde selâmlaşmanın akabinde, Hz. Peygamber'in (a.s) "Merhaba" ifâdesini kullandığı da rivâyetlerden bilinmektedir. Halk arasında yaygın olan "Merhaba" sözü, genellikle Türk toplumunda bir meclise girer girmez değil de –soluklanma süreci bitince- söylenir. "Merhaba" "Hoşgeldiniz, burada emniyettesiniz, rahat olunuz! Bizden sana bir zarar gelmez," anlamında kullanılır.²⁹⁸ Bu yönüyle muhâtabı rahatlatmak mânâsında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in (as.) sünnetinde ise -Türk toplumunda olduğu şekliyle- görmek söz konusu değildir. "Selâm" cümlecığının karşılığında kullanıldığını aşağıda vermiş olduğumuz örneklerden yola çıkarak söyleyebiliriz:

3.2.2.5. Hadîslerde "Merhaba" İfadesinin Kullanımı

Mekke'nin fethinde Mekke'den kaçan ve eşi Ümmü Hakîm Peygamber efendimizden (a.s.) izin alıp Peygamberimiz ona emân (güvence) verinceye kadar Mekke'den uzak kalan İkrime b. Ebû Cehil Peygamber efendimizin karşısına gelince rahmet elçisi ona sarılmış ve "*Merhaba ey hicret yolcusu*"²⁹⁹ demiştir. Ancak burada bir kişi bir yere geldiği zaman selâmdan önce merhaba demesi hususunda birtakım sorular oluşabilir. Bu sorulara Peygamber efendimizin (a.s.) "*Selâm kelâmdan öncedir.*"³⁰⁰ hadîsi cevap olarak görülebilir.

Çalışmanın geçtiğimiz kısımlarında İslâm'da selâmı ilk veren kişinin Ebû Zer el-Gıfârî olduğunu aktarılmıştı. İslâm'da merhabâ lafzını kullanan ilk kişi ise Askerî'den rivâyet edilen Seyf b. Zîyezendir. Bu lafzın kullanımı Peygamber efendimiz (s.a.v) tarafından diğer hadîslerde de geçtiği üzere müşahade edilmektedir.³⁰¹ Misalen peygamber efendimiz duş alırken Ümmü Hânî (r.a.) gelmiştir. Peygamber efendimiz (a.s) gelenin kim olduğunu

²⁹⁸ Kayaalp, *İslâm'da İletişim Kültürü*, s. 220.

²⁹⁹ Tirmizî, "Âdâb", 34; Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, (thk. Hamdî Abdulmecîd), 2.baskı, I-XXV, Mektebetu İbni Teymiyye, Kâhire, 1415/1994, c. XVII, s.373; bk. Beyhaki, *Şuabu'l-îmân*, c. X, s.401.

³⁰⁰ Tirmizî, "İsti'zân", 11. Tirmizî hadisin münker olup sadece bu tarikten bilindiğini kaydetmiştir.

³⁰¹ Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiu't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. VIII, s. 4.

sorması üzerine Ümmü Hânî ismini söylemiştir. Hz. Peygamber’de merhaba diyerek Ümmü Hani’ye geldiğinden oluşan hoşnutluğu ifade etmiştir.³⁰²

Hz. Peygamber (a.s) bir gün hasta yatarken tüm eşleri yanında toplanmıştı. O sırada Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fatma tıpkı kendisini andırır bir yürüyüşle hasta yatan Hz. Peygamber’in yanına geldiğinde, Peygamber efendimiz, “*merhaba kızım*” deyip onu sol tarafına oturtmuştu.³⁰³

Merhaba lafzının kullanımı hadîslerde görülmektedir. Bu kullanım bize Peygamber efendimizin (a.s.) selâmlaşmanın her çeşidine önem verdiğini göstermektedir. Kimi hadîste selâm zikredilmiş olup kimi hadîste ise merhaba lafzı zikredilmiştir. Bu her ne kadar eşit değerde olduğunu gösteriyor olsa dahi âlimlerin ve selefin kullanmış olduğu lafızlar selâmın daha umûmî ve daha asıl olduğunu göstermektedir. Fıkıh kitaplarında Selâm ile ilgili meselelerin etraflıca irdelenip merhaba lafzı ile ilgili yargılara pek yer verilmemesi başka bir delil olarak kabul edilebilir.³⁰⁴

3.2.2.6. Günlük Konuşmalar Bağlamında Selâmlaşma

Günlük hayâtın her evresinde selâmı yaymak gerekir. Halk arasında oldukça yaygın olan “önce selâm sonra kelâm” ifâdesi sünnetten/hadîsten mülhemdir. Cabir b. Abdullah’ın (r.a) nakletmiş olduğu hadîs şu şekildedir:

السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ “*Selâm kelâmdan öncedir*”³⁰⁵

Bu sebeple bazı hadîs âlimleri tarafından konu, bab başlığı olarak zikredilmiş ve konuşmadan önce selâmlaşmak müstehap/sünnet kabul edilmiştir. Zira “Selâmı alan kişi selâm verenin temennilerine katılmaktadır. Bunu selâmı almak suretiyle belli eder. Böylelikle iki kişi arasında önce selâm sonra kelâm kavli gereğince iletişim kurulmuş olur.”³⁰⁶

³⁰² Buhârî, “Salât”, 4; Müslim, “Salâtu’l-müsâfirîn”, (336) 82; Tirmizî, “Âdâb”, 34. Benzer rivâyet bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Arnavûtî), 1.baskı, I-XLV, Müessesetü’r-Risâle c. VXIV, s. 460.

³⁰³ Buhârî, “Menâkıb”, 25; Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe”, 6313; İbn Mâce, “Cenâiz”, 64.

³⁰⁴ Bk. İbn-i Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz, *er-Reddu’l-muhtâr* (thk. Abdulmecid Halebi), 4.baskı, I-XII, Daru’l-marife, Beyrut, 1436/2015, c. IX, s.679-688.

³⁰⁵ Tirmizî, isti’zân, 11. Tirmizî hadisin münker olup sadece bu tarikten bilindiğini kaydetmiştir.

³⁰⁶ Kayaalp, *İslâm’da İletişim Kültürü*, 221.

Hız. Peygamber (a.s) devrinde günlük konuşmalarda selâm o kadar yaygındır ki, ilk bakışta hadîsin zhiri çok abartılı gibi gözükebilir. Nitekim bir hadîste selâmın sıkça verilmesi şöyle tavsiye edilir: إِذَا لَقِيَ أَحَدَكُمْ أَحَاهُ »

“Sizden biriniz din kardeşine rastladığında ona selâm versin. Eğer ikisinin arasına ağaç, duvar ve taş girer de tekrar karşılaşırlarsa, tekrar selâm versin.”³⁰⁷ Muhaddis Eb Muhammed şerefddîn et-Tîbî (. 743/1343) bu hadîsi açıklarken “Hadîs, selâmı yaymaya teşvik içindir.”³⁰⁸ sonucunu çıkartmaktadır.

Günlük konuşmalara yönelik selâmlaşmaya dair elbette birçok örnek burada verilebilir. Daha ziyâde namaz kılarken huşu ile irtibatlı olarak zikredilen aşağıdaki hadîsi, aynı zamanda içerik itibariyle günlük hayâtta karşılaşılabilen bir örnek kabul ediyoruz. Diğer bir ifâdeyle ibâdet esnasında bir kimsenin nasıl davranması gerektiğine ve nasıl selâm vereceğine örnek teşkil edebilir düşüncesiyle konumuzla irtibatı bularak dikkat çekmek istiyoruz.

Ebu Hureyre’nin (r.a) naklettiğine göre âdâbına riâyet etmeyerek namaz kılan bir sahâbi mescide gelip namaz kılmış Resûlullah (a.s) ona: »

ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ “Dn ve namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!” buyurmuştur. Adam dönüp yeniden namaz kılmış daha sonra Nebî (a.s)ın huzuruna gelip selâm vermiştir.³⁰⁹

Burada sahbinin, namaz kılacak kadar bir süre de olsa mescid içinde Hız. Peygambere (a.s) gelip üç kez selâm vermiş olduğunu ve bu selâmı Resûlullah’ın (a.s) aldığını görüyoruz. Buradan şu sonucu çıkartmak mümkün görülebilir: Sahabe günlük işlerinin her anında selâmı aralarında ziyâdesiyle yaygın kılmış ve onların bu davranışına Hız. Peygamber (a.s) de onay vermiştir. (Takrîrî/fiilî sünnet).

³⁰⁷ Eb Dâvûd, “Edeb”, 146; Buhâri, el-Edebu’l-müfred, c. I, s. 349.

³⁰⁸ Muhammed İlyas Bri, şerhu Riyazu’s-sâlihîn min Kelâmi Seyyidi’l-mürselin, s. 413.

³⁰⁹ Buhârî, “Ezn”, 95, 122; “Eymn” 15; “İsti’zn” 18; Müslim, “Salât”, 45. Ayrıca bk. Tirmizî, “Salât”, 110.

3.3. Selâmlaşmaya Dair Güncel Bazı Tespitler

Hiç kuşkusuz günümüzde hadîslerde zikredildiği gibi “selâmlaşma”yı dini duyarlılığı dışında pek çok kişide görmek neredeyse mümkün değildir. Özellikle gençler, geliştirmiş oldukları pratik kullanımlarla –diledikleri gibi- selâmlaşmaktadır. Sosyal medya dilini yaygın kullananlar veya dil konusunda hassasiyeti bulunmayanlar emoji denilen bazı simgelerle iletişim kurdukları bir gerçektir.

Tezde bizim konu edindiğimiz Hz. Peygamber’in (a.s) sünneti bağlamındaki kullanım şekilleri ile alakalıdır. Bu yönüyle tezde selâmın, dinle irtibatı olduğuna dikkat çekmekteyiz. Bu, kişinin inandığı değerlerle hayâtına bir anlam katması olarak yorumlanabilir. Bu bakımdan selâmın, din değerleriyle farkındalık oluşturabildiğine dikkat çekmek isteriz. Ancak, günümüzde bunun oldukça azaldığını esefle görmekteyiz. Bu bağlamda en yaygın şekliyle “Selâmün Aleyküm” ifâdesinin (s.a) gibi çeşitli kısaltmalarla yaygınlaştığı aşîkârdır.

Selâmın bu şekliyle kısaltmalarla kullanımı, en azından fert ve toplumda farkındalıkları zaman içinde kaldırabilecektir. Bu, ifâdenin muhteva ettiği mânâ derinliğini de etkileyecektir. Günümüzde, teknolojinin gelişmesi ile beraber, bilgisayar ve telefon gibi iletişim cihazları üzerinden irtibat ve haberleşme oldukça yaygınlaşmıştır. “Selâm kelimadan öncedir” düsturu neredeyse unutulmuştur. Zira nice insan, telefonda konuşmak için selâm verme gereği bile duymamakta ve nezaket kurallarını hiçe saymaktadır, bunun sonucu olarak toplumda iletişim alanında birçok problem gündeme gelebilmektedir.

Hâlbuki insanlar birbirleriyle tanışıp konuşmadan önce ahlâk kuralı olan selâmlaşmak vasıtasıyla nezaketi yansıtmalıdır. Kişiler arası iletişimde selâmı yazmaktan çekinen, selâmlaşmaktan beri duran biri hiç kuşkusuz sorun üretecektir. Bu durumda birçok mesele probleme dönüşecektir. Biz bu noktada, Hz. Peygamber’in (a.s) sünnetinin daha ziyâde fert ve toplum hayâtına girmesinin çözüm olacağı kanaatindeyiz. Zira Hz. Peygamber’in (a.s), İslâm’ı tebliğ ederken gerek krallara gönderdiği davet mektuplarında gerekse ashabına yazmış olduklarında bu konuda hassas olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin şu rivâyetler bu konuda zikredilebilir: Peygamberimiz, İslâm’a davet amacı ile gönderdiği mektuplardan birisi Bizans İmparatoru Heraklius'a gönderdiği davet mektubudur. Hz. Peygamber (a.s.) mektuba

“Allahın kulu ve elçisi Muhammed'den Rum'un büyük hükümdarı Heraklius'a” diye başlamış ve “Hak yoluna tâbi olanlara selâm olsun”³¹⁰ sözleri ile devam etmiştir.

Aşağıda selâmlaşmaya dair güncel sonuçları tespit edebilmek maksadıyla hadîslerde Hz. Peygamber'in (a.s) sünnetinden/hadîslerinden bazı örnekler seçtik. Hiç kuşkusuz bu konuda bir tasnif yapmak –pek çok sosyal bilimlerde görüleceği gibi- ilmi/matematiksel/pozitif sonuçlar vermeyecektir. Ancak bazı tespitleri yapabilmek için bize fikir verebilir kanaatindeyiz.

3.3.1.Selâmı İnançla Bütünleştirip Hayâtın Bir Parçası Kılmak

Hz. Peygamber (a.s) birçok dini uygulamada olduğu gibi “selâmlaşmayı” da fazilet/manevi üstünlükle bir arada anlatmaktadır. Bir yönüyle Resûlullah (a.s), yapılan her işin salih amel mesabesinde olmasını ashabına öğütlemektedir. Bu şekliyle din ve dünya kavramlarına dikkat çekmekte ve ashabını ebedi olana yönlendirmektedir. Bu bakımdan selâmlaşmayı, gündelik hayâtın içinde inançla değerlendirmeyi nebevi bir metodun bir parçası görebiliriz. Örneğin:

عن عمران بن حصين رضي الله عنهما قال : جاء رجل إلى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال :
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ ، فَرَدَّ عَلَيْهِ ثُمَّ جَلَسَ ، فقال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «عَشْرٌ» ثم جاء آخرُ
فَقَالَ : السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ ، فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ ، فقال : «عِشْرُونَ» ، ثم جاء آخرُ فَقَالَ :
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ ، فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ ، فقال : «ثَلَاثُونَ»

İmrân b. Husayn'ın (r.a) nakletmiş olduğu bu hadîsten öğrendiğimize göre Hz. Peygambere (a.s) bir adam gelmiş ve “es-Selâmü aleyküm”, diyerek selâm vermiştir. Hz. Peygamber (a.s) onun selâmına aynı şekilde karşılık verdikten sonra adam oturmuştur. Hz. Peygamber (a.s) bu kişiyi kast ederek “On sevap kazandı” buyurmuştur. Bir müddet sonra bir başka gelmiş ve bu sahâbi “es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah” diyerek peygamberi selâmlaştırmıştır. Resûlullah (a.s) bu zata verdiği selâmın aynıyla mukâbelede bulunmuştur. Bu kişi yerine oturunca Hz. Peygamber (a.s) lafızdaki ziyâdeliğe dikkat çekerek “Yirmi sevap kazandı” buyurmuştur. Daha sonra

³¹⁰ Buhârî, “Bed’u’l-vahy”, 1; Müslim, “Cihâd”, 72; Tirmizî, “İsti’zân”, 24.

bir başka adam gelip “es-Selâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtüh” şeklinde daha uzun cümlelerle selâm verince Hz. Peygamber (a.s) o kişiye de selâmının aynıyla karşılık vermiştir. Bu sahâbi yerine oturunca Hz. peygamber (a.s) “*Otuz sevap kazandı*” buyurmuştur.”³¹¹

Görüleceği üzere günlük hayâtın içinde –bir gün mescidde iken- Hz. Peygamber (a.s), gelişen bir hadîseden istifâde etmek suretiyle, selâmın yaygınlaşması için ashabına sevapla ilgili müjdeler vermekte ve teşvik etmektedir.

3.3.2. Gönderilen Selâmın İletilmesi ve Mukabelesi

Günlük hayâtın pek çok kişi sıklıkla birine selâm söylemekle karşı karşıya gelebilmektedir. Bir arkadaşının, anne veya babasının bir tanıdığına iletmek üzere “Benden selâm söyle” hitabına muhatap olabilmektedir. Sünnetteki uygulaması bağlamında ele alırsak din/ahlâk duygusu baskın olan hassas kişiler bunu “Üzerimde kalmasın” diyerek görev bilinciyle yapmaya çalışır. Bu davranışın genelde kişinin ahlâki kişiliğiyle alakalı olduğunu, özel olarak ise sünnet bilinciyle yaptığını söylemek mümkün görülebilir. Zira içinde yaşadığımız İslâm toplumunda bu tür izlerin sünnetten bir uygulamaya dayanmış olabileceği dikkatlerden kaçmayacaktır.

Konuyla ilgili gördüğümüz hadîsler şöyledir:

Selâm gönderilmesine örnek olarak Hz. Peygamber’in kızı Zeynep (r.a), oğlu İbrâhim vefat ettiğinde Üsâme b. Zeydi Hz. Peygamber’i çağırması için göndermişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kızına selâm söyleyerek sabırlı olmasını tavsiye etmiştir.³¹²

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهَا: «يَا عَائِشَةُ هَذَا جَبْرِيلُ يَقْرَأُ عَلَيْكَ

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهَا: «يَا عَائِشَةُ هَذَا جَبْرِيلُ يَقْرَأُ عَلَيْكَ

³¹¹ Bkz. Ebû Dâvûd, “Edeb”, 132; Tirmizî, “İsti’zân”, 2. Muhakkik Şeyh Şuayb el-Arnâûd’un verdiği bilgilere göre Hadisin isnâdı hasen olup, Müslim’in sıhhat şartlarını taşımaktadır. Hadisin ravileri – Cafer b. Süleyman ed-Dabbî dışında- Şeyhayn ricalinden oluşmakta; bu zat da saduk ve hasenul hadis lafzıyla ta’dil edilmektedir.

³¹² Buhârî, “Cenâiz”, 32; Ebû Dâvud, “Cenâiz”, 28.

(a.s) bana “Şu zât Cibrîl (a.s)'dır; sana selâm ediyor”, buyurdu. Ben de “Ve aleyhi's-selâm ve rahmetullâhi ve berekâtüh”, dedim.”³¹³

“Bir gün sahâbeden birisi Hz. Peygambere (a.s) gelerek, “Ey Allah'ın Resûlü, babam size selâm söylüyor” dedi. Hz. Peygamber de (a.s), “Allah'ın selâmı senin ve babanın üzerine olsun” buyurdu.”³¹⁴

Hadîslerden öğrendiğimize göre Hz. Peygamber (a.s) hem selâm gönderen hem de getiren kişiye selâmet dilemiştir. Selâmı getiren kişiyede selâm verilmesi gerektiğine işâret edilmiştir.³¹⁵ Ashabı da Hz. Peygambere (a.s)de selâm göndermiştir ve Resûlullah (a.s) bu selâma karşılık vermiştir. Bu yönüyle selâmı gönderen kişinin selâmının alınması, selâmı getiren kişiye de mukabelede bulunulması sünnettir. “Günümüzde yazılı olarak veya elektronik yollarla selâm ileten kişinin de aynı şekilde selâmını almak sünnet kabul edilir.”³¹⁶

3.3.3. Günümüzde Kullanılan İyi Dilekler/Temenniler

Tezde Hz. Peygamber'in (a.s), ümmetine öngörmüş olduğu selâmlaşma şekli incelenmektedir. Bu bağlamda sosyal hayâтта selâmın nasıl uygulanması gerektiği -îmân edenler açısından- önemsenmektedir. Bu sebeple selâmın, nassa göre ne şekilde yapıldığına işâret edilmektedir. Hiç kuşkusuz günümüzde selâmlaşmayı öne çıkartan örfî kullanımların olduğu da görülecektir. Bunların, insanlar arası iletişim kurmaya yönelik olduğunu düşünürsek elbette yanlış olduğunu söylemek mümkün görülmez. Ancak tezde vurguladığımız temel nokta, Hz. Peygamber'in (a.s) ümmetine yönelik selâmlaşma uygulamasıdır. Bunun zamanla unutulması veya unutturulması “sünnet” kavramıyla uyumsuz. Zira sünnet, İslâm hukukuna yani örfte din uygulamasını inceleyen âlimlere göre “Öncelikle şer'î hükümlerin meşruiyet delillerinden ikincisidir. Resûlullah'ın (a.s) söz, fiil veya tasvipleri (takrirleri)

³¹³ Buhârî, “Bed'ü'l-halk”, 6; “İsti'zân”, 16; Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 90-91.

³¹⁴ Ebû Dâvud, “Harac”, 5; “Edep”, 105; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 243; Beyhaki, *es-Sünen*, c. VI, s. 586. Raviler hakkında cehalet olması sebebi ile hadis zayıftır.

³¹⁵ Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr, *Avnu'l-M'abûd Şerhu Süneni Ebî Dâvud*, 2.baskı, I-XIV, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, c. 14, s. 97.

³¹⁶ Ayhan, Mehmet, *Efendimizin İzinde Günlük Hayat*, Semerkand Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2015, s.100.

şeklinde tanımlanmıştır. Hadîs usûlü âlimlerine göre de sünnet hadîsle eş anlamlıdır. Yapılan bu tanım, fıkıh usûlüyle paralellik gösterir. Bununla birlikte dinen yapılması kesin ve bağlayıcı olmaksızın istenen fiilleri belirten geniş anlamıyla mendub, sünnetlerin en önemli bölümünü oluşturmaktadır.”³¹⁷

Bu sebeple marjinal bir kesimin özellikle kullanmayı tercih ettiği “Günaydın/Tünaydın” selâmlaşma ifâdeleriyle İngilizcede “Good Morning”, Fransızcadaki şekliyle “Bonjour” gibi kullanımlar Müslümanların kullandığı “selâmün aleyküm” kavramıyla birebir aynı değildir. Hiç kuşkusuz her toplumun kendine özgü bir selâmlaşma kalıbı/ifâdesi olacaktır ve bu, o toplumun örfünü kültürünü, savunduğu hayât ilkelerini temsil edecektir.

Toplumun değerleriyle örtüşmeyen selâmlaşma ifâdeleri zamanla “ayrıştırıcı” özellik kazanabilir. Hâlbuki Hz. Peygamber’in (a.s) sünnetinde “selâm”, ayırtırmak için değil birleştirmek içindir. Selâmın yayılması bu yüzden Allah Resûlünün (a.s) “*Aranızda selâmu yayınız*”³¹⁸ vurgusuyla Müslümanlar üzerine yüklenmiş bir sorumluluktur. Zaman zaman sosyal medyada modernist ve gelenekçi toplum anlayışıyla “Biz Arab değiliz ki, Arapça selâmlaşalım!” gibi sözlerin yer alması bunun bir göstergesi olabilir.³¹⁹ Bu bağlamda bazı araştırmacılar Müslüman toplumun kullandığı ve tercih ettiği şekliyle selâmlaşma, bir başka toplumun selâmıyla aynı görülmemiş ve İslâm’daki selâmının yerini tutmadığı³²⁰, “Merhaba, hayırlı sabahlar, hayırlı akşamlar” gibi ifâdelerin ve benzerlerinin kullanılması güzel olmakla birlikte selâm yerine geçmez.³²¹ kanâatine varmışlardır.

Çünkü Cahiliye dönemi ile İslâm’ın ilk yıllarında insanlar birbirlerinin evlerine girerken “iyi sabahlar, iyi akşamlar” gibi iltifat cümleleri kullanmalarını örf kabul etmek beraber “Selâmlaşma âdâbına gereği gibi riâyet etmeyince, muaşeret kurallarına yeterince önem vermemiş

³¹⁷ Bedir, Murteza, “Sünnet”, *DİA*, c. XXXVIII, s. 150.

³¹⁸ Müslim, “İmân”, 93; Tirmizî, “Et’ime”, 45; İbn Mâce, “Mukaddime”, 9.

³¹⁹ Bkz. <http://www.kitaphaber.com.tr/enteller-aleykum-selam-der-mi-k1101.html> (E.T: 05.04.2019); www.chess.com/blog/AlperenYasar/an-interesting-mate-was-played-with- (E.T: 05.04.2019); stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/ (E.T: 05.04.2019); www.timeturk.com/tr/2012/09/03/selam-toplumsal-hayatimizdan (E.T: 05.04.2019).

³²⁰ Öztop, *Süleymaniye’den Hitap Büyük Hutbe Kitabı*, s.154.

³²¹ Ayhan, *Efendimizin İzinde Günlük Hayat*, s.90.

oluyor, baskın yapar gibi evlere girebiliyor hatta rahatsız edici durumlarla karşı karşıya gelinebiliyordu.”³²²

İslâm dinini tebliğ ederken Hz. Peygamber (a.s) bu yüzden Câhiliyenin inanç, ibâdet ve hukuk sahasına dair bir takım değişiklik getirdi. Bu değişim aynı zamanda “sosyal değişim” anlamına gelmekteydi. Toplumun olması gereken sosyal yapısına yönelik bir değişimdi bu. “Birbirleri ile karşılaştıklarında, iltifat etmek için kullanılan kelime ve cümleler yerine “es-selâmu ‘aleykum” ifâdesini kullanmayı bizzat Hz. Peygamber (a.s) emretti.”³²³ Nitekim varılan sonucu sahâbi Ebû Nüceyd İmrân b. Husayn b. Ubeyd el-Huzâî el-Ezdî’nin (ö. 52/672) şu ifâdesi doğrular niteliktedir: “Biz câhiliyyede ‘Allah senin gözünü sevindirsin’ veya ‘Sabahleyin senin yaşaman iyi olsun’ derdik. İslâm dini gelince bundan alıkonulduk.”³²⁴

Dolayısıyla Müslümanlar birbirleri ile karşılaştıklarında “selâmun aleykum” diyerek sözlerine başlamaları sünnettir. Sadece baş, parmak ve el işâretleri ile selâm verilmesi doğru değildir. Ancak “selâmun aleykum demekle beraber el ile işâret edilirse veya selâm verildikten sonra merhaba, günaydın vb. sözler kullanırsa bu da yanlış değildir.”³²⁵

3.3.4. Hz. Peygamber’in (a.s) Çocuklarla Selâmlaşması

Çocuklar da toplumun önemli bir parçası olup geleceğimizin teminatıdır. Onların Müslüman bir fert olarak yetişmesi İslâm toplumu açısından çok önemlidir. Hz. Peygamber’in (a.s) hayâtı, bu açıdan ele alınırsa pek çok “çocuklara özgü” davranışları tespit edilebilir. Bu bağlamda tezimizde Hz. Peygamber’in (a.s), çocuklara nasıl selâm verdiğini merak edip araştırdığımızda yetişkinlerde olduğu gibi onlarla iletişim kurarken “selâmlaşmaya” ziyâdesiyle önem verdiğini gördük. Örneğin şu hadîste Hz. Peygamber’in (a.s) çocuklara nasıl şefkat gösterip müminlerin dikkatini çektiği anlaşılmaktadır:

³²² Tolan, *Kur’ân’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, s.33.

³²³ Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, c. II, s. 285.

³²⁴ Tirmizî, Edeb, 150.

³²⁵ Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, c. II, s. 285.

قَبْلَ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- الْحَسَنُ بْنُ : قَالَ-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا، فَقَالَ الْأَقْرَعُ: إِنَّ لِي عَشْرَةَ مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبِلْتُ مِنْهُمْ

b. "Akra" أَحَدًا، فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- ثُمَّ قَالَ: مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ

Hâbis (r.a) Hz. Peygamber'i (a.s), torunu Hasan'ı (r.a) öperken görünce: "Siz çocukları öper misiniz? Benim on çocuğum var hiç birini öpmem." demiştir. Resûlullah (a.s) "Merhamet etmeyene merhamet olunmaz" karşılığını vermiştir."³²⁶

Hz. Peygamber'in (a.s) bu şefkatinin topluma nasıl yansıdığını ve nasıl uygulandığını sahâbi Enes'den (r.a) aktarılan şu hâdiseden anlamaktayız:

حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَيَّارٍ، قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ، فَمَرَّ عَلَى صَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمَا

فَقَالَ ثَابِتٌ: كُنْتُ مَعَ أَنَسٍ، فَمَرَّ عَلَى صَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمَا، وَقَالَ أَنَسٌ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَّ عَلَى صَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمَا "Şu'be Seyyar şöyle anlatır: 'Sabit el-

Bünânî ile yürüyordum. Az sonra bazı çocukların yanına uğrayarak onlara selâm verdi. Sabit şunu anlattı: Kendisi Enes ile beraber yürüyormuş. O da birtakım çocuklara uğrayarak onlara selâm vermiş ve Resûlullah (sas) böyle yapardı, demiştir."³²⁷

Bu uygulama bize göstermektedir ki, her en kadar çocuklar dinin emrettiği konularda mükellef (sorumlu) olmasalar dahi eğitim ve alıştırma amaçlı dikkate alınmakta ve İslâm toplumunun değer verdiği özelliklerle donatılmaya özen gösterilmektedir. Bu tür uygulamaları dikkate alanlar hadîsten şu sonucu çıkartır: "Bu şekliyle çocuklara selâmlaşmak öğretmek, terbiye etmek ve kalplerini hoş etmek için selâm vermek güzel (müstehap) görülmüştür."³²⁸ Zira "Çocuklarımıza selâm vermekle onları İslâm'ın edep ve âdâbına alıştırmış oluruz."³²⁹ Aynı zamanda "çocuklara selâm veren bir

³²⁶ Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65.

³²⁷ Buhârî, İsti'zân 15; Müslim, Selâm (2168). Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 147 (5202); Tirmizî, İsti'zân, 8 (2696); İbni Mâce, Edeb 14 (3744).

³²⁸ Hın, Mustafa Saîd, vd., Rıyâzu's-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu'l-Muttakın , c. I, s. 683.

³²⁹ Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 1.baskı, I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989, c. XX, s. 174; Osmanî, Şebbîr Ahmed ve Osmânî, Muhammed Takî, Fethu'l-Mülhim, c. V, s. 150.

mümin, onlara selâm vermekle varsa üzerindeki kibirden ve üstünlük elbisesinden de sıyrılmış olur. Çünkü bu bir tevazu göstergesidir.”³³⁰

Hiç kuşkusuz İslâm toplumunun, zaman içinde farklı toplum ve kültürlerden etkilenmesi sonucu “sünnet” uygulamalar yara alabilmiştir. Bunun sonucu farklı hayât tarzı bir başka deyişle batılılaşma, en çok çocuklar ve gençler üzerinde etkilerini göstermiştir. Geleceğin büyükleri çocuklar ve gençler arasında her geçen gün tezde vurguladığımız “Sünnete uygun selâmlaşma” yerini yabancı dillere ait selâm lafızlarına bırakmıştır. Bunun en büyük sebebi, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken toplumsal değişimin farkına varmamalarıdır. Hâlbuki Hz. Peygamber (a.s), vurdumduymaz bir tutum sonucunda karşılaşılabilecek neticelere karşı ashabını sürekli uyarmış ve bir hadîste şöyle buyurmuştur: “*Kim bir kavmin (topluluğun) karartısını (sayısını) çoğaltırsa o da onlardandır. Kim bir kavmin amelinden râzı olursa onların amellerinde ortaktır.*”³³¹

Bununla beraber çocuklara selâm verme hususunda görüş farklılıkları olmuştur. Bazı âlimler selâm vermemekte herhangi bir sakınca olmadığını söylerken, bazıları da selâm vermenin daha faziletli olduğunu söylemiştir. Tercih ettiğimiz görüş şudur: “Bir Müslüman, çocuğunu İslâm’ın gereklerine göre yetiştirmelidir. Onlara selâm verilmeli, verdikleri selâma mukabele edilmelidir. Bu sayede onlar, İslâm edep ve ahlâkına göre yetiştirilmiş olacaktır.”³³²

3.3.5. Musâfaha Kapsamında Selâmlaşma

Beden dili kişinin söylemek istediklerini âzâlarıyla ifâde etmesidir. Beden dilinin bir parçası olan musâfaha iki kişinin bir araya geldiğinde birbirlerinin ellerini avuç içi birleşecek şekilde³³³ tutarak hal hatır sorması olup dostluk ve sevginin karşılığı bir selâmlaşma şeklidir.³³⁴ Bir kimsenin

³³⁰ Osmanî, Şebbîr Ahmed ve Osmânî, Muhammed Takî, *Fethu’l-Mülhim*, c. V, s. 150-151.

³³¹ Bûsîrî, Ebû’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl, *İthâfü’l-hiyere bi-zevâ’idi’l-mesânîdi’l-‘aşere*, (thk. Yasir b. İbrahim), I-IX, Daru’l-Vatan lin-Neşr, Riyad, 1420/1999, c. IV, s. 135 (1/3297). Hadisin senedinde bulunan raviler sikadîr. İnkıta olması sebebiyle (Amr b. Haris ve İbn Mesud arasında) hadis zayıf hükmünü almıştır.

³³² Kalender, vd., *Helaller ve Haramlar*, c. I, s. 336.

³³³ Bozkurt, Nebi, “Tokalaşma”, *DİA*, İstanbul, 2012, c. XVI, s. 217.

³³⁴ Kalender, vd., *Helaller ve Haramlar*, c. I, s. 339.

selâmlaşırken muhâtabının elini tutması, karşısındaki kişiye güven verir. El sıkışırken göz göze gelmek de bir samîmiyet ifâdesidir.³³⁵ İslâm Dîni bu tür bir selâmlaşmayı ve yakınlaşmayı reddetmemiş sadece mahremiyet sınırlarına dikkat edilmesini istemiştir. Nitekim Ebu'l-Hattab Katâde, sahâbi Enes'e (r.a) "*Resûlullah'ın (a.s) ashâbı arasında el sıkışma âdeti var mıydı diye sormuş ve "Evet"*³³⁶, cevabını almıştır.

Bu uygulamayı teyit eden başka hadîsler de vardır. Musâfahayı ilk ortaya çıkaran ve uygulayanların Yemenliler olduğu hususunda:

عن أنس رضي الله عنه قال : لَمَّا جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ ، وَهُمْ أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ » *Enes (r.a) şöyle demiştir. 'Yemen halkı gelince, Resûlullah (a.s) şöyle buyurdu: "Size Yemen halkı geldi, el sıkışma âdetini ilk başlatan onlardır."*³³⁷ hadîsi varîd olmuştur. Hadîsten yola çıkarak Yemenlilerin, devrin önde gelen medenî-toplumsal yapıya sahip kişiler olduğu öngörülebilir. Ayrıca İslâm Dîninin, uygulanan güzel ahlâk ve davranışlara, Kur'ân ve sünnete aykırı olmadığı müddetçe karşı çıkmadığı ve uygulamanın devam ettirildiği sonucuna da ulaşmak mümkündür.³³⁸ Bu hadîste bahsedilen yargıyı destekler niteliktedir. Çünkü İslâm Dini insanların menfaatlerine olacak tutum ve davranışları yapmayı temel ilke edinmiştir.

İki müslüman karşılaştığında yapılması en uygun fîlî sevgi ifâdelerinden birisinin musâfaha olduğuna:

عن أنس رضي الله عنه قال : قال رجل : يا رسول الله ، الرَّجُلُ مِمَّا يَلْقَى أَخَاهُ أَوْ صَدِيقَهُ أَيْنَحِي لَهُ ؟ قال : « لا » قال : أَفِيَلْتَزِمُهُ وَيَقْبَلُهُ ؟ قال : « لا » قال : فَيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِحُهُ ؟ قال : « نَعَمْ » *Enes (r.a) şöyle demiştir: 'Bir adam, Yâ Resûlallah! Bizden bir kişi kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında onun için eğilebilir mi, diye sordu. Resûlullah (a.s) 'Hayır eğilemez' buyurdu. Adam, ona sarılıp öpebilir mi, diye sordu. Nebi (a.s) 'Hayır' buyurdu. Bu defa adam elini tutup musâfaha*

³³⁵ Kayaalp, *İslâm'da İletişim Kültürü*, s. 221.

³³⁶ Buhârî, İsti'zân, 27. Ayrıca bk. "Fedâilu Ashâbı'n-nebi", 6.

³³⁷ Ebû Dâvûd, "Edeb", 153. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 13212,13624.

³³⁸ Kandemir, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 481.

edebilir mi, dedi. Hz. Peygamber (a.s) ‘Evet’ buyurdu.”³³⁹ hadîsi işâret etmektedir.

Musâfahanın günahların affına vesîle olacağı hususunda ise:

وعن البراء رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَفَّحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلُ أَنْ يَفْتَرِقَا »
«Berâ’dan (r.a) rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (a.s) şöyle buyurmuştur: “İki Müslüman karşılaştıklarında el sıkıştırlarsa, birbirlerinden ayrılmadan önce günahları bağışlanır.”³⁴⁰ hadîsi örnek olarak gösterilebilir.

Yine aynı hususa işâret eden bir diğer hadîs:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا لَقِيَ الْمُؤْمِنَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَأَخَذَ بِيَدِهِ فَصَافَحَهُ تَنَاسَرَتْ خَطَايَاهُمَا كَمَا يَتَنَاسَرُ وَرَقُ الشَّجَرِ.
“Şüphe yok ki bir mümin, mümin (kardeşi) ile buluştuğunda ona selâm vererek elini sıkıdığı zaman her ikisinin günahları, ağaç yapraklarının döküldüğü gibi dökülür.”³⁴¹ Taberânî “Bu hadîsin râvilerinden birisinin cerh edildiğine dâir bir şey bilmiyorum” demiştir.³⁴²

Aktarılan hadîslere bakıldığında musâfahanın Hz. Peygamber devrinde de uygulandığı görülmektedir. Bu uygulamayı ilk başlatanların ise Yemenliler olduğu Hz. Enes’in rivâyetinden anlaşılmaktadır. Selâmlaşma gibi güzel bir amelden sonra musâfaha yapılması toplum arası sevgi, saygı, muhabbet ve kardeşlik bağlarını daha da kuvvetlendirme hususunda büyük rol üstlenmektedir. Ayrıca insanların birbirlerine duydukları saygı ve kişilik değerini de ön plana çıkarmada temel unsurlardan biri olduğu düşünülebilir. Musâfaha güzel bir davranış olması açısından hadîste belirttiği üzere günahların affına bir vesîle olmaktadır. Nitekim Allah-u Teâla Kur’ân-ı Kerîm’de sâlih amellerin, günahları sileceğini buyurmaktadır.³⁴³ Uygulanması ve yayılması tavsiye edilen bu davranışın kul hakkı haricinde

³³⁹ Tirmizî, “İsti’zân”, 31. Ayrıca bk. İbni Mâce, “Edeb”, 15; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, c. III, s. 198.

³⁴⁰ Ebû Dâvûd, “Edeb,” 153. Ayrıca bk. Tirmizî, “İsti’zân”, 31; İbn Mâce, “Edeb”, 15.

³⁴¹ Münzirî, Abdu’lâzîm b. Abdilkavi b. Abdullah, *et-Tergîb ve’t-Terhîb min Hadîsi Şerif*, (thk. İbrahim Şemseddin), I-IV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1417, c. III, s. 290.

³⁴² Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu’cemu’l-ıvîsât*, (thk. Tarık b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim), I-X, Kahire, 1415, c. I, s. 84.

³⁴³ Hûd, 11/114.

geriye kalan küçük günahlara kefâret olduğunda belirtilmesi gerekmektedir.³⁴⁴

Bununla beraber musâfaha yanı sıra selâmlaşırken öpme de burada zikredilebilir. Ancak “öpme”nin bilindiği üzere toplumda birçok karşılığı ve uygulama şekli olabilmektedir. Hadîslerde öpmek suretiyle selâmlaşmanın nasıl olduğuna dair şu rivâyetleri dikkat çekmek isteriz:

Birinci Örnek:

Hız. Peygamber'e (a.s) isnad etmiş olduğu hadisinde (merfu) İbn Ömer (r.a;). *فَدَنَوْنَا مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبَّلْنَا يَدَهُ* “*Neбі'ye (a.s) yaklaştık ve elini öptük.*”³⁴⁵

İkinci Örnek:

عن صفوان بن عَسَّال رضي الله عنه قال : قال يَهُودِي لِصَاحِبِهِ أَذْهَبْ بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ فَأَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَاهُ عَنْ تِسْعِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ : فَقَبَّلَا يَدَهُ

رسول الله صلى الله عليه وسلم فسألاه عن تسع آيات بينات فذكر الحديث إلى قوله : فقَبَّلَا يَدَهُ .

“Safvân İbni Assâl (r.a) şöyle demiştir: ‘Bir Yahûdi kendisi gibi Yahûdi olan arkadaşına ‘Gel şu peygambere gidelim’, dedi. İki birlikte Resûlullah’a (a.s) geldiler. Müslümanlarla Yahûdiler arasında ortak olan dokuz âyet hakkında soru sordular. Hz. Peygamber (a.s) sorularını cevapladıktan sonra onun elini ve ayağını öperek şöyle dediler: ‘Sen gerçekten bir peygambersin!’³⁴⁶

Üçüncü Örnek:

عن عائشة رضي الله عنها قالت : قدم : زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ المدينة ورسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في
 “Hz. Âişe بیٲتی فأتاهُ فَقَرَعَ الباب. فَقَامَ إِلَیهُ النبی صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یَجُرُّ ثَوْبَهُ فاعتنقه وقبله «
 (r.a) şöyle demiştir: ‘Resûlullah (a.s) benim evimde iken Zeyd b. Hârîse
 Medîne’ye gelmişti. Sonra Resûl-i Ekrem’in yanına gelip kapıyı çaldı. Nebî
 (as.) de elbisesini sürüyerek ayağa kalktı, onu kucakladı ve öptü’.³⁴⁷

³⁴⁴ Kandemir, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, c. I, s. 481.

³⁴⁵ Ebû Dâvûd, Cihâd, 96; Edeb, 148. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd, 36; İbni Mâce, Edeb, 16.

³⁴⁶Tirmizî, *İsti'zân*, 33; İbn Mâce, *Edeb*, 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. IV, s. 240.

³⁴⁷ Tirmizî, İsti'zân, 32.

Bu üç örneğin ilkinde Hz. Peygamber (a.s), hem peygamber hem de meclisin büyüğü olarak eli öpülmeye layık bir kimsedir. İbn Ömer'in (r.a) ifâdesinden anlaşıldığına göre el öpme şekli, Resûlullah'ın (a.s) yanına gelince selâmlama niteliğinde olup dikkat çekmektedir.

İkinci örnekte Müslümanlar ile iç içe yaşayan Medine toplumunda gayri Müslimlerle olan selâmlama biçimidir. Bu örnekte gayri müslim tebaanın selâmlama şekli onlara özgüdür. Ayak öpme şeklinde bir selâmlamayı Hz. Peygamber (a.s) müminler için onaylamamış ve bu şekilde bir öpme/selâmlaşma sahabe arasında görülmemiştir.

Üçüncü örnekte dikkat edileceği gibi meclisin küçüğü veya büyüğü selâmlaşırken samimi bir davranış sergilemekte, karşılama/selâmlama/takdim ayakta olmaktadır. Selâmlamanın “her zaman bu şekilde olması gerekir” gibi genelleme yapmak elbette söz konusu değildir. Ancak kucaklamak ve bununla beraber öperek selâmlaşmanın sünnet olduğunu bu hadîsten çıkartmak mümkün görülebilir.

SONUÇ

Selâmlaşma, duygu ve düşünceleri başka kişilere aktarmak için insanı/mümini iletişim kurmaya sevk eden bir nitelik taşır. İletişimde bunun ilk basamağı, güzel ve nezaketli davranıştır. İnsanların birbiriyle tanışıp ünsiyet kurmasında, din kardeşliğinin meydana gelmesinde son derece önemlidir.

Çalışmada, mümin hayâtında en temel ilke selâmlaşma, Kur'ân ve Sünnet bağlamında ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in (a.s) söz, fiil ve takrirleriyle selâmlaşmanın nasıl olduğu ve önemi öne çıkartılmıştır. Konuya alt yapı oluşturması amacıyla çeşitli din, toplum ve medeniyetlerin yaşantısında selâmlaşma eylemlerine kısa atıflar yapılmıştır. Bu sayede selâmın bir insanlık vazifesi ve insan hayâtının evrensel vazgeçilmezi olduğu vurgulanmıştır.

İslâm dini dışında selâmlaşmayı “ibâdet anlayışı” zâviyesinden bakan ve bunun birleştirici yönüne önem veren bir başka toplum olduğunu

söylemek zordur. Selâmın ibâdet olma yönü ahlâki ve manevi bir takım davranışları içerisinde barındırması yönüyledir. Tüm bu yönleri ile beraber Allah ve Resulünün emir ve tavsiyelerini yerine getirme bilinci ile gerçekleştirildiğinde ibâdet olma yönü kavranmış olmaktadır. Nitekim çalışma boyunca selâmın emir ve tavsiye edildiği birçok âyet ve hadîslere yer verilmiştir. Bu özü kavrayarak gelişigüzel bir alışkanlıktan ziyâde asıl mâna ve gâye idrâk edilerek gerçekleştirildiğinde hakiki bir ibâdet gerçekleştirilmiş olacaktır.

İslâm'da selâm ifâdesi sağlık, huzur, selâmet senin üzerine olsun anlamına gelen aynı zamanda sıkıntılardan kurtulmak, selâmet üzere yaşamak, Allah seni selâmete erdirmen anlamındadır. Yaygın olan kullanım şekli “es-Selâmu Aleyküm” ifâdesidir. Selâm verilen kişi “aleyküm selâm” dediğinde benzer dua ve temennileri muhâtabına iletmiş olmaktadır. “Merhaba” lafzının kullanımı da hadîslerde görülmektedir. Bu, Hz. Peygamber’in (a.s.) selâmlaşmanın her çeşidine önem verdiğini gösterir. Kimi hadîste “selâm” zikredilmiş olup kimi hadîste “merhaba” lafzı yer almaktadır. Bu veriler her iki ifâdenin eşit değerde olduğunu gösteriyor ise de yaygın şekliyle selâmlaşma daha umumi ele alınmıştır. Örneğin fıkıh kitaplarında selâm ile ilgili meseleler, etraflıca irdelendiği zaman “merhaba” lafzı ile ilgili yargılara pek yer verilmemiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de selâmlaşma incelenirken beşerî münasebetleri öne çıkartan âyetlere değinilmiştir. Selâm, Kur’ân-ı Kerîm’de sadece Tahiyye (selâmlaşma) mânâsında olmayıp selâmet, huzur, esenlik, cennet ve dua mânâlarına gelmekte, insanî ilişkiler bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili âyetlerde sadece Müslümanların dünya hayâtındaki selâmlaşması konu edilmemiştir. Cennet ehlinin cennette selâmlaşmaları, insan suretindeki meleklerin peygamberlerle selâmlaşmaları bu bağlamda örnek gösterilmiştir.

Birçok hadîs ve fıkıh âlimi -hanımlarla selâmlaşmak gibi- ihtilaflı hususlara dikkat çekmiştir. Örneğin yaşlı kadınlar, nikâh düşmeyen hanımların (hala, teyze vb.) bu tartışmalara dâhil edilmemesi İslâm toplumunun yapısının irdelenmesi açısından ayrıca önem arz eder. Çünkü asıl tartışma, genç ve yabancı kadınlarla ilgilidir. Bir diğer ifâdeyle erkeğin, nikâhlanması dinen meşru olabilecek kadınlarla selâmlaşması üzerinde

durulmuştur. İslâm âlimlerinin özellikle vurguladığı bu temel noktanın gençlik-yaşlılık, güzellik-şehvî duygular sebebiyle “fitne” olarak ele alınması manidardır. Hiç kuşkusuz bu sonucun, İslâm toplum yapısındaki ahlâk yapısına olumlu/olumsuz etkileri tezimiz konusu dışındadır.

İslâm toplumunun önemli bir parçası da çocuklardır. Bu sebeple Hz. Peygamber’in (a.s) çocuklarla iletişimi “selâmlaşma” bağlamında ele alınmış ve ilgili hadîslere yer verilmiştir. Bu hadîslerin bir kısmında bazı âlimler, çocuklara selâm vermenin çok daha faziletli olduğu sonucunu çıkartır. Hz. Peygamber’in (a.s) tezde esas aldığımız hadîslerinden anlıyoruz ki çocuklara selâm vermek, onlarla iletişim kurmak, edep, ahlâk ve medeniyet tesis etmek demektir.

İslâm’da bilgi kaynağı Hz. Peygamber (a.s)’dır. Hz. Peygamber (a.s) muhatapların aklına ve sosyal hayâtına dokunmuş söz, fiil ve tavırlarını ahlâk, iyilik, güzellik, barış, hayır, dua ile karşılık bulmasını istemiştir. Başvurduğumuz hadîs şerhleri başta olmak üzere fıkıh ve tefsir kaynakları, bu bakımdan selâmlaşmanın, Kur’ân ve sahih Sünnet bütünlüğünde ele alındığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk es-San‘ânî (ö. 211/827), *el-Musannef*, (thk. Nasruddin el-Ezherî), 2.baskı, I-XII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2010.

Ağırakça, Ahmet, “Nabatîler”, *DİA*, İstanbul, 2006, c. XXXII, s. 257-258.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, I-XLV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997.

Albayrak, Kadir, “selâm” (diğer dinlerde), *DİA*, İstanbul, 2009.

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), Ali b. Muhammed Ebu’l-Hasan Nûreddîn, *Mirkâtu’l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtu’l-Mesâbîḥ*, I.baskı, I-IX, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1422/2002.

Alûsî, Şihâbeddîn Mahmûd es-Seyyid (ö. 1270/1854), *Ruhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, (thk. Alî Abdalbâri Atiyye), 3.baskı, I-XI, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

Apaydın, Yunus, “Mütevâtir”, *DİA*, İstanbul, 2006, c. XXXII, s. 208-209.

Askerî, Ebû Hilâl Hasen b. Abdillâh b. Sehl, *Furûḳu’l-luğaviyye*, Daru’l-ilm ve’s-sekafeti li’n-neşri ve’t-tevzi, yy., ts..

Ayhan, Mehmet, *Efendimizin İzinde Günlük Hayât*, 2.baskı, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2015.

Aynî, Bedreddin b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, 2.baskı, I-XXV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

Aytekin, Arif, “Ashâbu’l-yemîn”, *DİA*, İstanbul, 1992, c. III, s. 472.

Azîmâbâdî, Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak b. Emîr (ö. 1329/1911), *Avnu’l-M’abûd Şerhu Süneni Ebû Dâvud*, 2.baskı, I-XIV, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1415.

Bâci, Kâdi Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef (ö. 474/1081), *el-Müntekâ Şerhu Muvatta-i Mâlik*, (Thk. Muhammed Abdul Kadir Ata), 2.baskı, I-IX, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Lübnan, 2009.

Bedir, Mürteza, “Sünnet”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. XXXVIII, s. 150.

Begavî, Ebû Muhammed b. Ferra (ö. 516/1122), *Şerhu’s-sünne*, (thk. Şuayb el-Arnâvûdî), 2.baskı, I-XV, Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983.

Beydâvi, Nâsuriddîn Abdullah b. Muhammed Eş-Şîrâzî (ö. 685/1286), *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, 5.baskı, I-II, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2011.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *Şuabu'l-îmân*, (thk. Ahmed Nedvi), 1.baskı, I-XIV, Mektebetu'r-rüşd, Riyad, 1423/2003.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905), *el-Bahru'z-Zehhâr el-Ma'ruf bi Müsnedü'l-bezzâr*, (thk. Mahfuzurrahman Zeynullah), 1.baskı, I-XVIII, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Medine, 2009.

Bilgen, Mustafa, *Selâm Risâlesi*, Keşif Yayınları, Ankara, 2011.

Bilmen, Ömer Nasûhi (ö. 1971), *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, I-VIII, İpek Yayınları, İstanbul, ts..

Bozkurt, Nebi, "Tokalaşma", *DİA*, İstanbul, 2012, c. XVI, s. 217-219.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *el-Edebu'l-müfred*, (thk. M. Fuat Abdulbaki), 3.baskı, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1409/1989.

....., *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sâhihu'l-Muhtasar min Ūmûri Resulullah min Sünenihi ve Eyyâmihî*, (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), 3.baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1439/2018.

Bûsîrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil (ö. 840/1436), *İthâfû'l-hiyere bi-zevâ'idi'l-mesânîdi'l-aşere*, (thk. Yâsir b. İbrâhim), I-IX, Daru'l-Vatan lin-Neşr, Riyad, 1420/1999.

Canan, İbrâhim (ö. 2009), *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 1.Baskı, I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.

Cereci, Sedat, *İletişim Kurmak İnsan Olmaktır*, Metropol Yayınları, İstanbul 2002.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü'l-lüga ve's-sihâhü'l-arabiyye*, Dâru'l-hadîs, Kâhire, 1340/2009.

Çağrı, Mustafa, "Ta'zim", *DİA*, c. XXXVI, s. 211-212.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, Dâru İbn-i Hazm, Lübnan, 1434/2013.

Davudoğlu, Ahmed (ö. 1983), *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XII, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1983.

Dönmez, İbrahim Kâfi, "Sedd-i Zerâî", *DİA*, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 277.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdi es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, (thk. İzzet ed-Duâs, Âdil es-Seyyid), I-V, Daru İbn Hazm, Beyrut, 1418/1997.

Efendioğlu, Mehmet, "Selâm", *DİA*, İstanbul, 2009 c. XXXVI, s. 342.

Elmalılı, Hamdi Yazır (ö. 1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-XX, Azim Yayınları, İstanbul, 1992.

Emîr San'ânî, Muhammed b. İsmail b. Muhammed Hasenî (ö. 1182/1768) *Tenvîr Şerhu Câmi'us-Sağîr*, (thk. Muhammed İshak), I.Baskı, I-XI, Daru's-Selâm, Riyad 1432/2011.

....., Muhammed b. İsmail, *Sübülü's-Selâm el- Muvassileti ilâ buluğu'l-meram*, (thk Muhammed Mîrâbî), 1.baskı, I-IV, Müessetü'r-risâle, Beyrut, 1434/2013.

Fayda, Mustafa, "Zimmî", *DİA*, İstanbul, 2013, c. XLIV, s. 428.

Güvenç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, I-II, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2012.

Güvenç, Abdullah, *Kapı Vurma – Selâm Verme Âdâbı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, c.5, s.11, Kasım 1996.

Hasenî, Muhammed b. Salâh b. Muhammed (?), *Tahbîr li İdâhi Meâni't-Teyssîr*, (thk. Muhammed Subhî b. Hasan), I.Baskı, I-VII, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1433/2012.

Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî (ö. 388/998), *Meâlimü's-Sünen Şerhu Sünen-i Ebû Dâvûd*, (thk. Abdusselâm Muhammed), 4.baskı, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

Heyet, *Hadîslerle İslâm*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1.Baskı, I-VII, Ankara, 2014.

Hın, Mustafa Saîd, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Şerhi Nuzhetu'l-Muttakın*, çev: Abdulvehhab Öztürk, I-II, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2005.

İbn Âbidîn, Ahmed b. Abdülganî, *Reddu'l-muhtâr*, (thk. Abdulmecid Halebi), 4. Baskı, I-XII, Darul-marife, Beyrut, 1436/2015.

İbn Acîbe, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî (ö. 1224/1809), *Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd Kur'anın Tefsiri ve Tasavvufî İşaretleri*, 1.baskı, I-XI, Semerkand Yayınları (ter. Dilaver Selvi), İstanbul, 2011.

İbn Allân, Muhammed Alî b. Muhammed Allân b. İbrâhîm (ö. 1057/1648), *Delîlü'l-Fâlihîn li Turuki Riyâzü's-Sâlihîn*, 4.baskı, I-VIII, Daru'l-mafire, Beyrut, 1425/2004.

İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (thk. Muhammed Avvame), Daru's-selefiyye el Hindiyye el-kadîme, yy., ts.

İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihu'l-Buhârî*, (thk. Abdulaziz b. Abdullah), 1.baskı, I-XV, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993.

İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb, *Sîretü'n-nebeviyye*, 7.baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk (ö. 311/924), *es-Sahîh*, (thk. M. Mustafa A'zamî), I-IV, Mektebetu'l-islâmî, Beyrut, ts..

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr (ö. 774/1373), *Hadîslerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, (trc. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce* (ö. 273/887), (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), 1.baskı, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1438/2017.

İbn Mânzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, 1.baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1410/1990.

İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1436/2015.

Kâdi İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâid'il-Müslim*, (thk. Yahya İsmâîl), 1.baskı, I-VIII, Dâru'l-vefa, Mısır, 1419/1998.

Kalender, Fatih, vd., *Helaller ve Haramlar*, 1.baskı, I-II, Fatih Yayınları, İstanbul, 2015.

Kandemir, M.Yaşar, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayât Ölçüleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014.

Karaman, Hayreddin, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, DİB Yayınları, Ankara, 2006.

Kasapoğlu, Abdurrahman, *İslâm'da Selâm ve Selâmlaşma Olgusu*, Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, C:3, S:6, Temmuz-Aralık 2010, s. 49-87.

Kayaalp, İsa, *İslâm'da İletişim Kültürü*, Hayât Akademi, İstanbul, 2013.

Kitaphaber, /www.chess.com/blog/AlperenYasar/an-interesting-mate-was-played-with- (E.T: 05.04.2019).

Kitaphaber, <http://www.kitaphaber.com.tr/enteller-aleykum-selâm-der-mi-k1101.html> (E.T: 05.04.2019);

Kitaphaber, <http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/> (E.T: 05.04.2019)

Kitaphaber, www.timeturk.com/tr/2012/09/03/selâm-toplumsal-hayâtimizdan-gittikce-siliniyor. (E.T: 05.04.2019).

- Koca, Ferhat, “Mefhum”, *DİA*, Ankara, 2003, c. XXVIII, s. 350.
- Kurtubî, Ahmed b. Ömer b. İbrâhim (ö. 656/1258), *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâb-ı Müslim*, (thk. Ahmed Muhammed Seyyîd, Mahmûd İbrâhim Bezzâl), I-VII, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1417/1996.
- Mâlik b. Enes (ö. 179/795), *Muvatta İmâm Mâlik*, (Rivâyetu Yahya b. Yahya b. Kesîr el-Leysî), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1435/2014.
- Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer (ö. 536/1141), *El-Mu'lim bi Fevâidi Müslim*, 3.baskı, I-III, Dâru'l-Garbu'l-İslâmî, Tunus, 2012.
- Mehmet Vehbi Efendi (ö. 1949), *Hulâsatu'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 4.baskı, I-XVI, Üç Dal Neşriyat, İstanbul, 1966.
- Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767), *Kur'ân Terimleri Sözlüğü el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî'l-Qur'âni'l-Kerîm*, (thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte), 1.baskı, (ter. M.Beşir Eryarsoy), İşaret Yayınları, İstanbul, 2004.
- Mûsa Şâhin Lâşîn (ö. 1430/2009), *Fethu'l-Mun'im Şerhu Sahîhu'l-Müslim*, Dâru's-Şurûk, 1.baskı, I-X, Mısır, 1423/2002.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (ö. 1935), *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Camiu't-Tirmizî*, (thk. Hâlid Abdulganî), 2.baskı, I-XII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf (ö. 1031/1622), *Feyzü'l-Kadîr Şerhü'l-Câmi'ü's-Sağîr*, I-VI, Dâru'l-Fiker, yy. ts.
- Münzirî, Abdul'azim b. Abdilkavi b. Abdullah (ö. 656/1258), *et-Tergîb ve't-Terhîb min Hadîsi Şerîf*, (thk. İbrahim Şemseddin), I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417.
- Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîhu'l-Müslim*, (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), Müessetü'r-risâle, Beyrût, 1437/2016.
- Nablusî, Abdulganî b. İsmâil (ö. 1143/1731), *el-Hadîkatün-nediyye Şerhu't-tarîkati'l-Muhammediyye ves-sîretu'l-Ahmediyye*, (thk. Mahmûd Hasan Nassâr), 1.baskı, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1432/2011.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915), *Sünen en-Nesâî*, (thk. Abdulvâris Muhammed Ali), 3.baskı, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (ö. 710/1310), *Tefsiru'n-Nesefî*, 1.baskı, I-III, Dâru Kelâmu't Tîb, Beyrut, 1419/1998.

Nevevî, Yahya b. Şeref en-Nevevî ed-Dımeşkî (ö. 676/1277), *Sahîhu'l-Müslim bi Şerh'in-Nevevî*, (thk: Vehbe ez-Zuhayli), I-XIX(VII cilt içinde), Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 1430/2009.

....., *Şerhu Riyazus-Sâlihîn*, Dar-u Nurus-Sabah, Lübnan, 2012.

Osmanî, Şebbîr Ahmed ve Osmânî, Muhammed Takî, *Fethu'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm-ı Müslim*, 1.baskı, I-XII, Dar'ul Kalem, Dımeşk, 1427/2006.

Öğüt, Salim, “Selâm”, *DİA*, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 344.

Öztop, Ömer, *Süleymaniye'den Hitap Büyük Hutbe Kitabı*, Huzur Yayınları, İstanbul, 2003.

Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (ö. 606/1210), *Mefâtih'ul-Gayb*, 3.baskı, I-XXXII, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420.

Sehârenfûrî, Halîl Ahmed (ö. 1346/1927-28), *Bezlü'l-Mechûd fî Halli Ebû Dâvûd*, (thk. Âdil b. S'ad), 1.baskı, I-XX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007.

Sevinç, Abdullah, *Kimlere Selâm Verilmez Niçin?*, Gonca Yayınevi, İstanbul 2010.

Sindî, Muhammed b. Abdulhâdi Nureddin (ö. 1138/1726), *Hâşiyetu's-sindî alâ Süneni İbn Mâce*, Daru'l-Ciyl, Beyrut, ts..

Suyûti, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebi Bekir b. Muhammed (ö. 911/1505), *Şerhu Süneni İbn Mace*, yy., ts..

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau'l-enhur şerhu Mülteka'l-ebhur*, I-II, Dâru İhyâu't-turâsu'l-Arabî, yy., ts..

Şimşek, M.Sait, “Dua”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, c.II, s. 135-137.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk. Hamdi Abdulmecîd), 2.baskı, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1415/1994.

....., *el-Mu'cemu'l-evsât*, (thk. Târik b. Muhammed ve Abdulmuhsin b. İbrahim), I-X, Daru'l-Harameyn, Kahire, 1415.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b.Galib Ebû Ca'fer (Ö. 310/923), *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîl'il-kur'ân*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), 1.baskı, I-XXIV, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1420/2000.

Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *el-Câmi'u's-sahîh*, (thk. İzzeddin Dali, İmadü't-tayyar, Yasir Hasan), 1.baskı, Müessetü'r-risâle, Beyrut, 1438/2017.

Tolan, Muhammet Bilal, *Kur'ân'da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2006.

- Topaloğlu, Bekir, “Cennet”, *DİA*, İstanbul, 1993, c. VII, s. 377.
-, “Selâm”, *DİA*, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 341-342.
- Yaman, Ahmet, “Zimmî/Fıkıh”, *DİA*, İstanbul, 2013, c. XLIV, s. 434.
- Zebîdî, Muhibbu’-d-Dîn Ebî Feyz Seyit Muhammed Murtaza (ö. 1205/1791), *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l Kâmûs*, 2.baskı, I-XLII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2012.

